

ACTA WEKERLEENSIS

TUDOMÁNYOS IDŐSZAKI KIADVÁNY

- 2022/1

WEKERLE SÁNDOR ÜZLETI FŐISKOLA

ACTA WEKERLEENSIS:

Gazdaság és Társadalom

2022

BUDAPEST

2022

ACTA WEKERLEENSIS: Gazdaság és társadalom

Kiadja:

Wekerle Sándor Üzleti Főiskola,

1083. Budapest, Jázmin utca 10.

+36-1/323-1070

<https://wsuf.hu/hu/tudomanyos-elet/acta-wekerleensis>

Felelős kiadó: Dr. Balogh Imre, rektor

Megjelenés gyakorisága: évenként egy vagy két lapszám magyar nyelven

HU ISSN 2560-0834

Az Acta Wekerleensis: Gazdaság és Társadalom szerkesztőbizottsága

Szerkesztőbizottság | Editors

Felelős szerkesztő: Dr. Tóth Gergely, tudományos rektorhelyettes

A kiadvány szerkesztője: Dr. Busku Szilvia, főiskolai docens

Tartalomjegyzék

<i>A migráció hatása az osztrák népességre, gazdaságra, valamint az állami költségvetésre</i> Dr. Eperjesi Zoltán	4
<i>“Hosszú menetelés a Mennyei Palota alapjaihoz” A gazdaságpolitika és az űripar kapcsolata Kínában a XX. században.</i> Németh Balázs	36
<i>A jó stratégia alapkövei</i> Dr. Busku Szilvia	53
<i>A filmek által tükrözött életstílusból következő változások és trendek</i> Dr. Gyenge Balázs, Horváth Ádám	69
<i>A vasúti forgalmi karrierpálya és szakmai teljesítmény értékelési rendszer kialakítása</i> Földi Kata, Horváth Klaudia	84
<i>A 130 éves Telefonhírmondó a világ első elektronikus médiája</i> Dr. Fekete József	106
<i>Kürtöskalács bevezetése Szerbiába</i> Földi Kata, Fábián Zóra	124
E SZÁMUNK SZERZŐI	138

TANULMÁNYOK

A migráció hatása az osztrák népességre, gazdaságra, valamint az állami költségvetésre

Dr. Eperjesi Zoltán

főiskolai tanár

Wekerle Sándor Üzleti Főiskola

Absztrakt

A tanulmány a migrációnak Ausztria népességére, költségvetésére, munkaerőpiacára és oktatási rendszerére gyakorolt hatását mutatja be. Ausztria népességének folyamatos növekedése kizárólag a pozitív migrációs trendre vezethető vissza. Az osztrák gazdaságnak szüksége van a külföldi munkaerőre, hogy növelni tudja teljesítményét. Gondoljunk csak a COVID 19 vírusjárvány időszakára, amikor Ausztria súlyos problémákkal nézett szembe bizonyos ágazatokban, mint például az idősök gondozása, ahol a munkaerő túlnyomó többsége külföldi származású volt és a szomszédos országokból ingázott. Az osztrák szolgáltatási szektor nagyszámú bevándorlót foglalkoztat, amely szektor már az ő foglalkoztatásuk nélkül már nem lenne fenntartható. Legfőbb célom az volt, hogy megvizsgáljam a nemzeti költségvetés alakulását a migránsokkal és menekültekkel kapcsolatos bevételek és kiadások tekintetében. Egyértelműen kiderült, hogy az EU 15, EU 13 és harmadik országokból érkező migránsok az osztrák gazdaságra és munkaerőpiacra pozitív hatással vannak, míg a menekültek jelentős terhet jelentenek a nemzeti költségvetésre nézve. Nagy kihívást jelent a menekültek integrálása egy olyan társadalomba, amelynek kiemelkedő célja a digitalizáció által támogatott tudásalapú gazdaság megteremtése. A kiegészítő szakiskolák és középiskolák tanulói arányának növekedése 2010 és 2019 között 10%-kal nőtt, ami jelentős torzulásokat okoz az osztrák oktatási rendszerben.

**Kulcsszavak: migráció, integráció, nemzeti költségvetés,
munkaerőpiac, oktatáspolitiká**

Bevezetés

Ausztriában a 2015-ös csúcspontban nyolcvannyolcezer-háromszáznegyven menedékkérelmet adtak be. Ez a szám a következő években jelentősen visszaesett, de 2021-ben ismét emelkedni kezdett (39 930 kérelem). Az ilyen mértékű migráció nem csak Ausztriában vezet a lakosságon belüli félelmekhez a munkahelyek biztonsága és a migráció társadalmi költségei miatt. Ezért a migráció hatásai jelenleg a leginkább vizsgált témák közé tartoznak. A migráció hatásai időszakonként eltérőek, a jelentős migrációs hullámok nagyobb hatást váltanak ki, mint a lassú migrációs mozgások.

A második osztrák köztársaság első két évtizedében a menekültek 1956-ban Magyarországról, 1968-ban pedig Csehszlovákiából érkeztek a depressziós kommunista rendszerek elleni forradalmak után. Mindkét országból mintegy kétszázezer menekült érkezett, de hosszú távon csak a menekültek 15%-a telepedett le Ausztriában (Verwiebe, Fritsch, Liedl 2019 2. p). Az osztrák gazdaságnak a második világháború után olyan munkaerőre volt szüksége, amelyet a hazai munkaerő nem tudott fedezni (Bauböck-Perchinig, 2006.) Az általános gazdasági fellendülés és a munkaigényes ágazatok gyors növekedése együtt járt az osztrák munkavállalók szomszédos országokba, például Németországba és Svájcba történő kivándorlásával és a vidéki területek csökkenő munkaerővel. Ugyanakkor az 50-es és 60-as években nőtt a fiatalok oktatási időszaka, ami nagyszámú szabad álláshelyet eredményezett a konstruktív és feldolgozóiparban, valamint a kiskereskedelmi szektorban. Ez volt az oka annak, hogy az osztrák kormány a Törökországgal (1964) és a volt Jugoszláviával (1966) kötött kétoldalú megállapodások alapján az 1960-as évektől kezdve munkaerőt hívott az országba (Verwiebe, Fritsch, Liedl 2019 3. p). A külföldi munkaerő foglalkoztatásának lehetővé tételének általános alapja a "Raab-Olah megállapodás" volt (Bauer, 2008). A munkaadói és munkavállalói szervezetek sajátos intézményi paritásos struktúrája (2-2 szervezet (munkaadói oldal: Szövetségi Gazdasági Kamara, Agrárkamara; munkavállalói oldal: Munkaügyi Kamara, Szakszervezetek Szövetsége (ÖGB)), amelyek megvitatják és szabályozzák az árakat és a béreket a különböző iparágakban, valamint a munka körülményeit a kollektív szerződéseken belül. Hasonló eljárást alkalmaztak Németországban és Belgiumban is. Ezeknek a kétoldalú megállapodásoknak köszönhetően 1973-ig 230 ezer ember érkezett Ausztriába (Verwiebe et al.

2015 16. p). Az 1973-as olajválság sürgette az osztrák kormányt, hogy csökkentse a külföldi munkaerő számát Ausztriában, mert nagyon sok munkahelyet meg kellett szüntetni (Bauer, 2008). A külföldi munkavállalók (Gastarbeiter) elleni kampány ellenére számuk még meredeken nőtt, mivel családtagjaik is csatlakoztak hozzájuk. A szakirodalom ezt a jelenséget egy etnikai alsóbb osztály kialakulásaként írja le (Hoffmann-Nowotny, 1973).

A „Gastarbeiter”, magyarul vendégmunkások és az utóbb csatlakozó családtagjaik jelentősen megváltoztatták az osztrák munkaerőpiac szerkezetét. Az első generáció főként szakképzetlen "Gastarbeiterjei" rosszul fizetett munkakörökben dolgoztak, így a társadalmi struktúra külső peremén egy új társadalmi réteg, osztály jött létre. A kommunista rendszer elleni romániai politikai forradalom és a háború a volt Jugoszláviában, a Balkánon és Csecsenföldön az 1990-es években a második világháború utáni legnagyobb migrációs áradatot generálta. A jugoszláviai háborús menekültek többsége Ausztriában keresett menedéket és nyújtott be menedékkérelmet a földrajzi közelség miatt (Bauböck, Perchinig, 2006). Ausztria 1994-es európai uniós csatlakozása elősegítette a munkaerő mozgósítását az EU-n belül, nagyszámú lengyel, horvát, német, szlovák munkavállaló érkezett Ausztriába.

A szíriai, iraki, afganisztáni és eritreai háborús konfliktusok után 2015-ben új menekült- és gazdasági migráció kezdődött. A kísérő nélküli és csecsemőkorúak száma is rohamosan nőtt, és szinte az összes uniós tagországot elérte. 2015 és 2017 között a legtöbb menekültcsoport Szíriából és Afganisztánból érkezett (negyvenezer fő, illetve tizennyolcezer menekült Irakból (BMI 2015 – 2017). A menekültek számának és az adott ország lakosságának arányát tekintve Ausztria azon országok közé tartozik, mint Németország és Svédország, amelyek a legtöbb menekültet fogadták be. A belső migráció az EU belső munkaerőpiacán pozitív fejleménynek tekinthető. Bár sok migráns szenved a képzettségének leértékelődésétől és a lefelé irányuló szakmai mobilitástól, a tanulmányok meggyőzően kimutatták, hogy a menekültek iskolai és szakmai háttere fontos meghatározó tényezője a befogadó munkaerőpiacon való sikeres részvételnek (Rengs-Buber-Ennsner-Kohlenberger-Hoffmann-Soder-Gatterbauer-Kopf, 2017. 4.p.).

A 2015-ben kezdődő migrációs folyamatokat a különböző parlamenti politikai pártok eltérő módon értékeli. A kormányzó Néppárt és korábbi koalíciós partnere, a jobboldali Osztrák Szabadságpárt a hatékony integrációt és az ezt a célt megkönnyítő kötelező helyi nyelvvoktatást előíró restriktív migrációs politikát képviseli. Az Osztrák Szociáldemokrata Párt, a liberális Neosz és a jelenlegi kisebb koalíciós párt, a Zöldek egy lazább migrációs politikát követnek, amely lehetővé tenné például, hogy az állampolgárság megszerzéséhez rövidebb időt kelljen

Ausztriában tölteni. A korábbi Néppárt és Szabadságpárt (ÖVP-FPÖ) kormány óta a migráció és az integráció témája körüli feszültségek nem enyhülnek, ami a jelenlegi Néppárt és a Zöldek kormánykoalícióját is zavarja.

Ausztria esetében nem beszélhetünk olyan paralel-társadalmakról, mint Franciaországban, az Egyesült Királyságban vagy Németországban. A menekültek és menedékkérők hatékony részvételét a befogadó társadalom munkaerőpiacán széles körben a sikeres és fenntartható integráció kulcsmutatójának tekintik (Rengs 2017. 4.p). Azt is figyelembe kell venni, hogy a helyi munkaerőpiacok often viszonylag kevés értéket tulajdonítanak a bevándorlók által a megérkezésük előtt felhalmozott iskolai éveknél és munkatapasztalatnak (Ferrer és Riddell 2008).

Ausztria lakosságának változásai

Az integrációs jelentést a Nőkért, Családért, Ifjúságért és Integrációért felelős szövetségi minisztérium évente készíti el, és különböző aktuális témáknak szenteli magát, mint például 2021-ben a COVID19 járványnak.

2022 elején összesen 8 978 900 ember élt Ausztriában, 46 300-zal több, mint 2021 elején (+0,5). Az év elején összesen 2,24 millió migrációs háttérű ember élt Ausztriában. Ekkor 7 392 000 Ausztriában élő személy rendelkezett osztrák állampolgársággal (-9 400 fővel 2021-hez képest), míg 1 587 000 fő csak külföldi állampolgársággal (+55 600 fővel 2021-hez képest) (Net 1: 2022, 13.p.).

A migráns háttérű állampolgárok száma 102 600 fővel, azaz 4,8%-kal nőtt az előző évhez képest. A migráns háttérű népességen belül 1,64 millió fő (18,2%) külföldön született, és szüleik külföldön születtek (1. generáció). A második generációs migráns háttérrel rendelkező személyek (605 300 fő – 6,7%) Ausztriában születtek, de szüleik még külföldön éltek. Az első generációs migránsok 43%-a 2010 és 2021 között érkezett, további 20%-uk 2000 és 2009 között, míg 36%-uk több mint 20 éve él Ausztriában. A migráns háttérű (1., 2. generációs) osztrák népesség 39%-a (878 000 fő) érkezett valamelyik EU- vagy EFTA-tagállamból. 588 ezer fő Közép-Kelet- vagy Délkelet-Európa valamely EU-tagállamából érkezett. 2021-ben Ausztria teljes lakosságának 20,1%-a külföldön született. A tények azt mutatják, hogy az osztrák népesség 2021-ben erőteljesebben nőtt, mint 2020-ban (+31 600 fő; +0,4%) (Net 2: 2022, 13p.).

Ausztria lakossága 2012 és 2022 között 7%-kal, 570 800 fővel nőtt. 2011 és 2021 között a migráns háttérű személyek száma összesen 692 300 fővel nőtt (+44,7%). 2021-ben összesen 154 200 fő vándorolt be Ausztriába, ebből 139 500 fő külföldi és 14 700 fő osztrák állampolgár. Az előző évekhez hasonlóan 2021-ben is az uniós tagállamokból érkezett a legtöbb bevándorló (83 800 fő), a legtöbb bevándorló Németországból (19 400 fő), Romániából (17 900 fő) és Magyarországról (9 600 fő). A harmadik országok közül a szíriai és szerbiai állampolgárok érkeztek a legnagyobb számban Ausztriába (13 400 fő – 5 400 fő). 2021-ben a bevándorlók és kivándorlók egyenlege +52 500 fő volt, ami 31%-os növekedésnek felel meg (+31%) az előző évhez képest (Net3: 2022. 18p). A bevándorlás és a kivándorlás pozitív egyenlegének köszönhetően Ausztria népessége nemcsak növekszik, hanem szerkezetileg is változik:

- A migráns háttérű népesség folyamatosan növekszik.
- A külföldi állampolgárok Ausztriában született gyermekeinek száma magasabb, mint az idősebb külföldi állampolgárok elhalálozásának száma (pozitív születési egyenleg).
- Az osztrák állampolgárok esetében a helyzet fordított. Az ő esetükben a halálozások száma meghaladja a születések számát.
- Általában a honosítások ellensúlyozzák a külföldi népesség növekedését, de Ausztriában a honosítások száma olyan alacsony, hogy az nem tudja megállítani az osztrák népesség csökkenését. 2020-ban 83 600 gyermek született Ausztriában, ami 1,6%-os csökkenést jelent az előző évhez képest, ami a koronavírusjárvány hatásának tudható be. A járvány ellenére 2021-ben 86 100 gyermek született, ami 3%-os növekedés 2020-hoz képest. Ausztriában nem állnak rendelkezésre külön információk a bevándorlóktól Ausztriában született gyermekekről.

Az ellenőrzött bevándorlás, az ukrán háborús menekültek és a menedékkérők számának növekedése miatt Ausztria lakossága 2022 márciusára elérte a kilencmilliót. A 2021-es statisztikák szerint Ausztriában összesen 91.395 magyar állampolgár élt, tartományok szerinti bontásban az alábbiak szerint: Burgenland: 6.878 fő; Karintia: 3.076 fő; Alsó-Ausztria (Niederösterreich): 13.720 fő; Felső-Ausztria: 14.512 fő; Salzburg: 6.794 fő; Stájerország (Steiermark): 10.209 fő; Tirol: 7.311 fő; Vorarlberg: 2.939 fő; Bécs: 25.956 fő (Net4: 2021).

Az osztrák főváros a migrációs számok tükrében

2019-ben az osztrák főváros lakossága 1 897 491 fő volt, ebből 1 324 657 fő (69,8%) osztrák állampolgársággal rendelkezett. A főváros 572 834 osztrák állampolgársággal nem rendelkező

lakosának (30,2%) 13,2%-a az EU és/vagy az EFTA tagállamaiból, 9,9%-a más európai országokból és 7%-a harmadik országokból származott (Net5: 2019).

A legtöbb bécsi migrációs háttérrel rendelkező személy Szerbiából, Törökországból és Németországból érkezett. A legnagyobb csoportot a szerbiai születésűek alkotják 77 714 fővel (+408 fő az előző évhez képest), őket követik a németek 47 139 fővel (+1 677 fő), majd a törökök 45 818 fővel (-221 fő). A negyedik helyen a lengyelek állnak 43 157 fővel, őket követik a bosnyákok és a románok (21 869 fő; 33 446 fő). A Magyarországon született külföldiek a nyolcadik helyen állnak 24 066 fővel (+1 066 fő) (Net6: 2019). A Bécsbe irányuló nettó bevándorlás 2018-ban 11 600 fő volt. A hosszú távú trendnek megfelelően az osztrák állampolgárok száma 1500 fővel csökkent.

A származást tekintve Bécs lakosságának 63%-a, 1.208.607 állampolgár osztrák származású, míg 40,75%-a, 688.900 állampolgár külföldi származású. A külföldi származású lakosság két csoportra osztható: 2019-ben 262.671 fő származik az EU/EFTA tagállamokból, 426.213 fő pedig harmadik országokból. 2002-ben a főváros polgárainak mindössze 27,2%-a volt külföldi származású. Az osztrák fővárosban a 0-5 éves korosztályban a külföldi születésűek aránya 37,2%. A külföldiek aránya a 25-44 éves korosztályban a legmagasabb, 50,7%. A 45-64 éves korcsoportban a külföldiek aránya 41,3%, míg a 65 év felettek körében 26,7% (Net7: 2019, 9.p).

Az osztrák főváros 15. kerületében – Rudolfsheim-Fünfhaus – volt a legmagasabb a migráns háttérűek aránya (42,3%), ezt követi Brigittenau 20. kerülete és Margareten 5. kerülete (37,9% - 37,6%), majd Favoriten 10. kerülete 42,6%-kal (Net8: 2019. 12.p). A rangsor ötödik és hatodik helyezettjei Ottakring és Meidling (16. és 12. kerület) 47%-kal, illetve 46%-kal. Hietzing és Liesing járásokban volt a legalacsonyabb a migráns háttérű tanulók aránya (29-29%). Bécs 10. Favoriten kerületében volt a legmagasabb a német nyelvet társalgási nyelvként nem használó tanulók aránya (72,7%).

A Bécsben élő migráns háttérűek körében a legalacsonyabb az általános iskolai végzettséggel rendelkezők átlagon felüli aránya (24,5%). Ez az arány különösen magas a török származásúak körében (50%). A második generációs külföldiek már a hazai lakossághoz közeli iskolázottsági szintet mutatnak (Net9: 2019. 6.p.).

A migráns háttérűek foglalkoztatási aránya valamivel alacsonyabb, 62%, míg az osztrák lakosság körében 72%. A török származású nők foglalkoztatási aránya a legalacsonyabb, 48%, míg a volt Jugoszláviából származó nőké 61%. A bécsi osztrák nők átlagosan 1,116 gyermeket

szülnek, míg a szíriai és afgán nők esetében ez az arány 4,21, illetve 3,45 (Net 10: 2019. 7.p). A munkanélküliség a legmagasabb a szíriai származásúak körében Bécsben (61,1%), őket követik az afgánok és a szerbek 39,4%-kal, illetve 34,1%-kal (Net11: 2019. 7.p).

A migráns háttérűek foglalkoztatási aránya valamivel alacsonyabb, 62%, míg az osztrák lakosság körében 72%. A török származású nők foglalkoztatási rátája a legalacsonyabb, 48%, míg a volt Jugoszláviából származó nőké 61%. A bécsi osztrák nők átlagosan 1,116 gyermeket szülnek, szemben a szíriai és afgán nők 4,21, illetve 3,45 gyermekével. A vallásközi házasságok száma elhanyagolható, 2019-ben 61 osztrák katolikus nő kötött házasságot muszlim férfival. Az EU- és EFTA-tagállamokból származó migráns háztartások átlagos mérete 2,1 fő, szemben a délszláv és török háztartások 2,5 és 3,3 fős méretével (Net12: 2019.7.p). A bécsi lakosság egyre nagyobb hányada nem vesz részt a politikai választásokon, mivel a választójog az osztrák állampolgársághoz kötött. Az uniós polgárok bizonyos tekintetben kivételt képeznek ez alól, mivel a fővárosi kerületi választásokon szavazhatnak, de a fővárosi önkormányzati választásokból már ugyanúgy ki vannak zárva, mint a harmadik országbeli állampolgárok. Bécs tartomány 2003-ban kerületi szinten törvényt vezetett be, amely lehetővé teszi, hogy a harmadik országbeli állampolgárok, akik legalább öt éve jogszerűen Bécsben tartózkodnak és ott rendelkeznek lakóhellyel, szavazhassanak. Az Alkotmánybíróság azonban 2004-ben megsemmisítette a törvényt azzal az indokkal, hogy Ausztriában a választójog minden szinten egységesen az állampolgársághoz kötött. 2019-ben a 16 év feletti bécsi állampolgárok 29,5%-ától külföldi állampolgárságára hivatkozva megtagadták a szavazati jogot a szövetségi, tartományi és önkormányzati választásokon. Ez a 473 566 fős csoport nem jogosult részt venni a nemzeti konzultációkon és népszavazásokon. 2002 óta a szavazati joggal nem rendelkezők aránya megduplázódott, 15,9%-ról 29,5%-ra. Bár az osztrák főváros lakossága 2008 óta 189 892 fővel nőtt, a választásra jogosultak száma 12 933 fővel csökkent. A demokratikus deficit a választási részvétel tekintetében a 25-44 éves korosztályban a legmagasabb (41,8%), a 20-24 éves korosztályban pedig 37,9%. A választójoggal egyáltalán nem rendelkező nem állampolgárok aránya a Rudolfsheim-Fünfhaus, Brigittenau, Favoriten és Ottakring körzetekben a legmagasabb (23,9%; 23,7%; 23,1%; 20,9%).

Az osztrák főváros integrációért és diverzitásért felelős főosztálya

Az Integrációs és Sokszínűségi Osztályt 2004-ben hozta létre a bécsi városi tanács, hogy az adminisztratív feladatokon túlmenően számos szolgáltatást nyújtson a külföldieknek, mind az

újonnan érkezőknek, mind a már a fővárosban élőknek. Az integrációs osztály 60 különböző képzettségű és háttérű (jogászok, szociális munkások, politológusok stb.) munkatársat foglalkoztat (Net13: 2020 Wiener Melange, 89 p.). Ez a sokszínűség lehetővé teszi, hogy 30 különböző nyelven kommunikáljon az emberekkel. A személyzet 60%-a külföldi származású. 1999-ben a fővárosi önkormányzat létrehozta az "Interface Wien" nemzetközi ifjúsági, kulturális és képzési műhelyt, amely ma már önálló fővárosi önkormányzati vállalat. A bécsi integrációs koncepció fő elemei: német nyelvtudás erősítése, képzés és munkaerőpiac, együttélés és társadalmi részvétel, mérhetőség, emberi jogok. Az osztrák fővárosba érkező bevándorlók számára orientációs tanfolyamot szerveznek 25 különböző nyelven (albán, arab, cseh, magyar, kínai, bosnyák, török, ukrán, orosz, szerb, szlovák, spanyol stb. nyelven). A bevándorlók egy bécsi képzési útmutatót és egy 300 eurós nyelvtanulási ajándékutalványt kapnak. Az integrációs megállapodás betartására kötelezett bevándorlók 300,- EUR összegű nyelvtanulási utalványt, az Európai Gazdasági Térségből érkezők pedig 150,- EUR összegű nyelvtanulási utalványt kapnak. Az ajándékutalványok a főváros Integrációs Főosztálya által hitelesített nyelviskolákban használhatók fel. A fővárosban 2008 és 2020 között összesen 32.000 képzési utalványt bocsátanak ki. 2006-ban a Fővárosi Önkormányzat bevezette a "mama tanul németül" német nyelvtanulási programot óvodás és iskoláskorú gyermekeket nevelő külföldi nők számára. A program a német nyelv elsajátításán túlmenően a Bécsben élő külföldi nőknek lehetőséget kínál arra, hogy számos olyan készséget elsajátítsanak, amelyekkel jobban tudják támogatni gyermekeiket az iskolában. Az Európai Unió 2017. évi alapjogi jelentése a bécsi külföldi anyáknak szóló német nyelvtanulási programot "legjobb gyakorlatként" értékelte.

2021. január 1-jén az osztrák főváros összlakossága 1 920 949 fő volt. Bécs teljes lakosságán belül 41,9% külföldi származású, ami azt jelenti, hogy vagy külföldi állampolgárok, vagy külföldön született állampolgárok, akik időközben megszerezték az osztrák állampolgárságot. Bécsben a legnagyobb külföldi közösséget a szerbek alkotják 101 597 fővel (Net14: 2021).

2021. január 1-jén összesen 25 956 magyar állampolgárságú és 31 107 magyar származású személy élt az osztrák fővárosban. Ez azt jelenti, hogy az érintettek vagy magyar állampolgárok, vagy még Magyarországon született osztrák állampolgárok. A 31.107 magyar származású személy 46%-a férfi (14.372 fő) és 54%-a nő (16.735 fő). A magyar származású bécsi állampolgárok száma 2012 és 2021 között megduplázódott (15.519 - 31.107). A Bécsben élő magyar állampolgárok száma ugyanebben az időszakban három és félszeresére nőtt (7 453 - 25 956).

1. sz. táblázat: Az osztrák főváros magyar származású lakosainak megoszlása kerületenként

Kerület	magyarok száma	kerület	magyarok száma
1. Innere Stadt	204	13. Hitzing	1 196
2. Leopoldstadt	1 704	14. Penzing	1 595
3. Landstraße	1 577	15. Rudolfsheim-Fünfhaus	1 602
4. Wieden	512	16. Ottakring	1 542
5. Margareten	968	17. Hernals	826
6. Mariahilf	541	18. Währing	794
7. Neubau	415	19. Döbling	1 329
8. Josefstadt	378	20. Brigittenau	1 322
9. Alsergrund	653	21. Floridsdorf	2 456
10. Favoriten	3 597	22. Donaustadt	2 497
11. Simmering	1 545	23. Liesing	1 766
12. Meidling	2 088	Total:	31 107

Forrás: Net 15: <https://www.wien.gv.at/english/social/integration/facts-figures/population-migration.html>

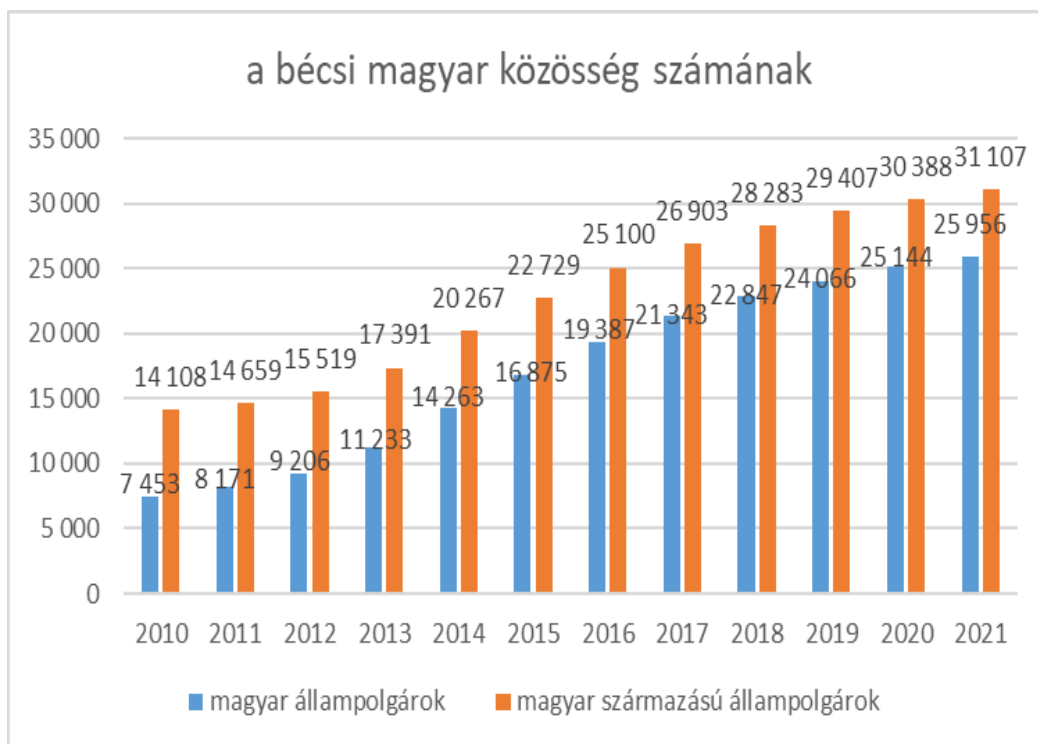
Wiener Bevölkerung – Daten und Fakten zu Migration und Integration (2021. 31–32-33 p.)

A magyar származású bécsi polgárok 11%-a 0-14 éves korú. További 10% a 15–24 éves korosztályba tartozik. Az osztrák fővárosban élő magyar származásúak 42%-a 25 és 44 év közötti, további 24%-a 45 és 64 év közötti, a fennmaradó 12% pedig 65 év feletti.

A magyar származású bécsi polgárok 7%-a Ausztriában született. További 37% legalább 10 éve él Ausztriában. 24% az elmúlt 4 évben érkezett Ausztriába, míg 32% 5-9 éve él Bécsben (az integrációs és sokszínűségi osztály belső anyaga).

A magyar származású bécsi polgárok száma 2012 és 2021 között megduplázódott (15 519-ről 31 107-re), míg a Bécsben élő magyar állampolgárok száma ugyanebben az időszakban három és félszeresére nőtt (1. ábra).

1. sz. ábra: A bécsi magyar közösség számának alakulása

Forrás: Saját szerkesztés az Integrációért és diverzitásért felelős
Főosztálytól kapott statisztikai adatok alapján

A migráció hatása az osztrák gazdaságra és állami költségvetésre

Az Osztrák Integrációs Alap (ÖIF) "A migráció különböző formáinak költségvetési és gazdasági hatásai" című, a 2013-2018-as időszakra vonatkozó tanulmánya szerint Ausztria lakossága a vizsgált öt év alatt 434 915 fővel nőtt, ami egyértelműen a nettó bevándorlásnak köszönhető. Összesen 178 794 bevándorló érkezett az EU tagállamaiból, főként a 13 újonnan csatlakozott közép- és kelet-európai tagállamból (118 607 fő) (Net16: 2017, 22.p). A külföldi bevándorlók közül az EU-15-ökből érkező bevándorlók rendelkeznek a legmagasabb iskolai végzettséggel (48% felsőfokú végzettséggel), ami jelentősen magasabb, mint az osztrák állampolgárok 20%-os átlaga. Ezzel szemben a menedékkérők átlagos iskolai végzettségi struktúrája alacsony.

A migrációs áramlások gazdaságra és államháztartásra gyakorolt hatása mindenképp a munkaerő-piaci integráció mértékétől függ. Az EU-15 és EU-13 országokból érkező bevándorlók és a harmadik országokból érkező bevándorlók 2013 és 2020 között összesen 9548 millió euróval (2581 millió euró; 5785 millió euró; 1182 millió euró) járultak hozzá Ausztria költségvetéséhez.

Ausztria népessége 2020-ban is tovább nőtt, 42 289 fővel (0,45%) 8 901 064 főre, de ez szinte teljes egészében a bevándorlásnak köszönhető. 2020 elején összesen 1 486 223 külföldi állampolgárságú személy élt Ausztriában, ami az összlakosság 16,7%-ának felel meg. Az osztrák főváros lakossága 2019-ben 1 897 491 fő volt, ebből 1 324 657 fő (69,8%) rendelkezett osztrák állampolgársággal. A 16 éves és idősebb bécsi állampolgárok 29,5%-a külföldi állampolgársága alapján 2019-ben nem volt jogosult szavazni a szövetségi, tartományi és önkormányzati választásokon. A 2019-es statisztikák szerint Ausztriában 82 712 magyar állampolgár él.

A migráció és az integráció 2015 óta az osztrák belpolitika előterében áll. Ebben a jelentésben az Osztrák Integrációs Alap (ÖIF) által készített, a migráció különböző formáinak gazdasági és államháztartási hatásairól szóló tanulmány eredményeit mutatjuk be. A tanulmány a 2013–2020 közötti időszakra vonatkozik.

Egyedül az osztrák állampolgárok be- és kivándorlása mutat negatív egyenleget: a kivándorolt osztrák állampolgárok száma 31 201 fővel haladta meg a hazatérőket. Az ötéves időszak alatt az osztrák népesség összesen 434 915 fővel nőtt, ami a nettó migrációnak tudható be, a következő bontásban (EU-15: 60 187 fő; EU-13: 155 699 fő; nem EU: 118 607 fő; menedékkérők: 131 623 fő). Az osztrák népesség valójában 489 100 fővel nőtt a vizsgált időszakban, ami annak köszönhető, hogy a migráció következtében több gyermek született Ausztriában. A 489 100 új lakos megoszlása 268 500 férfi és 220 600 nő. A férfiak magasabb aránya a férfi menedékkérők átlagon felüli számának köszönhető. Az EU-15, az EU-13 és az EU-n kívüli országokból érkező bevándorlók aránya nagyjából azonos a férfiak és a nők esetében.

2. sz. táblázat: Az ausztriai migráció egyenleg a be- és kiáramlások tekintetében 2013 és 2018 között

Megnevezés	osztrák állampolgárok	EU-15	EU-13	harmadik országok	menekültek	összesen
2013	-5 992	12 429	27 785	12 278	8 228	54 728
2014	-5 419	10 152	37 460	11 667	18 464	72 324
2015	-5 450	11 690	29 521	19 298	58 008	113 067

2016	-5 044	9 643	24 480	22 044	13 553	64 676
2017	-4 747	8 572	20 599	24 534	18 617	67 575
2018	-4 549	7 701	15 854	28 786	14 753	62 545
Total:	-31 201	60 187	155 699	118 607	131 623	434 915

Forrás:Net17:

https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Fotos/Publikationen/Forschungsbericht/EcoAustria_Fiskalische_Effekte_verschiedener_Migrationsformen_Web.pdf 23.p.

A külföldi bevándorlók közül az EU-15 országaiból érkező bevándorlók rendelkeznek a legmagasabb iskolai végzettséggel. 48%-uk rendelkezik felsőfokú végzettséggel, ami jelentősen magasabb, mint az osztrák állampolgárok 20%-os átlaga. A felsőfokú végzettséggel rendelkező bevándorlók aránya a 13 viszonylag újonnan csatlakozott uniós országból alacsonyabb, mint az EU-15 állampolgáraié, de az ő képzettségi szintjük még mindig jobb, mint az osztrák állampolgároké. A felsőfokú végzettséggel rendelkező harmadik országbeli állampolgárok aránya szintén még mindig magasabb, mint az osztrák állampolgároké, és csak a menedékkérők esetében alacsonyabb az átlagosnál az iskolázottsági struktúra.

3. sz. táblázat: a migránsok képzési színvonala

megnevezés	alacsonyan képzett migránsok részaránya (%)	közepes végzettségű migránsok részaránya (%)	magasan képzett migránsok részaránya (%)
EU 15	6,2	45,7	48
EU 13	12	59,4	28,6
harmadik országok	25,9	43,4	30,7
menekültek	59,2	23	17,8

osztrák lakosság 24 és 64 év között	17	62,4	20,6
osztrák állampolgárok 24 és 64 év között	15,1	64,6	20,3

Forrás: Net 18

:https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Fotos/Publikationen/Forschungsbericht/EcoAustria_Fiskalische_Effekte_verschiedener_Migrationsformen_Web.pdf 30.p.

A migrációs áramlások gazdaságra és államháztartásra gyakorolt hatása mindenekelőtt a munkaerő-piaci integráció mértékétől függ. Gazdasági szempontból a migráció a munkaerő-kínálat, a foglalkoztatás és általában a gazdasági növekedés növekedését jelenti. Rövid távon azonban a migráció korlátozhatja a hazai lakosság foglalkoztatásának és bérnövekedésének növekedését. Az alábbi táblázat bevételi oldala a fogyasztási és jövedelemadókból, társadalombiztosítási és egyéb járulékokból áll. A kiadási oldal az egészségügy, az oktatás, a gyermekgondozás, a családtámogatás, a munkaerőpiac, az alapvető szociális szolgáltatások és a szociális alapszolgáltatások szükség szerinti költségeit fedezi.

4. sz. táblázat: Az EU 15, EU 13 országokból, harmadik országokból érkezők, valamint a menekültek hatása az osztrák nemzeti költségvetésre (millió EUR)

migráció az EU 15 államából	bevétel	kiadás	egyenleg	GDP %
2013	121	58	63	0,02%
2014	250	129	121	0,04%
2015	398	204	194	0,06%
2016	547	275	272	0,08%
2017	692	335	357	0,10%

2018	833	392	441	0,12%
2019	953	425	528	0,14%
2020	1 042	437	605	0,15%
Összesen:	4 836	2 255	2 581	0,09%
migráció az EU 13 országából	bevétel	kiadás	egyenleg	GDP %
2013	259	84	175	0,05%
2014	570	283	287	0,09%
2015	949	498	451	0,13%
2016	1 314	685	629	0,18%
2017	1 657	850	807	0,22%
2018	1 976	997	979	0,26%
2019	2 240	1 087	1 153	0,30%
2020	2 437	1 133	1 304	0,33%
Összesen:	11 402	5 617	5 785	0,20%
harmadik országokból származó migráció	bevétel	kiadás	egyenleg	GDP %
2013	73	46	27	0,01%
2014	174	112	62	0,02%
2015	306	217	89	0,03%
2016	470	367	103	0,03%
2017	658	527	131	0,04%
2018	875	713	162	0,04%

2019	1 077	832	245	0,06%
2020	1 227	864	363	0,09%
Összesen:	4 860	3 678	1 182	0,04%
Menekültek	bevétel	kiadás	egyenleg	GDP %
2013	42	160	-118	-0,04%
2014	139	452	-313	-0,09%
2015	297	1 112	-815	-0,24%
2016	536	2 138	-1 602	-0,46%
2017	687	2 335	-1 648	-0,46%
2018	849	2 454	-1 605	-0,43%
2019	966	2 168	-1 202	-0,31%
2020	1 075	1 881	-806	-0,20%
Összesen:	4 591	12 700	-8 109	-0,28%

Forrás: Net 19

https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Fotos/Publikationen/Forschungsbericht/EcoAustria_Fiskalische_Effekte_verschiedener_Migrationsformen_Web.pdf 90.p.

A táblázat összesítő sorait tekintve látható, hogy a régi uniós tagállamokból (EU15 – EU13) érkező bevándorlók és a harmadik országokból érkező munkavállalók esetében az államháztartási bevételek 2013 és 2020 között minden évben meghaladták az államháztartási kiadásokat (46,62-49,26-24,32%-kal).

Az EU15 munkavállalókra jutó kormányzati bevételek és kiadások egyenlege 2020-ban az osztrák GDP 0,15%-át tette ki. Az újonnan csatlakozott EU13-országokból érkező migráció hatása a költségvetésre még kedvezőbb, az ebből a szegmensből származó költségvetési bevételi többlet 2020-ban a GDP 0,3%-át teszi ki. A harmadik országokból érkező migráció szintén pozitívan járult hozzá az osztrák költségvetéshez, a GDP 0,1%-át kitevő kiadás-bevétel egyenleggel. A menekültek esetében a bevételek és kiadások egyenlege fordítottan arányos (-276%). A menekültekből származó költségvetési bevételeknek a kiadásokhoz viszonyított

alacsony szintje a munkaerő-piaci integráció gyengeségére vezethető vissza. Ebben a csoportban a költségvetési kiadásokat jelentősen növelik az alapellátás és az alapvető szociális támogatás tételei. A menekültekkel kapcsolatos osztrák költségvetési kiadások 2016–2017-ben a GDP 0,46%-át tették ki, a kiadások 1,6 milliárd euróval, illetve 1,64 milliárd euróval meghaladták a bevételeket. Az elmúlt néhány évben ez a tendencia némileg enyhült.

Az EU-15 (EU-15; EU-13) országokból érkező bevándorlók és a harmadik országokból érkező bevándorlók 2013 és 2020 között összesen 9,548 millió euróval (2,581 millió euró; 5,785 millió euró; 1,182 millió euró) járultak hozzá Ausztria költségvetéséhez. Ezzel szemben a menekültek 8,109 millió kiadást jelentettek az osztrák költségvetésnek. Ha összeadjuk az EU-15, az EU-13 és a harmadik országbeli munkavállalók pozitív költségvetési egyenlegét (9 584 millió EUR), és levonjuk a menekültek negatív költségvetési egyenlegét (8 109 millió EUR) 2013 és 2020 között, akkor 1 439 millió EUR pozitív migrációs költségvetési egyenleget kapunk, ami az osztrák GDP 0,05%-ának felel meg.

Szociális aspektusok

A bevándorlók társadalmi helyzete származási országuk szerint jelentős különbségeket mutat. Az átlagjövedelemben a legnagyobb a különbség az osztrák állampolgárok és a harmadik országbeli állampolgárok között. Míg az osztrák állampolgárok éves mediánjövedelme 2019-ben 27 749 euró volt, addig a harmadik országbeli bevándorlók éves mediánjövedelme 19 090 euró. A más uniós országokból származó bevándorlók súlyozott éves mediánjövedelme 2019-ben 21 977 EUR volt. A jelentős jövedelemkülönbség elsősorban az alacsony iskolázottsági és foglalkoztatási szintre vezethető vissza.

Összességében 2020-ban csökkent a szegénységi kockázatnak kitett állampolgárok száma Ausztriában. A 845 000 szegénységi kockázatnak kitett állampolgárból 579 000 osztrák állampolgár, 34 000 osztrák állampolgárságú külföldi állampolgár, 103 000 külföldi állampolgár és 129 000 harmadik országbeli állampolgár volt.

A szociális segélyben részesülők több mint fele külföldi állampolgár volt 2020-ban. A szociális segélyben részesülők 55%-a az osztrák fővárosban koncentrálódott, a többi a többi hét tartományban. 2020-ban összesen 136 300 személy részesült szociális segélyben Bécs tartományban, akik közül 61 000 osztrák állampolgár (45%), 9,6 000 EU és EFTA tagállamból (7%), 43 600 menekültstátuszra jogosult személy (32%), 6400 kiegészítő védelemben részesülő személy (5%) és 15 700 egyéb harmadik országból származó személy (11%) részesült szociális

segélyben tavalý. A menekültstátusszal rendelkező személyek és a harmadik országbeli állampolgárok, valamint a kiegészítő védelemben részesülők a fővárosban az összes csoport 48%-át tették ki. Burgenlandot nem számítva a többi osztrák tartományban összesen 111 900 személy részesült szociális segélyben (54 99 osztrák állampolgár (49%); 8400 EU- és EFTA-állampolgár (7%); 37 500 menekültstátuszban részesülő személy (34%); 2500 kiegészítő védelemben részesülő személy (2%); és 8600 egyéb harmadik országbeli állampolgár (8%) részesült még 2020-ban is szociális segélyben (Net 20: Integrationsbericht 2020, 83.p.).

Az osztrák oktatáspolitikai szociális dimenziói

Ausztriában 2010 és 2019 között a 25 és 64 év közötti népesség iskolai végzettsége jelentősen nőtt, mind a nők, mind a férfiak, valamint a különböző régiókból érkező bevándorlók esetében. A külföldi diákok aránya az osztrák alap- és középfokú oktatási rendszerben 10 év alatt 9,50%-ról 16,3%-ra nőtt. Az iskolai szegregáció jelensége - ha egyáltalán releváns Ausztriában erről beszélni – a nyelvi utánpótlás-nevelés megvalósításával függ össze. Az osztrák társadalmi integrációs politika az "érdemi integráció" és a "támogatás és kereslet" elvén alapul. A koronavírusjárvány negatív hatással van az ausztriai menekültekre és bevándorlókra (magántanulóvá válás, munkanélküliség, növekvő szegregációs tendenciák).

Iskolai szegregációt mutató jelek

Az Ausztriában tanuló diákok 26,4%-a (294 532 diák) nem használja a német nyelvet mindennapi társalgási nyelvként, ezért migráns háttérrel rendelkezőnek minősül. Ez az országos átlag tartományonként változik, a migránsok koncentrációja a nagyvárosokban a leghangsúlyosabb. A bécsi iskolákban a tanulók 52,5%-a nem használja a német nyelvet mindennapi beszédében. Ez az arány a fővárosban kerületenként is változik: Bécs 10., "Favoriten" kerületében a legmagasabb az idegen anyanyelvű tanulók aránya (72,7%), míg a belvárosi 1. kerületben ez az arány 25,3%. Ezek a fiatalok nyelvi felzárkóztatási támogatásban részesülnek. Az afgán menekültek 25%-a soha nem járt iskolába hazájában. Az ilyen háttérű afgán gyermekek számára nyári német felzárkóztató tanfolyamokat kínálnak, és a szülőknek az osztrák oktatási rendszerről szóló tanfolyamokat tartanak. Az iskolai szegregáció jelensége – ha egyáltalán érdemes róla beszélni Ausztriában – éppen a nyelvi felzárkóztató oktatás megvalósításával összefüggésben jelentkezik.

Susanne Raab, az APP integrációs minisztere szerint az integráció ott a legnehezebb, ahol párhuzamos társadalmak jönnek létre, és az érintett kisebbségnek nincs kapcsolata az osztrák társadalommal. Rámutatott, hogy a bécsi 5. Margareten kerület új szakiskoláiban a tanulók 90%-a nem használja a német nyelvet a mindennapi életben. A számadatokkal kapcsolatban az osztrák statisztikai hivatal kifejtette, hogy ezek a számok nem engednek következtetéseket levonni a tanulók német nyelvtudásáról. Csak azt mutatják, hogy a tanulók a német mellett más nyelvet is használnak. A miniszter hozzátette, hogy az adatokból elsősorban azt lehet megállapítani, hogy hány tanuló származik migráns családokból. Susanne Raab szerint rendkívül fontos, hogy azok a migráns háttérű tanulók, akik otthon nem beszélnek németül, megfelelő támogatást kapjanak a felzárkózáshoz. A német nyelvtudás a sikeres oktatás alapja. A gyermeket sokkal könnyebb integrálni, mint a szülőket. Az afgán menekültek 25%-a soha nem járt iskolába hazájában. Az ilyen háttérű afgán gyermekek számára nyári felzárkóztató németórákat tartanak, a szülők pedig tanfolyamokat kapnak az osztrák oktatási rendszerről és a tanárokkal való együttműködés fontosságáról. A miniszter a többnyelvűséget határozott előnynek tartja, de ha egy külföldi diák rosszul beszél németül, az komoly nehézségeket okoz.

A külföldi tanulók integrációja érdekében tett lépések:

Az osztrák társadalmi integrációs politika az "érdemi integráció" és a "támogatás és kereslet" elvén alapul. Az integráció társadalmi feladat, amely magában foglalja az oktatást és képzést, a német nyelv elsajátítását, a munkaerő-piaci integrációt, a lakhatást, az egészségügyi ellátást, a közös terek használatát, az emberi jogok érvényesítését és a párhuzamos társadalmak megelőzését. Az integrációs készségek hiányát és az osztrák társadalom értékeinek megsértését szankcionálni fogják. A német nyelv ismerete az integráció kulcsa. A kormány prioritása, hogy a bevándorlókat a lehető leghamarabb integrálja a társadalomba a kötelező német nyelvoktatás, az országspecifikus ismeretek és a különböző szakképzések révén, hogy megelőzze a párhuzamos társadalmak kialakulását és a szélsőséges nézetek terjedését.

A 2018/19-es tanévtől a német nyelvi felzárkóztató osztályok az esélyegyenlőség és a jobb beilleszkedés biztosítása érdekében az osztálytermekben is működnek. Az ebbe a kiegészítő oktatási csoportba való besorolás a MIKA-D nevű, országosan egységesített, német kompetenciaelemzésen alapuló felmérés alapján történik. A tesztet az iskolai beiratkozáskor kell kitölteni. A kiegészítő oktatásra kiválasztott tanulók csak a készségtárgyakat (művészet, zene és ének, testnevelés) tanulják osztálytársaikkal együtt, minden más tantárgyban elkülönülnek osztálytársaiktól, és korosztályukkal vegyes osztályokban, magasabb szintű

német nyelvtudással és magával a német nyelvvel/irodalommal foglalkoznak. Ez azt jelenti, hogy elveszítik a lehetőséget, hogy az azonos korú társaikkal való játék révén nyelviileg fejlődjenek, és az iskolai teljesítményük következtében hamar megtapasztalják a társadalmi kirekesztettséget. A szegregációnak ezt a formáját a pedagógusok 80%-a és a balliberális pártok ellenzi, és a 2018 eleje óta másfél éve kormányon lévő néppárti-liberális kabinet, valamint a jelenlegi néppárti-zöld kormány (2020 januárjától) folytatja.

Az osztrák iskoláskorú gyerekek iskolai képzése, demográfiai és etnikai összetétele

Ausztriában a 25 és 64 év közötti lakosság iskolai végzettsége 2010 és 2019 között jelentősen nőtt, mind a nők, mind a férfiak, valamint a különböző régiókból érkező bevándorlók esetében. Általánosságban elmondható, hogy a felsőfokú végzettségűek aránya az elmúlt 10 évben minden szegmensben jelentősen nőtt az alap- és középfokú végzettségűek rovására. A harmadik országokból származó férfiak és nők esetében az iskolai végzettségük jelentősen alacsonyabb, mint az osztrák állampolgároké. A harmadik országbeli férfiak 36,2%-a és a nők 44,1%-a csak általános iskolai végzettséggel rendelkezik, míg az osztrák férfiak és nők esetében ez az arány csak 9,3%, illetve 15,2%.

5. sz. táblázat: A 25 és 64 év közötti osztrák lakosság képzettségi struktúrája

megnevezés	2010 (%)			2020 (%)		
	alapfokú végzettség	középfokú végzettség	felsőfokú végzettség	alapfokú végzettség	középfokú végzettség	felsőfokú végzettség
osztrák férfiak	10,9%	68,2%	20,9%	9,3%	56,0%	34,7%
osztrák nők	20,8%	62,5%	16,6%	15,2%	52,2%	32,7%
külföldi férfiak	25,1%	52,0%	22,9%	22,3%	45,9%	31,8%
külföldi nők	35,6%	43,5%	20,9%	26,4%	37,2%	36,4%
EU28 férfiak	9,7%	58,5%	31,8%	10,5%	49,5%	39,9%

EU 28 nők	15,6%	58,6%	25,8%	12,8%	42,9%	44,3%
EU15 férfiak	5,8%	45,7%	48,6%	4,7%	41,0%	54,3%
EU 15 nők	8,9%	54,1%	37,0%	5,3%	42,5%	52,2%
harmadik országból származó férfiak	37,6%	46,7%	15,7%	36,2%	41,6%	22,2%
harmadik országból származó nők	53,9%	29,6%	16,5%	44,1%	29,7%	26,2%

Forrás: Net 21: Integrationsbericht 2020: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/service/publikationen-aus-dem-bundeskanzleramt/publikationen-zu-integration/integrationsberichte.html> Integrationsbericht 2020. 49.p.

6. sz. táblázat: Az Ausztriában élő gyerekek megoszlása iskolatípusonként 2010–2019

megnevezés	osztrák tanulók	külföldi tanulók	2004 előtt az EU- ból érkezett tanulók	2004 után az EU- ból érkezett tanulók	korábbi Jugoszláv iából érkezett tanulók	török származású tanulók	Afganisztánból, Szíriából érkezett tanulók	egyéb harmadik országból érkezett tanulók	összesen
minden iskola 2019	83,7%, 949.737	16,3%, 185.406	2,4% 27.036	4,6% 51.747	2,9% 32.388	1,4% 15.359	2,2% 25.510	2,9% 33.366	100% 1.135.143

minden iskola 2010	90,5% 1.070. 135	9,50 % 112.3 37	1,4% 16.9 70	1,9% 22.7 55	2,7% 32.253	1,6% 18.674	0,2% 1.833	1,7% 19.87 2	100% 1.182. 472
általános iskola 2019	80,6% 275.81 8	19,4 % 66.29 8	2,5% 8.45 5	5,8% 19.7 88	3,1% 10.653	1,6% 5.550	3% 10.161	3,4% 11.69 1	100% 342.11 6
általános iskola 2010	88,9% 292.78 0	11,13 % 36.66 0	1,5% 4.85 8	2,2% 7.13 2	3,1% 10.191	2,1% 6.765	0,2% 528	2,2% 7.186	100% 329.44 0
középiskola 2019	81,1% 167.38 5	18,9 % 39.12 7	1,7% 3.57 6	5,4% 11.1 19	3,3% 6.718	1,8% 3.742	3,1% 6.431	3,7% 7.541	100% 206.51 2
középiskola 2010	87,4% 189.94 6	12,6 % 27.39 2	0,9% 1.87 0	2,4% 5.12 3	4% 8.761	2,9% 6.200	0,3% 546	2,3% 4.892	100% 217.33 8
kisegítő iskola 2019	75,7% 11.075	24,3 % 3.555	2,6% 382	5,1% 743	4,3% 634	3,2% 475	3,5% 515	5,5% 806	100% 14.630
kisegítő iskola 2010	81,7% 10.802	18,30 % 2.419	1,5% 204	1,7% 223	6,2% 819	5,2% 684	0,8% 101	2,9% 388	100% 13.221
szakmunkás képző 2019	76,7% 11.631	23,3 % 3.528	1,7% 265	5,6% 849	3,8% 572	2,1% 311	5,7% 864	4,4% 667	100% 15.159

szakmunkás képző 2010	85% 16.410	15,04 % 2.905	0,8% 154	2,2% 428	5,1% 990	3,5% 681	0,5% 101	2,9% 551	100% 19.315
gimnázium 2019	88% 187.40 1	12% 25.64 5	3,1% 6.68 2	3,5% 7.49 0	1,4% 3.02	0,5% 1.149	1% 2.102	2,4% 5.201	100% 213.04 6
gimnázium 2010	93,2% 188.71 4	6,83 % 13.84 2	2% 4.06 5	1,9% 3.77 8	1,4% 2.753	0,4% 798	0,1% 215	1,1% 2.233	100% 202.55 6
szakiskola 2019	85,4% 99.104	14,6 % 16.89 2	2,2% 2.52 2	3,1% 3.55 2	3,2% 3.723	1,7% 1.919	2,4% 2.784	2,1% 2.392	100% 115.99 6
szakiskola 2010	93,4% 130.98 0	6,61 % 9.276	1,6% 2.18 8	1,1% 1.49 8	2,4% 3.371	1% 1.399	0,1% 105	0,5% 715	100% 140.25 6
főiskola 2019	82,6% 36.096	17,4 % 7.616	1,9% 828	4% 1.76 8	3,9% 1.709	1,9% 826	3,1% 1.364	2,6% 1.121	100% 43.712
főiskola 2010	90,8% 46.961	9,19 % 4.751	1,2% 634	1,9% 989	3,4% 1.738	1,4% 705	0,2% 91	1,1% 594	100% 51.712
egyetemi képzés 2019	89,2% 126.81 0	10,8 % 15.42 4	1,7% 2.38 2	3,5% 4.94 8	2,6% 3.634	0,8% 1.196	0,6% 877	1,7% 2.387	100% 142.23 4
egyetemi képzés 2010	94,4% 139.23 2	5,57 % 8.208	0,9 %	1,6 %	1,8% 2.622	0,5% 696	0,1% 94	0,7% 1.073	100% 147.44 0

			1.29	2.43					
			1	2					

Forrás: Net 22: Integrationsbericht 2020: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/service/publikationen-aus-dem-bundeskanzleramt/publikationen-zu-integration/integrationsberichte.html> Integrationsbericht 2020 51.p.

A külföldi diákok aránya az osztrák alap- és középfokú oktatási rendszerben 10 év alatt 9,50%-ról 16,3%-ra nőtt. Míg a török nemzetiségű tanulók aránya az elmúlt 10 évben minden iskolatípusban csökkent, addig az afgán, szíriai és iraki származású tanulók aránya minden iskolatípusban nőtt. Ausztriában a szülők iskolai végzettsége nagyrészt öröklődik, ami különösen nehéz helyzetbe hozza a migráns háttérű és az alacsonyan képzett szülők helyzetét. A táblázat azt mutatja, hogy a tanulók heterogenitása az elmúlt 10 évben minden iskolatípus esetében nőtt. A 2020-as integrációs jelentésből az is kiderül, hogy Ausztriában a tanulók 26,4%-a (294 532 tanuló) nem használja a német nyelvet mindennapi társalgási nyelvként. Ez az arány 2010-ben 17,6% volt. A tanulók 5,5%-a törökök, 6,5%-a szerbül, horvátul vagy bosnyákul, 14,5%-a pedig más idegen nyelven beszél.

Az a tény, hogy a tanulók 26,4%-a nem használja leginkább a német nyelvet a mindennapi életben, önmagában nem jelenti azt, hogy rosszul beszélnek németül.

A külföldi tanulók aránya Bécs tartományban a legszembetűnőbb. Az elmúlt 10 évben a külföldi diákok aránya Bécsben 17,3%-ról 29,5%-ra (39.100 diák – 71.400 diák), azaz 82,7%-kal nőtt. A bécsi általános iskolákban a külföldi tanulók aránya 10 év alatt 20,1%-ról 36,1%-ra nőtt (12 568 – 26 339).

A 3-6 éves óvodáskorú, nem német anyanyelvű gyermekek 70%-a fejlesztésre szorul, ami a 2010-es 58%-hoz képest egyértelmű csökkenő tendencia. A 2018/19-es tanévben az óvodáskorú gyermekek 33%-a használt a mindennapi életben a német nyelvtől eltérő nyelvet, ami 8%-os növekedést jelent 10 év relációjában. A fővárosban ugyanez az arány 43,5%-ról 60,1%-ra emelkedett. A nem német anyanyelvű tanulók aránya egy évtized alatt 17,6%-ról 26,4%-ra emelkedett. A német fővárosban is jelentős növekedés tapasztalható, 41,8%-ról 52,2%-ra.

Az iskolai végzettség elemzéséből kiderült, hogy a migráns háttérű tanulók egyharmada nem, vagy csak részben éri el az írni-olvasni-olvasni és számolni tudási normákat. Pozitív eredmény azonban, hogy a szíriai állampolgárságú egyéni tanulók aránya 2019-ben három év alatt 74,2%-ról 37,3%-ra csökkent. Országos szinten a 2018/19-es tanévben 45 300-ról 38 700-

ra csökkent az egyéni tanulók száma az előző évhez képest. Az egyéni tanulók között a külföldi tanulók aránya 71,9%.

Párhuzamos társadalmak megjelenése Ausztriában:

A kialakulóban lévő párhuzamos társadalmak tagjait Ausztriában alacsonyabb iskolázottság, alacsony női foglalkoztatottság és magasabb munkanélküliség jellemzi. A többségi társadalomtól való társadalmi elkülönülés az integráció egyik fő akadály. A mecsetegyesületek mellett működő, külföldi vezetésű nacionalista frontszervezetek különösen elősegítik a muszlim migráncsoportok társadalmi elkülönülését. Sok esetben a külföldről érkező ideológiai befolyás már a mecsetek gyermek- és ifjúsági foglalkozásain megkezdődik, ami a többségi társadalom tagjaival való kapcsolatteremtés és integráció ellenhatásaként hat. A nacionalista identitáskonstrukciók hozzájárulnak az integrációs hiányosságok állandósulásához. Minél markánsabb a migráns csoport identitástudata, annál nehezebb a többségi társadalomba való beilleszkedés. Belgiumban, Franciaországban és az Egyesült Királyságban már most is vannak elkülönült párhuzamos társadalmi struktúrák, amelyek sokkal jellemzőbbek, mint Ausztriában és Németországban. Ezekben az országokban a migráns csoportok szinte teljes elszigeteltségben élnek, és súlyos integrációs hiányosságokat mutatnak. E jelenség egyértelmű kézzelfogható jelei a szegregált városrészek és életmódok.

Európa többi részéhez hasonlóan Ausztriában is a migráció és a hozzá kapcsolódó jelenségek leginkább az urbanizált területeken koncentrálódnak. A városok jobb munkalehetőségeket, a köz- és nem közszolgáltatásokhoz való jobb hozzáférést és könnyebb etnikai csoportosulást kínálnak. A legtöbb migráció láncreakciót vált ki, azaz a rokonsági hálózatok egyre több rokont és ismerőst fogadnak be. Az újonnan érkezőknek így kevésbé esik nehezükre elhagyni szülőföldjüket, mivel tudják, hogy "otthoni környezetben" vannak. A migránsok társadalmi hálózata és szegregált városrészekben való letelepedésük további táptalajt biztosít az új bevándorlók számára. Egy bizonyos idő elteltével a szegregált városrészekben élő migránsok már saját boltot üzemeltetnek, ahol jól ismert hazai termékeket és szolgáltatásokat kínálnak (fodrászok, kézművesek). Emellett a migránsok hazájukból orvosokat is felkeresnek. Az Ausztriában élő migráns háttérű emberek 31 m² lakóterülettel rendelkeznek, míg a nem migráns háttérűek 50 m²-rel. Az Ausztriában élő migráns háttérű emberek 66%-a volt foglalkoztatott, szemben a nem migráns háttérű emberek 77%-ával.

A koronavírusjárvány negatív hatása a menekültekre és a migránsokra:

- A német nyelvtudásbeli hiányosságok egyre szembetűnőbbek: a migráns háttérű polgárokat nehéz elérni a hagyományos kommunikációs csatornákon keresztül.
- A távoktatás (magántanulás) elriasztja a migráns háttérű gyermekeket. A migráns háttérű gyermekek számára nyári iskolai oktatást biztosítottak, és ezzel párhuzamosan az érintett tanulók szülei számára szülői tanfolyamokat szerveztek.
- A vilá járvány idején a munkanélküliség a külföldi származású munkavállalókat is jobban sújtotta, mint az osztrák állampolgárokat.
- A szegregációs tendenciák felerősödtek a vilá járvány idején. A kötelező integrációs célú német nyelv- és értéktanfolyamokon a kijárási tilalom miatt nem lehetett részt venni, ami visszavetette az integrációs folyamatot.

Az osztrák kormány integrációs politikája

2020. január 7-én beiktatott új néppárti-zöld kormány 326 oldalas programja egy hétoldalas fejezetet tartalmaz az integrációról. Ausztria integrációs politikája az "érdemi integráció" és a "támogatás és kereslet" elvén alapul. A kormány továbbra is támogatja a kötelező német nyelvoktatás és a nemzeti értékek tanításának koncepcióját. Az iskolás lányok esetében a fejkendő viselésének tilalmát 14 éves korig meghosszabbítják. A menedékkérők számára munkaerő-piaci mobilitást irányoznak elő, azaz más tartományokban dolgozhatnak. A rasszizmus és a diszkrimináció elleni cselekvési tervet dolgoznak ki.

Az osztrák kormány elkötelezett az emberek minél erőteljesebb integrációja és a békés egymás mellett élés mellett. Az integráció fő célja, hogy mindenki egyenlő jogokkal rendelkezzen a társadalomban. Ausztria keresztény, a világra nyitott, gazdag kulturális és vallási örökséggel rendelkező, a humanizmus és a felvilágosodás iránt elkötelezett ország. Az osztrák társadalom alapja a kölcsönös tisztelet és elismerés, a jogállamiság, a demokrácia, az egyenlőség és az emberi jogok. Az osztrák integrációs politika az "érdemi integráció" és a "támogatás és igény" elvén alapul. Az osztrák állam támogatja az integrációt, de hatékony hozzájárulást is követel polgáraitól. Az integrációs folyamat mind az állam, mind az egyén részéről komoly kölcsönös erőfeszítéseket igényel. Az integráció az egész társadalom feladata, amely kiterjed az oktatásra és képzésre, a német nyelv elsajátítására, a munkaerő-piaci integrációra, a lakhatásra, az egészségügyi ellátásra, a közös terek használatára, az emberi jogok érvényesítésére és a párhuzamos társadalmak megelőzésére.

A sikeres integráció alapja a nyitott és befogadó társadalom. A bevándorlók alkalmazkodóképessége és beilleszkedési hajlandósága alapvető fontosságú. A beilleszkedési készség hiánya és az osztrák társadalom értékeinek megsértése szankciókat von maga után. A német nyelv ismerete az integráció kulcsa. A többnyelvűséget a kormány kiemelkedő lehetőségnek tekinti. Ausztria nagy hangsúlyt fektet az oktatásra és a gazdasági fejlődésre, ezért nagymértékben támaszkodik az emberek képzésére, akik képességeiket saját maguk és az ország szolgálatába állítják.

Integrációs koordinációs és támogatási intézkedések

- koherens szövetségi szintű integrációs támogatási stratégia kidolgozása
- hatékony koordináció és kölcsönös tapasztalatcsere kialakítása a szövetségi szint, a tartományok és a települések között
- az Osztrák Integrációs Alap, mint az integrációs intézkedések koordinátora szerepének megerősítése
- az Osztrák Integrációs Alap, mint kompetencia- és koordinációs központ szerepének megerősítése
- a helyi integráció és az Integrációs Alap tartományokkal való együttműködésének megerősítése
- az Osztrák Integrációs Alap koordinációs szerepének megerősítése a magasan képzett bevándorlók és a kulcsfontosságú munkavállalók megszerzése terén
- a helyi integráció erősítése: Az Integrációs Alap, a tartományok, a civil társadalom és a munkanélküli központ közötti együttműködés erősítése a szinergiák megteremtése és a meglévő szakértelem és hálózatok jobb kihasználása érdekében
- az egyes együttműködések, projektek és intézkedések folyamatos értékelése
- az állami szinten szervezett érték- és orientációs tanfolyamok szervezése és koordinálása
- célcsoport-specifikus integrációs tanácsadás
- egységes adatbázis létrehozása a harmadik országbeli állampolgárok és menekültek integrációs intézkedéseire vonatkozó információk összegyűjtésére. Az adatbázis nagyban hozzájárul majd az ügynökségek közötti együttműködés átláthatóságának növeléséhez
- a civil társadalom által kezdeményezett integrációs projektek támogatása

- speciális nyelvi képzés biztosítása

Specific integration measures for women

- a nők multiplikátor szerepet játszanak az integrációban, ezért különösen fontosak azok az integrációs intézkedések, amelyek rájuk összpontosítanak
- a nők munkaerő-piaci integrációjának hatékony előmozdítása és támogatása
- a nők német nyelvtanulásának hatékony támogatása nyelvtanfolyamokon keresztül, ugyanakkor a gyermekgondozás hatékony kezelése
- a nők egészségügyi ellátásának javítása, pszichológiai tanácsadás
- a nők fokozott védelme a családon belüli és egyéb erőszakkal szemben

Integráció és tréning

- a nők sikeres integrációjához elengedhetetlen a német nyelvtudás és a német nyelvi képzés
- az általános iskola befejezésének elősegítése a nők számára
- szakképzési lehetőségek biztosítása
- a bevándorló nők interkulturális beilleszkedését segítő személyzet biztosítása az iskolákban (szociális munkások, iskolapszichológusok)
- átfogó német nyelvoktatás és német felzárkóztató osztályok
- értékek oktatása, osztrák nemzeti értékek, demokrácia, politikai nevelés, országismeret
- ismeretek átadása a demokráciáról, az osztrák államformáról és jogrendszerről
- a nők és férfiak közötti egyenlőség hangsúlyozása
- vallási nevelés
- a gyermekek szabad iskolai fejlődésének biztosítása
- a vallási oktatásban használt könyvek folyamatos értékelése és minőségbiztosítása
- az iszlám vallástanárok minőségi képzésének felügyelete
- a vallásoktatással foglalkozó tanárok értékelése és folyamatos képzése
- a fő cél annak biztosítása, hogy szabad, jól képzett és felvilágosult emberek kerüljenek ki a tanteremből
- pedagógiai gondozási koncepció kidolgozása az erőszakos tanulókkal való bánásmódra
- az állami gondozásban lévő gyermekek nagyobb átláthatósága és ellenőrzése

- az osztrák kormány elkötelezett amellett, hogy a lányokat ne kényszerítsék fejkendő viselésére
- a meglévő fejkendőtilalom kiterjesztése 14 éves korig
- az államnak felelőssége van a lányok és nők helyzetének erősítésében

Munkaerőpiaci integráció

- a menedékkérők munkaerő-piaci integrációja kiemelkedő fontosságú
- a munkanélküli központ által rendszeresen szervezett állásbörzék hatékony eszközei a menedékkérők munkaerő-piaci integrációjának előmozdításának
- a munkanélküli központ mint transzregionális közvetítő szerepének megerősítése
- különös figyelmet kell fordítani a fiatal munkanélküliek munkaerő-piaci integrációjára
- a menekültstátuszban részesülő személyek szakképzésének megerősítése a munkaerőpiacra való belépésük lehetővé tétele érdekében
- a migránsokat szakmai képzettségüknek megfelelően kell foglalkoztatni.
- a honosítási eljárások felgyorsítása

Szociális inklúzió

- a kormány fő szociálpolitikai célkitűzése a békés egymás mellett élés biztosítása
- az önkéntes munka erősítése különböző egyesületekben regionális szinten
- társadalmi koalíció az integrációt akadályozó vallási, nemzeti és politikai szélsőségek ellen
- a társadalmi kohézió erősítése a párhuzamos társadalmak kialakulása ellen, valamint megelőző szociális intézkedések az oktatás területén
- stratégia kidolgozása az antiszemitizmus ellen
- a rasszizmus és a diszkrimináció elleni stratégia kidolgozása
- az interkulturális kompetenciák erősítése az oktatásban (Net 19).

Konklúzió

Általánosságban elmondható, hogy az EU 15 országok állampolgárai rendelkeznek a legjobb iskolai végzettséggel, a munkavállalók mintegy fele felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Ez azt jelenti, hogy előnyben vannak a főként az újonnan csatlakozott közép- és kelet-európai

országokból érkező versenytársaikkal szemben. A felsőfokú végzettséggel rendelkező harmadik országbeli állampolgárok aránya még mindig magasabb, mint az osztrák állampolgároké (20%). A migrációs áramlások gazdaságra és államháztartásra gyakorolt hatása mindenekelőtt a munkaerő-piaci integráció mértékétől függ. Gazdasági szempontból a migráció a munkaerő-kínálat, a foglalkoztatás és általában a gazdasági növekedés javulását jelenti. Rövid távon azonban a migráció korlátozhatja a hazai lakosság foglalkoztatását és bérnövekedését, ami a társadalom többségében feszültségeket okozhat. Tényként kezelendő, hogy Ausztria növekvő népessége kizárólag a külföldről érkező migrációra vezethető vissza. További kiemelkedő ténymegállapítás, hogy az EU 15 és 13 tagállamaiból és a harmadik országokból érkező migránsok egyértelműen pozitívan járulnak hozzá Ausztria nemzeti költségvetéséhez, ez kétségtelenül nyereség az ország számára. A menekültek alkotják az egyetlen olyan csoportot, ahol az állami kiadások drasztikusan meghaladják az általuk generált bevételeket. A szövetségi konzervatív-zöld kormány és a szociáldemokraták és a liberális Neos párt által vezetett Bécs városa között is súlyos ellentétek mutatkoznak meg, a baloldali városi tanács nem ért egyet a szövetségi kormány szigorú migrációs és szociális politikájával, és a szövetségi kormánytól jelentősen eltérő saját szabályozást alkalmaz. Új jelenség az osztrák oktatási rendszerben, hogy a szakképző és kisegítő iskolák osztályaiban a tanulók túlnyomó többsége nem beszél németül, ami hosszú távon párhuzamos társadalmakhoz vezethet. A szegregáció Bécs egyes kerületeiben is kimutatható, ahol a külföldiek aránya meghaladja az 50%-ot. Az is megállapítható, hogy az első generációs úgynevezett "Gastarbeiterek" (vendégmunkások) alacsony iskolai végzettséggel és képzettséggel rendelkeznek, és a társadalom rosszul fizetett szegmensét alkotják, annak ellenére, hogy integrációjuk már megvalósult. A 2020. január 7-én beiktatott új néppárti-zöld kormány programjában szerepel egy hétoldalas fejezet az integrációról. Ausztria integrációs politikája az "érdemi integráció" és a "támogatás és kereslet" elvén alapul. A kormány továbbra is támogatja a kötelező német nyelvoktatás és a nemzeti értékek tanításának koncepcióját. A munkaerő-piaci integrációt tekintik továbbá a társadalmi integráció legjobb és leghatékonyabb módjának. Nagy kérdőjel, hogy a főként alacsonyan képzett menekültek integrációja hogyan valósítható meg a tudásalapú társadalomra épülő ország versenyképességének előmozdításával párhuzamosan.

Felhasznált irodalom:

Roland Verwiebe, Nina-Sophie Fritsch, Bernd Liedl (2019): Der Arbeitsmarkt in Österreich 3.p.

Bauböck, R., & Perchinig, B. (2006): Migrations- und Integrationspolitik 7.p.

Werner T. Bauer (2008): Zuwanderung nach Österreich 5.p. Österreichische Gesellschaft für Politikberatung und Politikentwicklung

Hoffmann-Nowotny, (1973): A sociological approach towards a general theory of migration 10.p.

Bauböck, R., & Perchinig, B. (2006): Migrations- und Integrationspolitik 9.p.

Bundesministerium für Inneres (2015-2016-2017):
<https://www.bmi.gv.at/301/Statistiken/start.aspx>

Bernhard Rengs, Isabella Buber-Nnser, Judith Kohlenberger, Roman Hoffmann, Michael Soder, Marlies Gatterbauer, Kai Themel and Johannes Kopf (2017): Labour Market Profile, Previous employment and economic integration of refugees: an austrian case study 4.p. Working papers Vienna Institute of Demography

Ferrer, A. and W.C. Riddell. (2008): Education, credentials, and immigrant earnings. Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économie 41(1), pp. 186–216.

NET1: Integrationsbericht 2022

<https://www.bundestkanzleramt.gv.at/agenda/integration/integrationsbericht.html> 13.p.

NET2: Integrationsbericht 2022

<https://www.bundestkanzleramt.gv.at/agenda/integration/integrationsbericht.html> 13.p.

NET3: Integrationsbericht 2022

<https://www.bundestkanzleramt.gv.at/agenda/integration/integrationsbericht.html> 18.p.

NET4: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/870172/umfrage/ungarn-in-den-laendern-der-eu/>

NET5: (2019) <https://www.wien.gv.at/statistik/bevoelkerung/tabellen/bevoelkerung-staat-geschl-zr.html>

NET6: <https://www.wien.gv.at/statistik/bevoelkerung/tabellen/bevoelkerung-staat-geschl-zr.html> 2019.

NET7: (2019)

https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/2019_Wien_Migration_Integration.pdf 9.p.

NET 8: (2019)

https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/2019_Wien_Migration_Integration.pdf 8.p

Net 9: (2019)

https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/2019_Wien_Migration_Integration.pdf 2019. 6.p

Net 10:

(2019)https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/2019_Wien_Migration_Integration.pdf 6.p

Net 11: 2019

https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/2019_Wien_Migration_Integration.pdf 7.p

Net 12: (2019)

https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/2019_Wien_Migration_Integration.pdf 7.p

Net 13: (2020) *Wiener Melange Toolbox für Integration 2004 – 2020*. 8-9. p.

Net14: (2021) <https://www.wien.gv.at/menschen/integration/daten-fakten/bevoelkerung-migration.html>

Net 15: <https://www.wien.gv.at/english/social/integration/facts-figures/population-migration.html> Wiener Bevölkerung – Daten und Fakten zu Migration und Integration 2021. 31-32-33 p.

Net16: (2017): Fiskalische und Ökonomische Effekte Verschiedener Migrationsformen https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Fotos/Publikationen/Forschungsbericht/EcoAustria_Fiskalische_Effekte_verschiedener_Migrationsformen_Web.pdf 22.p.

Net17:https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Fotos/Publikationen/Forschungsbericht/EcoAustria_Fiskalische_Effekte_verschiedener_Migrationsformen_Web.pdf 23.p.

Integrationsbericht 2020: <https://www.bundestkanzleramt.gv.at/service/publikationen-aus-dem-bundestkanzleramt/publikationen-zu-integration/integrationsberichte.html> 49.o.

Net 18

:https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Fotos/Publikationen/Forschungsbericht/EcoAustria_Fiskalische_Effekte_verschiedener_Migrationsformen_Web.pdf 30.p.

Net 19:

https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Fotos/Publikationen/Forschungsbericht/EcoAustria_Fiskalische_Effekte_verschiedener_Migrationsformen_Web.pdf 90.p.

Net 20: Integrationsbericht 2020:

<https://www.bundestkanzleramt.gv.at/service/publikationen-aus-dem-bundestkanzleramt/publikationen-zu-integration/integrationsberichte.html> 83.o.

Net 21: Integrationsbericht 2020:

<https://www.bundestkanzleramt.gv.at/service/publikationen-aus-dem-bundestkanzleramt/publikationen-zu-integration/integrationsberichte.html>
Integrationsbericht 2020. 49.o.

Net 22: Integrationsbericht 2020:

<https://www.bundestkanzleramt.gv.at/service/publikationen-aus-dem-bundestkanzleramt/publikationen-zu-integration/integrationsberichte.html> 51.p.

Net 23: Integration policy of the Austrian government

(2020):<https://www.open3.at/regierungsprogramm/04-03-Integration.html>

**“Hosszú menetelés a Mennyei Palota alapjaihoz”
A gazdaságpolitika és az űripar kapcsolata Kínában a XX. században.**

Németh Balázs

Budapesti Corvinus Egyetem, Tech Lead

Absztrakt

Vizsgálandó kérdés: hogy volt képes Kína, mint kommunista diktatúra a világ élvonalába kerülni a 2020-as évekre rakétatechnológia, emberes űrrepülés és űrállomás-technológia tekintetében?

Kínán egy rendszerváltás nélküli kommunista diktatúrával a világ élvonalába került egy befektetés- és kutatásigényes ágazatban annak ellenére, hogy a világ jelen és múltbeli kommunista rezsimeinek nyugati értelemben vett gazdasági sikerrátája a tapasztalatok alapján a nullához konvergál. Űripari sikertörténetük azért is érdekes tárgya egy áttekintésének, mert külső technológiatranszfert nem, illetve alig kaptak, ezért fejlesztési és kutatási fázisokat nem hagyhattak ki. Vizsgáljuk emellett a fejlesztő állam autoriter variánsát, ami Kína esetében a jelen gazdasági eredményeik tükrében egy reális feltételezésnek fest. Az iparági sikerhez továbbá elengedhetetlen volt egy éles gazdasági szemléletváltás is, ami a kommunista államok esetében nem megszokott metodika.

Kulcsszavak: kínai gazdaságpolitika, űripar, technológiai fejlődés, fejlesztő állam, gazdasági váltás

Bevezetés

Ahhoz, hogy jobban megértsük Kína, illetve a kínai államhatalom jelenlegi és múltbeli világhatalmi ambícióit, szükséges megvizsgáljuk a kínai űrprogram eredetét, ezek között pedig felnagyítani létrehozásának igazi céljait. A diktatúrákat, és fél-diktatúrákat ismerve önmagában az a vonzás, miszerint egy világhatalomnak státusza bizonyítása céljából szükséges az önálló űrprogram, már elegendő lehet egy ilyen költséges program elindításához. Ezt érdemes párba

állítani azzal a gazdasági-transzformációs folyamattal, ami oda vezethet, hogy Kína önerőből egy évtizeden belül akár a világ legjelentősebb nemzeti szintű űrprogramját birtokolja az ISS 2031-es tervezett kivezetése után.

Kína bízatosan indult neki az űrversenynek, századokkal előbb már voltak ide köthető fejlesztéseik, mint az űrkorszak kezdete eljött volna 1957-ben. A kínai innováció korai terméke volt a puskapor, ami egy égési folyamat által kifejtett nyomás egy testet repített adott irányba, majd ezt az innovációt a Kínai Császárság használta fel az első katonai célú szilárd hajtóanyagú rakétához, 1232-ben [1, NASA, nasa.gov] a kai-fung-fui csatában a mongolok ellen. A fegyver bevetése sikeres volt a korabeli feljegyzések alapján.

Ezután azonban hosszú csend következett a kutatás, fejlesztés ezen területén, ami elsősorban Kína despotikus politikai berendezkedésének volt köszönhető, ami innovációt és társadalmi, politikai berendezkedési reformokat alapvetően nem támogatott békeidőben. Kína nem kívánt belépni a gyarmatosítással, illetve expanzióval járó gazdasági világversenyekbe sem, magukat önálló hatalomnak tekintették. Azonban a gyarmatosításra rákapó nyugati hatalmak egyre agresszívabb Kína irányában kifejtett tevékenysége 1839–1842 között az ópium háborúba torkollott, ami végeredménye, pontosabban a nyugati hatalmak győzelme után Kínára kényszerített rendkívül előnytelen, tisztán kizsákmányolási célú szerződések rádöbbsentették a kínai felső- és középvezetés tagjait, hogy immáron a társadalmi és gazdasági reformok elkerülhetetlenek – amennyiben nem akarnak az országuk külső hatalmak általi felosztásával szembenézni belátható időn belül, valamint, mint birodalom olyan marginális pályára kerülni, ahonnan egységes államszerkezetben nincs visszatérés.

Történelmi példákból ismert, hogy a megváltozott világgazdasági és világpolitikai helyzet hatására a reformok egy tradicionálisan központosított abszolút államhatalom esetében nem gördülékenyen bevezethetők. Kína ennek egy eklatáns példája volt, ám ez a folyamat oda jutott, hogy a XX. század első évtizedére az akkor regnáló császár is felismerte, hogy reformok nélkül tarthatatlan lesz az ország helyzete. Ez a felismerés akkor már későn született meg, a társadalmi ellentétek olyan szintre értek, hogy a kínai államhatalom sokezer éves, egy személy képességei és abszolút hatalma köré épült struktúrája nem volt tartható. Emellett a külföldi hatalmak is inogtak Kína modernizációjával kapcsolatban, mert az ő érdekük alapvetően egy könnyen kontrollálható, de egységes berendezkedésű ország lett volna.

Az 1920-as években a kínai kommunisták szovjet tudásra és tőkére építkezve belevágtak a hatalom megragadásába (1921–1949), majd ezután Kína erőszakos és radikális átalakításába (1949–1976), ami folyamat hosszú évek kétséges eredményei után immáron érdekes fordulatot vett az 1970-as évek végétől. Jelenleg pedig már úgy fest, hogy egy erősen nemzeti érdekeket követő, nemzeti gazdaságot és önálló nemzeti biztonsági politikát folytató – ezeken belül önálló nemzeti űrprogramra is törekedő – Kínát látunk felemelkedni, ami akár azt az gondolatot is elültetheti az emberben, hogy a kínai birodalmi koncepció és affinitás nem változott, csak egy új zászló alatt felgyorsították a folyamatokat, és a keserves átmenetet idejét erővel és áldozatok árán áttolták a társadalmon.

A gazdasági és történelmi áttekintés 1949–2000 között a kínai űrprogram és a gazdasági és politikai vetületekkel választ adhat a kérdésre.

Diszkusszió

Kezdetek (1949–1952)

A Kínai Népköztársaság kikiáltása után szinte azonnal bejelentették a “gazdasági helyreállítás időszakát” (1949–1952), aminek fő oka az volt, hogy Kína gazdasága romokban kevert az elmúlt 28 év hatalomért folytatott harcai nyomán. Az infláció nem mérhető méreteket öltött, a társadalom messze nem volt egységes, ipari termelés az 1910-es évek 50%-át, a mezőgazdasági termelés pedig hozzávetőlegesen az 1910-es évek ⅓-át érte el. Mivel a háború előtt se dúskált a nép az élelmiszerben, ezért a helyzet drasztikus volt. Habár a szovjetek – főként “import” német tudásra alapozva – az 1950-es évek elején már az R6 rakétát fejlesztették, a Kínában akkor uralkodó körülmények között szóba se jöhetett ekkor még a rakéta-program bármilyen adaptálása (feltehetőleg az ekkor még kiváló szovjet – kínai kapcsolatok miatt egy része ezeknek átadásra kerülhetett volna, ahogy az később majdnem meg is történt). Ekkor még csak és kizárólag nukleáris robbanófej célbajuttatása miatt zajlottak a fejlesztések a Szovjetunióban, a fő cél a fenyegetés éreztetése az új kommunista-ellenes tömbbel, valamint a saját fenyegetettség érzetük mitigálása.

Kína ebben az időszakban az áruszállítást a biztos bevételt generáló kommunista blokk felé koncentrált teljes egészében, így fix bevételhez jutott, a föld államosítással elkezdődött az élelmiszertermelés optimalizálása, valamint az ipari termelést sikeresen elkezdték helyreállítani

– ebben a Szovjetuniónak elévülhetetlen műszaki érdemei is vannak, ám az általuk nyújtott 300 millió USA dollár értékű kölcsön alapozta meg az első kínai ötéves tervet.

Az első ötéves terv (1953–1957)

Az első ötéves terv (1953–1957) a fent említett kölcsön és műszaki segítség hatására, amit Kína az ekkor legfontosabb gazdasági és ideológiai partnerétől kapott, oda vezetett, hogy a nemzeti jövedelem átlag évi 8,9%-os növekedést mutatott, valamint az ipar 18%-al növekedett. Ezt a mai szemmel is kimagaslónak tekinthető értéket tovább koronázta, hogy ezalatt az időszak alatt összesen 5300 km vasútvonal is kiépítésre került.

1955-ben fordulat állt be az addig nem létező kínai űrkutatás és űripár terén, mert ekkoriban tért vissza az Egyesült Államokból 1951-től tartó házi őrizete után Csien Hszüe-szen [2, *Harvey*, 21.] aki a McCarthy féle kommunista üldözés áldozatául esett. Csien Kármán Tódor patronáltja volt, arról nem is szólva, hogy nagy része volt a II. világháborút elvesztő németek rakéta képességeinek feldolgozásában, még Wernher von Braun-tól is szerzett tapasztalatot, igaz, kihallgatás révén 1945-ben. A németek anyagainak a feldolgozásából egy több száz oldalas erősen szakmai kivonatot is készített “Sugárhajtás” [2, *Harvey*, 19.] címen, amit az amerikai fejlesztések egyik sarokkövének tartanak. Csien azonban semmilyen anyagot, könyvet vagy jegyzetet nem vihetett magával Kínába, így emlékezetből kellett dolgoznia.

Hazatérte után Csien azonnal a munkába veti magát, immáron Kína oldalán, és szinte azonnal 1956. február 17-én egy tervezetet nyújt be a kínai felsővezetésnek ballisztikus rakéta kifejlesztéséről, továbbá egy rakétafejlesztési intézet létrehozására is javaslatot tesz. A Kínai Kommunista Párt vezetősége még ebben az évben (1956. október 8.) megalapította az “5. Számú Kutatási Akadémiát” [3, *CPC, china.org.cn*] (egyres fordításokban “Ötödik akadémia”). Az akadémia deklarálta “önállóan pályázhat külső nagyhatalmaktól tudástranszferre, valamint bármilyen, a fejlődő országok által folytatott fejlesztésből előnyt szerezhet, és a maga javára használhat fel”, azaz bármilyen eszközt bevethet a megfelelő tudás megszerzése érdekében, akár a kémkedést is.

Az akadémia Rakétakutató Intézetének vezetője Csien Hszüe-szen lett. Az újképletű ágazat elit státuszát jelzi, hogy Csien annak ellenére, hogy előtte az Egyesült Államokban volt kiemelt személy, hazatérése után szinte azonnal intézetet vezethetett, ráadásul egy hadászati és nemzetbiztonságilag kulcsfontosságút. Csien továbbá a jelek szerint rendelkezhetett a

megfelelő autonómiával ahhoz, hogy csak nagyon magas, és feltehetőleg kulcs szakmai döntéseket nem befolyásoló szinten szóltak, szólhattak bele a politikai káderek a munkába.

Habár Csien Kínába való visszatérése önmagában is szakmai és emberi sikertörténet volt a rezsím számára, a fent említett gazdasági eredmények és iparosítási trajektória nélkül feltételezhetően nem lett volna elképzelhető, hogy a pártvezetőség egy hangzatos “megalapításon” kívül más támogatást is képes lett volna nyújtani egy ilyen ambiciózus és költséges fejlesztés megkezdéséhez. Mindenképpen hozzá kell tenni, hogy a tudományos háttér egy része intézményi szinten is hiányzott, Kína űripari gyártástechnológiája nem létezett, és képzet űripari szakember gárda se állt rendelkezésre Csien és még pár, szintén hazatelepült tudós kivételével. Mindez azonban így is elegendő volt, hogy 1957-ben sikerült tető alá hozni a Szovjetunióval egy egyezményt, amiben az oroszok beleegyeztek, hogy az R-2 rakéta gyártási technológiát megosztják, valamint ehhez szakembert és két prototípust is biztosítanak.

Kijelenthetjük tehát, hogy az első ötéves terv már űripari és űrképesség szempontjából is hatékony volt, jól használták ki a technológiaiilag fejlettebb Szovjetunió, valamint a Kínába visszatérő tudósok potenciálját, és az 1949-52-es korszak gazdasági eredményeire is tudtak építeni. Feltehetően az akkori kínai vezetés nem értette még az űripar földi transzferek miatti gazdasági potenciálját, pusztán katonai és hírszerzési képességek miatt döntöttek az ágazat támogatásáról ekkor még feltételezhetően a “national security state” [4, *Barnet*, 489.] permanens fegyverkezési verseny szellemében.

A nagy ugrás (1958–1960)

Az első ötéves terv eredményei láttán Mao Ce-tung úgy gondolta, hogy még ezzel a sebességgel is túl sok idő lenne a felzárkózás a kapitalista típusú hatalmak gazdasági erejéhez, ezért meghirdette a "Nagy ugrás" (1958–1960) névre keresztelt programot, ami egy rövid, de (főként) mezőgazdaságilag katasztrofális intermezzóként jelent meg Kína XX. századi történelmében, mert az elhibázott gazdasági lépések miatt ismét visszatért az éhínség, ami hozzávetőlegesen 30 millió ember halálával járt. Az űrprogram viszont rendületlenül ment tovább, sőt, bevezetésre került egy új alszektor is.

Az eddigi, csak és kizárólag adott nukleáris robbanófej majdani célbajuttatását szolgáló rakétafejlesztések mellett Csien ismételt felvetésére 1958-ban az állami vezetés utasítást adott műholdakat és egyéb típusú hasznos terhet Föld körüli pályára juttatni képes hordozóeszköz

kifejlesztésére a Sanghaji Egyetem Gépészeti és Villamossági Intézetének [2, Harvey, 26.]. *Nekünk szintén mesterséges műholdakat szükséges építenünk*”, Mao Ce-tung, 1958. május 17., *feltehetőleg a szovjet Szputnyik 3 sikere (1958. május 15.) inspirálta Mao ez irányú gyors döntését.*] A megbízott professzoroknak (Wang Hszi-ji és Jang Nanseng) a megbízás keretein belül kellett létrehozniuk a felbocsátáshoz szükséges földi infrastruktúrát is. Az intézetben dolgozók átlagéletkora 21 év volt a két professzort nem számítva. A Csiucsüani űrközpont [5, CPC, china.org] építésébe belekezdtek még ez évben.

1959 januárjában megérkeznek az első szakértők a Szovjetunióból az orosz R-2 kínai gyártásához. Azonban még ebben az évben a kölcsönös titkolózás, és a kínai oldalról az oroszok technológiai ismereteire vonatkozó illegális megszerzési kísérletek orosz-kínai politikai feszültséghez vezetnek, aminek hatására 1960-ban az összes orosz rakétamérnököt kivonják Kínából, és az “5. Számú Kutatási Intézet”-nek az otthagyt R-2 prototípusokból kellett tovább haladnia a fejlesztéssel.

Mindezalatt a Sanghaji Egyetem Gépészeti és Villamossági Intézete se tétlenkedett, és 1960 február 19-én a T-7M [6, Chinese Academy of Sciences, cas.cn] jelzéssel ellátott hordozórakéta segítségével sikeres felbocsátást hajtottak végre, egyelőre még csak teszt jelleggel, tehát hasznos teher nélkül.

Minden államközi politikai konfliktus és az országban dúló éhínség ellenére 1960. október 20-án elkezdődtek a DF-1-re [7, Astronautix, astronautix.com, Dongfeng-1, azaz “Keleti szél”] keresztelt kínai - de gyakorlatilag egy R-2 másolat rakéta – fellövési előkészületei is, és sikeresen felbocsátásra is került még ebben az év november 5-én.

A “nagy ugrás” gazdasági program óriási bukása tehát nemhogy nem vetette vissza a kínai űrprogram fejlődését – habár súlyos mezőgazdasági és ipari anomáliákkal járt –, hanem Kína történelmi eredményt tudott felmutatni űripar tekintetében. Gyakorlatilag két, egymástól független intézet saját gyártású rakétával saját kilövőállásokról történő felbocsátást könyvelhetett el. A képet két dolog árnyalja, hogy a rakéták elkészülése és összeszerelése teljes egészében kézimunkával történt, valamint a pályakalkulációkat jellemzően analóg számítógépekkel számolták. A tudósok és mérnökök volt, hogy önmaguk is súlyosan éhezve dolgoztak, ami teljesen szembemegy a fejlesztő államok egyik fő ismervével, a technológia fejlesztést végzők elit státusának biztosítására való törekvéssel.

A kiigazítás politikája (1961–1965)

A “nagy ugrás” rossz eredményeinek a mitigálásának szükségességét legfelső szinten is felismerték, ezért úgy döntöttek, hogy a mezőgazdaságot és a kapcsolt ipart helyezik előtérbe, hogy a “proletariátus forradalmat” leginkább aláásó éhínség lehetőleg többet ne ismétlődhessen meg. Ezt a váltást rekordsebességgel igyekeznek végrehajtani. A klasszikus szocialista nehézipari direktívától való elfordulás egyértelműen lassított ezen időszak űripari fejlesztéseit, valamint az 1958–1960-as hibás ipari létesítményfejlesztés hatásai is elkezdtek éreztetni hatásaikat.

Minden fent vázolt probléma ellenére Shanghaji Második Elektromechanikai Ipari Iroda néven 1961-ben megalapításra került egy új műszaki tervezőiroda, ami űriparral is foglalkozott, valamint 1964. július 19-én egy T-7A hordozórakéta feljuttatott nyolc albínó egeret az űrbe. A dolog érdekessége, hogy életben tértek vissza a Földre, ezzel Kína első sikeres űrbiológiai kísérletét végrehajtva.

Ha ez nem lett volna elég, az “5. Számú Kutatási Intézet” menedzselésében 1964. július 9-én sikeres ballisztikus teszt történik a DF-2-es típussal. Ezen gazdasági szakasz alatt a párt felső vezetése elkezdte kidolgozni a “szocialista nevelési mozgalom a revizionizmus ellen” gondolatmenetét, ami a következő 10 év egyik meghatározó befolyásoló tényezője lett. Utóbb kiderült, hogy a lehetséges hatásokat nem vették kellően figyelembe.

A kulturális forradalom (1966–1976)

A “nagy ugrás”-sal ellentétben a kulturális forradalom főként politikai indíttatású volt. Az első két évben a politikai agitációk nagy mértéke miatt a bányákban és a gyárakban lelassult a termelés, majd utána az agitátorok szállításához felhasználták az országban a teherautók nagy részét, ezért lassult az alapanyag szállítmányozás is. A bajt látva Maoék leállították a politikai agitációk nagy részét, és a termelés visszatért fejlődő pályára 1969-re.

Ekkor került ki Mao kegyeiből két alkalommal is az addigi megbízható káder, Teng Hsziao-ping, akire Mao személyesen is féltékeny volt. A “kulturális forradalom” által megnevezett felelősök kiiktatása az államot sok évvel visszavetette a tudományok (főként az orvostudományok) tekintetében, mivel jellemzően a felsőoktatási intézményekben keresték a “forradalom ellenségeit”, azaz a “szabotőröket”, akik a felsővezetés egyértelmű terveit nem teljesítették.

1967. július 14-én Mao a világpolitikai ideológiai verseny jegyében bejelentette, hogy az emberes űrprogramokban a világhatalmi ambíciókkal rendelkező Kína nem maradhat le más szuperhatalmakkal szemben. Ennek megfelelően 1968 januárjában elkezdtek tervezni a Shuguang-1-es [8, *Astronautix*, *astronautix.com*, *Projekt 714 kódnéven futott először.*] emberes misszióra is alkalmas űreszközt, valamint két jelentős intézmény is megalakult még ebben az évben. Csien Hszüe-szen sikeresen megalapította 1968 áprilisában az Űrrepülési Orvosi Kutatóközpontot, ezzel deklarálva nyíltan is, hogy Kína az emberes űrrepülésekre készül. Ezen felül létrehozásra került a Kínai Űrtechnikai Akadémia (angol nevén China Academy of Space Technology, CAST) is, ami nem tétlenkedett sokáig, 1970-ben felbocsátották a CAST által tervezett műholdat, a Dong Fang Hong 1-est [9, *NASA*, *nasa.gov*, *Dong Fang Hong 1 más jelölésekben a "China 1" kódnéven szerepel.*] (jelentése: "A kelet vörös"), amivel Kína az ötödik olyan nemzet lett, aki saját hordozórakétával volt képes saját űreszközt felbocsátani. A hordozórakéta szintén a CAST általi fejlesztés, a CZ-1 [10, *Astronautix*, *astronautix.com*, *CZ-1, illetve más jelölésekben LM-1 azaz Long March*] ("Chang Zheng", azaz "Hosszú menetelés") volt, ami a DF-4 terveire épített. A Dong Fang Hong 1 kísérleti technikai műhold még ezen év április 24-én LEO [11, *frekvencia.hu*, *Low Earth Orbit műholdpálya*] pályára állt.

A korszak gazdasági túlterheltsége ellenére megszületett a döntés, hogy a szovjet határtól messzebb "27. Bázis" [12, *CPC*, *china.org*] néven új központ létesüljön, Szecsuan provincia Hszicsang régiójában, továbbá egy új indítóállás (LC-1 kódnéven) is kiépítésre kerüljön. Innen indították volna a Shuguang-1-et hordozó rakétát. Az indítóállás sose készült el, és a Shuguang-1 programot is megszakították 1972. május 13-án a központi költségvetés problémáira hivatkozva.

A rakétafejlesztés a kulturális forradalomra jellemző utcai zavargások, valamint a nehéz gazdasági helyzet ellenére sem állt le. 1972-ben sikeres tesztrepülést hajtott végre a DF-5-ös terveire épülő FB-1 [13, *Astronautix*, *astronautix.com*] ("Feng Bao", azaz "Vihar"). Az FB-1-et – habár 1981-ig szolgálatban volt – a "Hosszú Menetelés 2" (CZ-2) váltotta, gyakorlatilag az FB-1-es terveire építve, aminek a fejlesztése már 1975-ben sikeres teszt felbocsátáshoz vezetett, ekkor még CZ-2A [14, *Astronautix*, *astronautix.com*] kódnéven. Ezek már ICBM (Intercontinental Ballistic Missile) rakéták voltak.

További történelmi mérföldkő Kína űrprogramjában, hogy az FSW-0 [15, *Astronautix*, *astronautix.com*] (Fanhui Shi Weixing, azaz "visszatérő műhold") földmegfigyelési felderítő műhold felbocsátása, habár 1974-ben nem volt sikeres, 1975-ben egy CZ-2 használatával sikeresen megtörtént. Ez az eszköz három nappal később visszatért, és Kína területén ért Földet

sérülésmentesen, a fedélzetén a misszió sikerét jelentő fényképekkel. Kína ezzel megszerezte az illusztris 3. helyet az USA és a Szovjetunió után az ilyen irányú műholdak használata terén.

A fentiek alapján kijelenthető, hogy az űrprogram gazdasági és politikai szempontból világhatalomra törő ország esetén nem csak a gazdasági folyamatokkal rezisztensebb, hanem valamennyire a politikai folyamatokkal szemben is, habár a kulturális forradalom nem kímélte az űrtudományok és az űripar akadémiai szintű művelőit sem. Immáron tehát három kompetens intézet tevékenykedett az országon belül az űripari területen, továbbá elkezdődött az intézmények közötti koordinált együttműködés is. Habár a rossz gazdasági tervezés miatt kialakult anyagi problémák hatása érezhető volt – hiszen a tervezett emberes űrrepülés eszközeit és épülőfélben levő infrastruktúráit elkaszálták –, ennek ellenére Kína továbbra is a szorítóban maradt az űrversenyben.

A Mao halála utáni átmeneti időszak (1976–1977)

A kulturális forradalom utolsó két évében kezdődött politikai utódlási harcot Mao halála után annak megnevezett örököse, Hua Guofeng zárta le a Négyek Bandájának marginalizálásával, és Teng Hsziao-ping politikai erős pozíciókba való visszahozásával. Teng 1977-ben már elindította a “Pekingi Tavasz” mozgalmat, aminek segítségével a “Kulturális forradalom” alatt vezető pozíciókat szerzett maoista kádereket pár év alatt kimanőverezte a hatalomból, mert a “Pekingi tavasz” nyílt vezetők felé irányuló kritikát tett lehetővé, amit széles néptömegek támogattak. Ennek hatása pár év alatt beérett, Teng politikailag megerősödött. 1977-ben a “Négy modernizálás” programot elfogadta a Kínai Kommunista Párt 11. kongresszusa [16, *CPC, people.com.cn*] még Hua Guofeng vezetésével. A program nevéhez hűen négy fő elemet tartalmazott: a mezőgazdaság, az ipar, a honvédelem és az oktatás modernizációját, amit már Teng jelentett be a kongresszus előtt. Ez a program alapozta meg lényegében a 2023-ra már gazdasági világhatalomra törő Kína azóta dinamikus fejlődését.

Ezekben az években minden űripari fejlesztés lassításra, vagy törlésre került amennyiben szükségtelennek ítélték, ilyenek voltak a Fanji Ballisztikus Elhárító Rendszer tervei, a Hszianfeng Irányított Lövedéket Elhárító Fegyver és az 7010-es Interkontinentális Rakéta Figyelmeztető Radar Rendszer is [17, *Institute of Contemporary China Studies, iccs.cn, Kódnév: Projekt 640*]. Teng minden erőforrást a gazdaság és az utánpótlás helyreállítására igyekezett átcsoportosítani, ha csak ideiglenesen is.

A Teng-korszak (1978–1992)

Tengnek határozott gazdasági és politikai elképzelései voltak, és az átmeneti időszakban folytatott manővereinek köszönhetően immáron politikai támogatása is, így aztán Hua-t is különféle stratégiai lépésekkel eltávolította a hatalomból 1980-ra teljesen. 1978-tól már Teng volt Kína a lényegi irányítója.

Reformok és kiigazítás (1978–1981)

Az új gazdasági stabilizációs politika amit Teng már 1977-ben bejelentett, 1980-ra már elkezdte a hatásait éreztetni. Ekkor Teng úgy döntött, hogy új külpolitikai irányvonalat is bevezet, és megnevezte a “két szuperhatalomtól való egyenlő távolságtartás” elvét, ami finom, de határozott utalás volt a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok megváltoztatására is, hiszen még ebben az évben Kína megkapta a Világbanki tagságot, és a Nemzetközi valutaalap is a tagjai közé fogadta. A Világbank 1978-ban az első Kínáról szóló jelentése a Mao-korszakban (szerintük: 1952–1978) átlagosan 6,2%-os GDP növekedést jelentett, kiemelte Kína robbanásszerű ipari fejlődését, továbbá a szegénység legszembetűnőbb tételeinek a felszámolását. Habár a valóságban a Mao-korszakot több tízmillió éhenhalt, munkatáborba zárt ember és a pártállam ellentmondást nem tűrő diktatúrája jellemezte, ennek ellenére a Világbank jelentése – amennyiben pártatlanul és érzelemmentesen vizsgáljuk – nem állít valótlanságokat.

Ha a Mao-i korszakot folyamatában nézzük, a gazdasági lépések abszolúte nem voltak híján a kísérletezésnek és a rossz irányvonalaknak, de mégis ezekből lehetett levonni azt a helyes következtetést, hogy csak a szocialista blokkal folytatott kereskedelmi tevékenység nem képes kiemelni Kínát a szegénységből.

Miután a fent említett két nemzetközi szervezet Kínát a tagjai közé fogadta, 1979-ben elfogadtak egy kiemelt törvényt a Kínai – külföldi vegyesvállalatok létrehozásával kapcsolatban, amivel Kína fejlesztésekhez és gazdasági tevékenységekhez tudott tőkét bevonni a fejlett országokból, például az Egyesült Államokból. Ez továbbá utat nyitott Kínának a nem-kommunista blokk országaiba történő exporthoz is. Ehhez erősen hozzájárult Teng 1979-es amerikai egyesült államokbeli körútja, ahol több kongresszusi képviselő is, valamit az USA akkori elnöke, Jimmy Carter is fogadta. Teng megtekintette a Johnson Űrközpontot, de a Boeing és még a Coca-cola üzemait is. Habár sok kritika érte a Kínai Kommunista Párt vezető tagsága részéről az USA-val szemben tanúsított megengedő ideológiai pozíciója miatt, Teng

világossá tette, hogy ő és csak is ő felel és dönt az USA-val történő viszony normalizálása kapcsán, továbbá a teljes felelősséget is vállalja. Ezzel szabad utat kapott.

Teng helyesen ismerte fel, hogyha a nyugati világ vezető nagyhatalmát együttműködésre bírja, továbbá a kínai olcsó munkaerővel kecsegteti, akkor rövid időn belül a “kapitalista blokk” többi tagja is sorban fog állni, hogy vegyesvállalatokat hozzanak létre a külkereskedelmi mérlegük javítása és a termelés kihelyezésével járó költségcsökkentés miatt.

A Teng-korszak elején az akkor még nem megszilárdult gazdasági miatt a kínai űrprogramokban is érzékelhető volt az összevisszaság. 1978-ban például bejelentették ismét, hogy Kína emberes űrrepülésre készül, ám ezt a programot 1980-ban a gazdaság nem megfelelő állapota miatt leállították, pedig már a visszatérő űrkabin óceánból való kiemelésre képes hajókat is tesztelték, továbbá Sanghaj mellett kiépítésre került az Űrhajós Kiképző Központ, és lezárult az űrhajósok válogatása is. Ennek ellenére 1980. május 18-án a DF-5 ICBM rakétát sikeresen tesztelték, ami a hasznos terhet 9300 km távolságba juttatta.

Kijelenthető tehát, hogy a gazdasági stabilizáció alatt a Teng korszak elején az űrprogramokat is racionalizálták, stabilnak ítéltetett fejlesztési programok, például a Dongfeng hordozórakéta program azonban ment tovább rendületlenül. Kimondhatjuk, hogy Teng relatíve hamar egyfajta “autoriter” fejlesztői állam pozíciójába mozgatta a korabeli Kínát, ahol megfontolt racionalizálást ugyan végrehajtott, de Kína hosszútávú terveihez illő technológiai fejlesztésekhez szükséges erőforrásokat érintetlenül hagyta. Feltételezhetően értette, hogy ezen fejlesztések leállítása és újrakezdése költségesebb mind anyagilag, mind versenyképesség – lemaradás tekintetében.

Az USA-val történt gazdasági viszony normalizálása szinte azonnal érezte a hatását az űrgazdaság területén is. 1979-től az Egyesült Államok LANDSAT kutató műholdak vásárlási lehetőségével támogatta Kínát, valamint a vevőállomások beszerzésében is segített. Ezt tekinthetjük talán az első (ám kiemelkedően fontos) fejlett országok – Kína technológiai transzfernek, amit még rengeteg másik követ, sőt, napjainkra is még jellemző. Ennek helyes vagy nem helyes volta ebben a dolgozatban nem diszkusszió tárgya, de látható, hogy a nyugati fejlett országok több alkalommal a technológiai transzfer problémájának kockázatát alacsonyabbra ítélték, hogy a gyártás kihelyezéssel járó versenyképességi előnyt ne kockáztassák.

Reformok és nyitás (1982–1990)

A rövid kiigazítási periódus már ígéretes eredményekkel járt, a nehézipar kivételével (ennek mellőzése még a “Kiigazítás politikája” periódus alatt kezdődött).

A mezőgazdaság terén a vezetés úgy döntött, hogy strukturális reformot is bevezet, és érdekeltté teszi az adott régió polgárait a termelésben. 1979-ben emiatt növelték a termény felvásárlási árakat 20%-al, majd egy év múlva további 13%-al. Ez emelt bevételt jelentett, tehát fizetésemelést a mezőgazdasági szegmensben. Erre ráépítették a “tartós bérlet” megoldást, miszerint adott termelőterületet bérbe lehetett venni az államtól, és a bérlők maguk szervezhették meg a termelést és az eladást. A termelés így tovább nőtt, 1985-re a megtermelt mennyiség majdnem minden mezőgazdasági termény esetében a duplája volt 1978-hoz képest, ez nagyfokú élelmiszerbiztonságot eredményezett tehát rövid távon. A felvásárlási árak emelkedésével a vidéki régiókban megindult a pénzfelhalmozódás, ami egyben a vásárlóképesség növekedését is jelentette.

Az ipar területén, habár nem volt lehetséges az a fajra “tartós bérlet” megoldás, mint a mezőgazdaság esetében, de mégis kerültek új irányelvek bevezetésre. Ezek közül a legfontosabbak nagyobb flexibilitást és autonóm cselekvési lehetőségeket nyújtottak ipari zónák és gyárak részére, továbbá az adott ipari egység menedzsmentje is nagyobb szabadságot kapott a munkaerő kezelésében, például volt immáron elbocsátási joguk, ami eddig nem létezett. Ez a munkásokat nagyobb odafigyelésre és termelékenységre ösztönözte. Az állam elvetette a nyereségadót, de a pozitív egyenleg megtartása kötelező maradt ipari egységek számára is. Mindezek hatására az általános termelékenység és kibocsátás növekedett ebben a szektorban. 1985-re az ipari szektorok összesen a munkaképes lakosság 17%-át foglalkoztatták, ám a teljes nemzeti össztermék 46%-át adták. Az ipari szektor a leggyorsabban növekvő volt mind közül az átlagos 11%-os éves növekedési mutatójával 1952 és 1985 között [18, *O'Rourke & Williamson, 9. fejezet, 1. táblázat*].

Nem lehet eleget hangsúlyozni a külkereskedelmi nyitás fontosságát. A reformok megindítása előtt az import és export kombinált értéke nem haladta meg a nemzeti össztermék 10%-át. Ez már 1979-ben 15%-ra növekedett, majd 1984-re 21% volt, és 1986-ra elérte a 35%-ot. A korábbi direktívákkal ellentétben, amik Kínát szigorúan egy önfenntartó pályán tartották, Teng felismerte, hogy a külkereskedelem a legjobb forrása a tőke és modern technológia beáramlásának. Kína tovább ösztönözte a vegyesvállalatok megalakulását, sőt, jogilag

lehetőség volt csak külföldi tulajdonlására is egy adott vállalatnak, de ennek a keretrendszerre kidolgozatlan maradt.

A reformok egyik érdekes hatása volt, hogy a kínai kultúra is változásnak indult. Az űrprogramban ez úgy csapódott le, hogy a fejlesztési nevezéktanban már nem kellett csak és kizárólag a kommunista nomenklaturát figyelembe venni, hanem lehetséges volt attól eltérés is, így a “Hosszú menetelés” hordozórakéta CZ-2F variánsa már a kínai mondavilág alapján az “Isteni nyíl” nevet kapta. Ez a tematika megmaradt a későbbiekben is, például a 2021-ben bemutatott kínai szuperszámítógép az “Isteni erő, a Taihu-tó fénye” nevet viselte [19, *Tsinghua University, tsinghua.edu.cn*].

A társadalom egészére jellemző megerősödés érezhetően nagyobb bizalommal járt a 80-as évek közepére a vezetéssel szemben is. A gazdasági reformok elkezdtek éreztetni pozitív hatásukat, ennek megfelelően megszülettek a “Project 863-204” (emberes űrrepülés) és “Project 863-205” (kínai asztronauták űrállomásra eljuttatása saját erőből) kódnevű programok, amik így ismét az űripar és űrtechnológia abszolút kihívásai, az emberes űrrepülés felé fordultak.

Érdekes világűripari fordulathoz vezetett az 1986-os Challenger-katasztrófa. Mivel emiatt az Egyesült Államok kereskedelmi célú felbocsátásai elnapolásra kerültek, 1988 szeptemberében az USA akkori elnöke, Ronald Reagan engedélyezte, hogy amerikai kereskedelmi hasznos teher kínai hordozórakéták segítségével űrbe juttatható.

A kínai kormány 1988-ra egyrészt elég gazdaságilag erősnek érezte magát, másrészt a világűripari helyzet is indokoltta tette, hogy létrehozásra kerüljön a Repülési és Űripari Minisztérium, ami a kínai nemzeti űrprogram abszolút felelőse lett. Még ebben az évben felbocsátásra kerül a FY-1A [20, *National Satellite Meteorological Center, nsmc.org.cn*] (Fengyun, azaz “Szélfelhő”) jelű meteorológiai műhold is, amit a már említett “Shanghai Második Elektromechanikai Ipari Iroda” fejlesztett ki. Az FY sorozat kilenc műholdnál tart jelenleg, a legutolsó felbocsátott, a FY-3E kódnevű 2026-ig tervez szolgáltatást teljesíteni.

1990–2000

Kína GDP-je ebben az időszakban folyamatosan növekedett. 1991-ben ez még 5% volt, ám az évtized végére elérte a 8%-ot. Teng Hsziao-ping 1989-től elkezdett lemondani minden viselt pozíciójáról, hogy megtörje a rossz emlékű “életfogytiglani viselt hivatalok” szokásrendjét, és

1992-re már kinevezett utódja, Jiang Zeming lett a Kínai Kommunista Párt első titkára. Mindezek ellenére a visszatekintésekből egyértelművé válik, hogy még mindig a Teng-korszakot élte Kína. A tienanmen-téri tüntetések és ennek kezelésének hatására a társadalom egy része ingadozott, és megjelentek a pártban olyan elemek, akik ezt személyes hatalomszerzésre szerették volna felhasználni. Emiatt Teng 1992-ben végigutazta Kína déli részét, köztük a különleges gazdasági övezeteket, hogy az ő neve által fémjelzett gazdasági reform folyamatoknak új lendületet adjon. A turné elsőprő sikerrel zárult, Tenget hivatalosan is a “Kína szocialista modernizációjának vezető tervezője” címet adományozták. A “Déli túra” elnevezésű kampányt kritikus fordulópontnak tekintik a modern Kína gazdaság történetében, ami megőrizte a kínai reformpolitika eredményeit, és újra stabilizálta a társadalmat.

1990-ben Kína egy CZ-3-as hordozórakéta segítségével felbocsátotta az AsiaSat-1-est, amivel a kínai űrrepülés belépett a kereskedelmi korszakába a fentebb említett Ronald Raegen határozatnak is köszönhetően. Lényegében az ekkor még brit uralom alatt álló - tehát hivatalosan még a kapitalista világhoz tartozó – Hong Kong egyik kereskedelmi célú kommunikációs műholdakat üzemeltető cége volt a megrendelő.

Habár a fent említett két űrprogram (Project 863-204, Project 863-205) végül nem érte el a célját, transzformálásra kerültek az 1992-ben induló “Project 921”-be, azaz más néven a kínai emberes űrprogram [21, *China Manned Space Program, en.cmse.gov.cn*] lett belőlük. Ehhez létrehozásra került azt ezt támogató Kínai Emberes Utazások Űrügynökség [22, *China Manned Space Agency, en.cmse.gov.cn*] is, mivel Kína (illetve a Központi Bizottság) ezt az ügyet inntől kiemelt állami célként jelölte meg. 1993-ban létrehozásra került a Kínai Nemzeti Űrügynökség [23, *China National Space Administration, cnsa.gov.cn*], amit a teljes kínai űrprogram menedzselésével bíztak meg.

A Szovjetunió bukását követően a kínai-orosz űripari együttműködés majdnem azonnal új lendületet kapott. 1994-ben Kína orosz űrtechnológia vásárlásába kezdett, hogy ezzel segítse a saját emberes űrprogramjának megvalósulását, 1995-ben pedig az oroszok egy megegyezés keretein belül átadták a Szojuz technológiát Kínának. Ebben a megállapodásban szerepelt kínai űrhajósok kiképzése, Szojuz kapszulák átadása a kínai fél részére, életbentartó rendszerek, dokkoló rendszerek és űrruhák transzferje is. 1996-ban ennek megfelelően Wu Jie és Li Qinglong megkezdte a kiképzést a Jurij Gagarin űrhajós kiképző központban.

A kereskedelmi célú felbocsátások 1992 és 1996 között beleütköztek egy sor súlyos problémába. A CZ-2E típuson a hasznos terhet védő burkolat hibája miatt tönkrementek az

Optus B2 és Apstar 2 műholdak, valamint az AsiaSat 2-t is. Ha ez nem lett volna elég, a CZ-3B típus 1996-ban súlyos szerencsétlenséget szenvedett indításnál, és egy közeli faluba csapódott, ezzel megölve hat embert és tönkretéve a hasznos terhet, az Intelsat 708-at. Egy másik CZ-3-as a Kína-7-es műhold indítása során mondta fel a szolgálatot ugyanebben az évben. Mivel az Apstar 2 és az Intelsat 708-as műholdakban amerikai cégek is érintve voltak, ezért az Egyesült Államok Kongresszusa vizsgálatot rendelt el. Ennek végeredményeként a Cox-jelentésben egyértelműen kijelentették, hogy amerikai cégek a kínai hordozórakéták megbízhatóságának növelése érdekében illegális technológia transzfert hajtottak végre. Emiatt az Egyesült Államok embargót vezetett be a kínai felbocsátásokra amerikai cégek részére.

A “Hosszú menetelés” hordozórakéták megtépzott hírnevét csak a XXI. század elejére sikerült helyreállítani a kereskedelmi célú felbocsátások területén. A kereskedelmi tevékenység pár éves problémás periódusa nem befolyásolta a fent említett emberes űrrepülésre készülést. Ennek eredményeképpen 1999. november 20-án sikeresen felbocsátották – ekkor még személyzet nélkül – a Shenzhou [24, *China Manned Space Program*, *cmse.gov.cn*] névre hallgató (“Isteni hajó a mennyei folyón”, ahol a mennyei folyó a kínai terminológiában a Tejúttra utal) űrhajó prototípusát, ezzel utat nyitva a XXI. századi kínai űrállomás fejlesztésekhez is. Kína számára az évtized – és a XX. század – így egy abszolút űrtechnikai sikerrel zárult.

Következtetések

Vizsgálandó kérdésre, miszerint: “Hogy volt képes Kína, mint kommunista diktatúra a világ élvonalába kerülni a 2020-as évekre rakétatechnológia, emberes űrrepülés és űrállomás-technológia tekintetében?” a választ a következő pontokban foglalhatjuk össze:

- Autoriter fejlesztő állam organikus kialakulása ideológiai és gazdasági verseny miatt.
- A kommunista berendezkedés ellenére egy még megfelelő időben történt gazdasági metodikai váltás.
- Sikeres gazdasági nyitás a nyugati világ fele.
- Az Egyesült Államok politikai hibáinak jó kihasználása.
- Rendszerváltás elmaradása.
- Megfelelő szintű belső beágyazott autonómia az ágazattal foglalkozó intézményeknek – de ezek okos versenyeztetése.

A fenti áttekintés alapján egy igen érdekes megfigyelést tehetünk. Kína sikeresen transzferálta magát az abszolút kommunista, piacgazdaság minden formáját elutasító uralomból egy kommunista-nacionalista-kapitalista hibrid államszerkezetté, ami jelen formájában már a világ második legnagyobb gazdasága az Egyesült Államok után, és fokozatosan zárkózik fel. Habár az űripari, űrkutatási ágazata a GDP egészét tekintve nem meghatározó, de stabilan profitabilis.

Kína sikeresen tett meg egy egyedülálló gazdasági transzformációt, ami érdekessége abban rejlik, hogy politikai rendszer váltása nélkül sikerült gazdasági váltást, majd prosperitást elérni. Ez a diktatórikus államok esetében direkt háborús készülődésre jellemző ipari és termelési robbanás nélküli meghajtó erő hiányában példátlan. Ez felveti a kérdést: vajon készül-e Kína konkrét háborúra, illetve fegyveres konfliktusokra a közeljövőben, vagy csak szimplán a világhéghőmérsékletre törekszik, és az ezzel járó, illetve ehhez szükséges katonai szuperpotenciált is mutatni kívánja?

A kínai “autoriter fejlesztő állam”, mint koncepciót is tetten érhetjük a történelmi visszatekintésben. Habár az űripar különleges és kiemelt voltát jól mutatja, hogy a fejlesztések a rezsim legsötétebb korszakaiban se maradtak abba, ám a kutatást végzők nem voltak teljesen biztonságban a Teng-éra kezdetéig elit státuszuk ellenére sem, hiszen mind a “Nagy ugrás” alatt jellemző éhezés és a “Kulturális forradalom” alatti ideológiai szelekció is érintette őket.

A kommunista felsővezetés nagy sikerrel versenyeztette meg a különféle űreszközök építésével foglalkozó szervezeti egységeket, emiatt nem állhatott elő az a jelenség, ami a korabeli Szovjetunióban, amikor is Koroljov munkatáborba küldésével a szovjet űrkutatás majdnem megroppant. Ez Kínában nem történt meg, sikerrel vették a tisztogatásokkal járó akadályokat az elosztott intézményi háttérnek köszönhetően. Ezeknek köszönhetően kimondhatjuk, hogy a kínai űripar és űrkutatás politikai válság rezisztens. A szigorú állami kontroll miatt az eredményekből lehet következtetni, hogy a korrupció vagy a rendszer olyannyira szerves része, hogy “észrevehetetlen”, vagy ebben az ágazatban minimálisan van jelen.

Meglátásom szerint Kína a XXI. században is folytatja majd egyedülálló fejlesztési és fejlődési trajektóriáját, illetve az 2000–2022 közötti eredmények erre engednek következtetni. Igen érdekes kérdés lesz, hogy a kiöregedő ISS után amennyiben nem lesz másik, nemzetközi, vagy kizárólag amerikai űrállomás, illetve a nemzetközi közösség, hogy reagál majd a Tiangong hívására? Ha figyeljük a legújabb, ismét kibontakozó űrversenyt, és párba állítjuk a

szuperhatalmak sorrendjével, a hidegháborús űrverseny ideológiája beigazolódni látszik, miszerint az a legerősebb állam a Földön, aki élen jár az űrben.

Irodalomjegyzék

- [1] NASA, <https://www.grc.nasa.gov/www/k-12/rocket/BottleRocket/13thru16.htm>
- [2] China's Space Program - From Conception to Manned Spaceflight, Brian Harvey, Springer Science & Business Media, 2004
- [3] <http://www.china.org.cn/english/SPORT-c/77409.htm>
- [4] The Ideology of the National Security State, Richard J. Barnet, 1985
- [5] <http://www.china.org.cn/english/features/cslc/140043.htm>
- [6] <https://www.cas.cn/zt/sszt/yq60/ldyx/jzhdz/wxj/>
- [7] <http://www.astronautix.com/d/df-1.html>
- [8] <http://www.astronautix.com/s/shuguang1.html>
- [9] <https://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraft/display.action?id=1970-034A>
- [10] <http://www.astronautix.com/c/changzheng1.html>
- [11] <https://www.frekvencia.hu/lexikon/l/leo.htm>
- [12] <http://www.china.org.cn/english/features/cslc/140096.htm>
- [13] <http://www.astronautix.com/f/fengbao1.html>
- [14] <http://www.astronautix.com/c/changzheng2.html>
- [15] <http://www.astronautix.com/f/fsw.html>
- [16] <http://english.cpc.people.com.cn/206972/206981/8188373.html>
- [17] <http://www.iccs.cn/contents/457/8870.html>
- [18] The Spread of Modern Industry to the Periphery since 1871 Kevin Hjortshøj O'Rourke (ed.), Jeffrey Gale Williamson (ed.), Oxford Academic, <https://academic.oup.com/book/7358/chapter/152147835>
- [19] <https://www.tsinghua.edu.cn/en/info/1245/4981.htm>
- [20] <http://www.nsmc.org.cn/nsmc/en/satellite/FY1A.html>
- [21] <http://en.cmse.gov.cn/>
- [22] <http://en.cmse.gov.cn/management/Management/>
- [23] <http://www.cnsa.gov.cn/english/>
- [24] <http://en.cmse.gov.cn/missions/shenzhoui/>

A jó stratégia alapkövei

Dr. Busku Szilvia

főiskolai docens

Wekerle Sándor Üzleti Főiskola

Absztrakt

A gazdaságelmélet a szabályszerű gazdasági döntésekből indul ki és azok körülményeit tárja fel. A klasszikus vállalatelmélet képviselői a gazdaság szereplőinek racionális viselkedéséből indulnak ki, amely azonban feltételezi a tökéletes informáltságot. Mivel ez a gazdaságban nem mindig érhető el, a gazdasági döntések racionalitása általában korlátozott. Bizonytalansággal tehát számolnunk kell és be kell építeni a döntésekbe.

A vállalkozások döntéseit befolyásolja a bizonyosság, a bizonytalanság és a kockázat mértéke, valamint az esetleges konfliktushelyzet. A döntések előkészítése az információgyűjtéssel, az információ minőségének vizsgálatával kezdődik, majd a döntéstámogató eszközök felhasználásával az alternatívák értékelése után a modellezéssel fejeződik be. A sokféle modell közötti eligazodást és a jó modell jellemzőinek felismerését segítheti felhasználhatóság szerinti csoportosításuk.

Kulcsszavak: vezetői döntéshozatal, stratégiaelméletek, időhorizontok, prognosztika

Bevezetés

A stratégia egy sajátos, jövőbe tekintő szemléletmódot jelent, amely egyre inkább háttérbe szorítja a hagyományos múltat elemző megközelítést. Mivel a vállalatok gazdasági környezete ugrásszerűen és alapvetően megváltozott – a korábbi állandóságot felváltotta a változékonyság, a kiszámíthatóságot a bizonytalanság, a nemzeti méretet a globális jelleg, a termelésközpontú működést a marketingjellegű cserélte fel, a tőkeközpontút pedig az ismeretközpontú –, ezek a

hatások változást igényeltek a vállalati irányításban is. A konvencionális, a vállalatra összpontosító, a múltra építkező, a trendek folytatását követő szemlélet helyébe a környezetre koncentráló, a piacra építő, a versenyképességbeli előnyöket kihasználó stratégiai szemlélet lépett, amely a jövőbe tekint és amelyben megváltozott az *időtényező* szerepe.

A stratégiában több fontos időhorizontot különböztetünk meg. A stratégiai tervezésben szerepet játszó folyamatok, események időhorizontját a vállalat életére jellemző innovációs ciklusok hossza és a szükséges belátható időtáv határozza meg. A változásokra való felkészülés kényszere minél messzebbre tekintő jóslatokat követelne meg, az előrejelzéseknek azonban korlátjai vannak. A helyesen megválasztott időtávnak biztos keretet kell adnia a fejlesztési döntésekhez. A belátható időtáv azonban nagyon különböző lehet. A termelési szerkezet jellemző időtávjait a kiemelt fontosságú termékek-technológiák piaci életgörbéjének hossza, valamint a hozzájuk kapcsolódó fontosabb termelőeszközök és szakismeret javulási-megújulási életciklusai fogják keretbe.

A dinamikus változások előrejelzésének nagy jelentősége van a stratégiában. Az ütőképes stratégia célja, hogy a vállalat jövőbeni fennmaradásához szükséges célrendszert kialakítsa. Ehhez járulhat hozzá a stratégiai prognosztika, amelynek feladata, hogy feltárja a várható változásokat, fejlődési irányokat, melyek a stratégiai célok elérését segítik, vagy akadályozzák.

A kis- és középvállalkozások közül is azok maradhatnak talpon a piaci versenyben, akik lépést tudnak tartani a változásokkal. Ennek okán a stratégiai tervezőknek fontos feladata, hogy előre jelezzék a vállalat működési területén esetleg előforduló jelentős változásokat és kidolgozzák a változásokra vonatkozó reakciókat. A sajátos szemléletmódon túl a stratégia a hosszú távú tervek együttesét is jelenti, amely természetesen nem a múltbeli folyamatok egyszerű extrapolálásán alapul.

A jó tervezés és vezetés pontos ismeretet igényel a piaci közegben elfoglalt vállalati pozícióról, a konkurensok helyzetéről és a piaci tőkeáramlás kölcsönhatásairól. A gazdasági fejlődés maga után kell vonja, hogy egyre több kis- és közepes vállalkozás működik a termelés területén, amely már igényli az üzleti előrejelzéseket.

A kis- és középvállalkozások tevékenységének előrejelzése

Minden előrejelzés célja előzetes információk szerzése a jövőről. Ennek az általános célnak az előrejelzés akkor képes megfelelni, ha a folyamat végeredménye hatékony információ. Az információt pedig akkor tekintjük hatékonnak, ha potenciálisan képes új információ

generálására. Az előrejelzés során tájékozódunk, hogy az előrejelzés tárgyára vonatkozóan milyen szaktudományi ismeretek, kész előrejelzések, statisztikai adatok, elemzések léteznek már, s erre épül fel a későbbi előrejelzés. Számolni kell azzal, hogy az összes információ sosem szerezhető be, de az összes információ fele viszonylag rövid idő alatt elérhető.

A beszerezhető információk mennyiségét az idő függvényében logisztikus függvénnyel tudjuk leírni (Nováky, 1992):

$$I = \frac{L}{1 + a \cdot e^{-bt}}$$

ahol:

I	›	a t időpontig beszerezhető információ
L	›	az elméletileg beszerezhető összes információ
t	›	idő
a	›	állandó (idődimenzió nélkül)
b	›	állandó (időegységre vonatkoztatva)

Az információ beszerzési sebessége gyorsítható, vagy lassítható, ami az állandókkal követhető. Az *a* állandó rögzíti a görbe időbeli helyzetét. Az állandóban bekövetkezett változás a görbe jobbra vagy balra történő eltolódását jelenti. Azaz, ha már volt információ, akkor a görbe balra tolódik el, ha később kezdődik az információszerzés, akkor jobbra. A *b* állandó a görbe meredekségét határozza meg, vagyis *t* tengelyirányú nyújtását, illetve zsugorítását. Nagyobb információ-beszerzési sebességnek nagyobb *b* állandó felel meg. Ha gyorsabban akarjuk beszerezni az információmennyiséget, akkor a görbe meredekebb, ellenkező esetben laposabb, azaz elnyújtottabb lesz.

A vállalatok sok-sok területre dolgoznak ki stratégiákat. A nagyvállalatok főleg az értékesítésre, az emberi erőforrásokra és a pénzügyi befektetésekre, majd a termékfejlesztésre és a termelésre készítik. A vállalatok felében dolgoznak ki stratégiákat a minőségbiztosításra, a környezetvédelemre, az informatikára, az oktatásra, a K+F-re és a munkavédelemre. Ezek időtávja átlagosan 3–6 év. „A szolgáltató vállalatok, vállalkozások stratégiákat leginkább a szolgáltatás-fejlesztésre és nyújtásra, az oktatásra és az informatikára készítik. Ezután következnek az emberi erőforrások, a pénzügyi befektetések, a logisztika, a kutatás-fejlesztés és a minőségbiztosítás területei. A stratégiák időtávja átlagosan 4–6 év.” (Nováky, 1998–2005).

Az előrejelzések felhasználása igen széles körű. A nagyvállalatok négyötöde készíti, és közel 50% -uk készítteti azokat vagy vásárol kész előrejelzéseket. A szolgáltató vállalatok, vállalkozások 84%-a használ előrejelzéseket. Azok a vállalatok, amelyek élnek előrejelzésekkel, azokat főként készítik, de emellett vagy készíttetnek, vagy vásárolnak kész előrejelzéseket is. Minél nyitottabb és technológiaérzékenyebb egy vállalat akár a nagyvállalatok, akár a szolgáltatók körében, annál inkább szorul rá arra, hogy külső környezetére vonatkozó előrejelzéseket is megszerezzen.

A nagyvállalatok több célra is használják az előrejelzéseket. Ezek közül a stratégiai érdek és a versenyképesség javítása a legfontosabb számukra. Jelentős szerepe van még a piaci folyamatok, a versenytársak és a makrotényezők előzetes megismerésének, valamint a jövedelmezőség javításának. A szolgáltatók is több célra használják az előrejelzéseket, amelyek közül a stratégiai érdek és a piaci folyamatok, versenytársak előzetes megismerése a legfontosabb számukra. „Jelentős szerepe van még a versenyképesség és a jövedelmezőség javításának. Egyáltalán nem használják viszont az előrejelzéseket a technikai fejlődés és a fogyasztói szokások előzetes megismerése szempontjából. A nagyvállalatok és a szolgáltató vállalatok, vállalkozások vezetői egyaránt úgy gondolják, hogy a felsővezetés leginkább azzal tudja a vállalat/vállalkozás jövőjét alakítani, ha részt vesz a vállalati stratégia kialakításában.” (Nováky, 1998–2005). Ezen kívül még fontos eszköz a vállalat alkalmazkodóképességének növelésére való törekvés és a költségvetés egyensúlyára való odafigyelés.

A vállalkozási folyamat előrejelzéséhez hozzátartozik a gazdaságpolitikai prognózis. A vállalati üzletvitel szempontjából is kitüntetett jelentősége van a változásoknak, a fordulópontoknak, ennek megfelelően ezek előrejelzéseinek. A gazdaság mozgásának, ciklikusságának jelzésére alakították ki a fejlett országokban a *megelőző*, az *együtthaladó* és a *lemaradó* jelzőszámok rendszerét.

A megelőző jelzőszámok:

- a GDP reálértéke
- az ipari termelés volumene
- a lakosság jövedelme
- az ipari értékesítés
- a kiskereskedelem forgalma

A megelőző jelzőszámok olyan közgazdasági változók indexei, amelyek legnagyobb és legkisebb értékei tendenciaszerűen megelőzik a konjunktúraciklus csúcs- és mélypontjait és bizonyos idővel előbb kezdenek csökkenni, illetve növekedni, mint a konjunktúraciklus görbéje.

Megelőző mutató a készletek és a rendelésállomány változása, a beruházások alakulása (ezek emelkedéséből a kínálat várható bővülésére lehet következtetni). Az árindexek is a megelőző mutatók közé tartoznak abban az értelemben, hogy a monetáris politika várható változását (például az irányadó kamatláb megemelését) vetítik előre: ha nagyon kezdenek emelkedni az árak, akkor a jegybankok előbb-utóbb kamatemeléssel reagálnak.

Az együtthaladó jelzőszámok:

- a munkahét átlagos hossza
- a munkanélküli segélyek havonkénti átlagos nagysága
- az ipar rendelésállományának alakulása
- a részvények árfolyamának változása

Az együtthaladó jelzőszámok indexeinek fordulópontjai megközelítőleg az általános gazdasági tevékenység ciklusainak csúcsát és mélypontját jelzik. A konjunktúraciklus együtt haladó mutatói közé tartozik a kínálat indikátoraként az ipari termelés volumenindexe vagy a kiskereskedelmi forgalom indexe, amely a háztartások keresletét, a kivitel és a behozatal alakulását jelzi.

A lemaradó jelzőszámok:

- az üzembe helyezett beruházások alakulása
- a fogyasztói árindex
- a jegybanki alapkamat alakulása

A lemaradó jelzőszámok indexei az üzleti ciklus csúcspontjai és mélypontjai bekövetkezése után érik el a maximális és minimális értéküket. A munkaügyi változókat általában lemaradó változóként kezeljük, tekintettel arra, hogy a bér és a foglalkoztatás késedelmesen követi a ciklusokat.

Minél korábban jelzi a mutató a konjunktúraciklus alakulását, annál hasznosabb a gazdaságpolitika számára.

Előrejelzési módszerek

Teljeskörű ismertetésre természetesen nincs lehetőség, ennek okán egyféle rendszerezést azonban bemutatnánk. Valamennyi előrejelzési módszer két alapvető eljárásra vezethető vissza:

- extrapoláció (előreszámítás)

- reflexió (visszaszámítás)

Az extrapoláció a feltárt múltbeli és jelenbeli törvényszerűségek, tendenciák hipotetikus előrevetítése a jövőbe, feltételezve azok továbbfolytatódását. A visszaszámítás esetén a kiindulási alap a jövő. A jelenlegi helyzetet a jövőre vonatkozó hipotézisekkel vetik egybe. Ez a két eljárás kölcsönhatásban áll egymással, együttes alkalmazásával lehet legjobban megközelíteni az objektív valóságot.

A prognosztikai módszerek lényegüket és leírásukat tekintve világviszonylatban megközelítően azonosak, a módszerek rendszerezése és felhasználása azonban igen különböző. Ezeket Erich Jantsch jellegük szerint a következőképpen csoportosította (Jantsch, 1967):

- *intuitív gondolkodás*
 - brainstorming
 - delphi módszer
 - utópia és tudományos fantasztikus irodalom
 - intuíció
- *felderítő jellegű előrejelzés*
 - idősorok extrapolációja (analógiát hasznosító modellek és külön fenomenológiai alapon vett modellek)
 - tanulási görbe
 - környezetfeltárás
 - morfológiai kutatás
 - forgatókönyvírás és szinoptikus iteráció
 - történelmi analógia
 - valószínűségi felderítő előrejelzés elemei
 - gazdasági elemzés
 - operációkutatási modellek
 - előrejelzés összesítő szinten
- *normatív előrejelzés*
 - horizontális és vertikális döntési mátrix
 - matematikai programozás
 - hierarchikus családfa módszer
 - hálózatelemzés
 - gazdasági elemzés
 - döntésméleti elemzések

- rendszerelemzés
- *visszacsatoló eljárások*
 - egyszerű hurkok
 - információs eljárások integrált rendszere.

A módszerek alkalmazásánál, az üzleti előrejelzések készítésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni a szubjektív tényezőket, valamint a véletlen hatását sem.

A vállalati stratégia kidolgozása bonyolult döntések sorozata. A döntéseket megalapozó információgyűjtés, információ-feldolgozás és döntés-előkészítés hosszú folyamat. A stratégiai tervek kidolgozásának alapja a jól működő vállalati információs kommunikációs rendszer. A kis- és középvállalkozások azonban nem képesek olyan információs rendszert kidolgozni, amely maradéktalanul kiszolgálja a vezetők ilyen irányú igényeit. Bizonyos döntés-előkészítési munkákhoz igénybe tudják venni külső szolgáltató cégek, kutatóintézetek támogatását. A stratégiai management rendszerének kialakítása is a minél jobb döntés-előkészítést szolgálja. Eszközrendszere megalapozottabbá teszi a vállalati és üzleti stratégiákkal, a stratégiai programokkal kapcsolatosan hozott döntéseket.

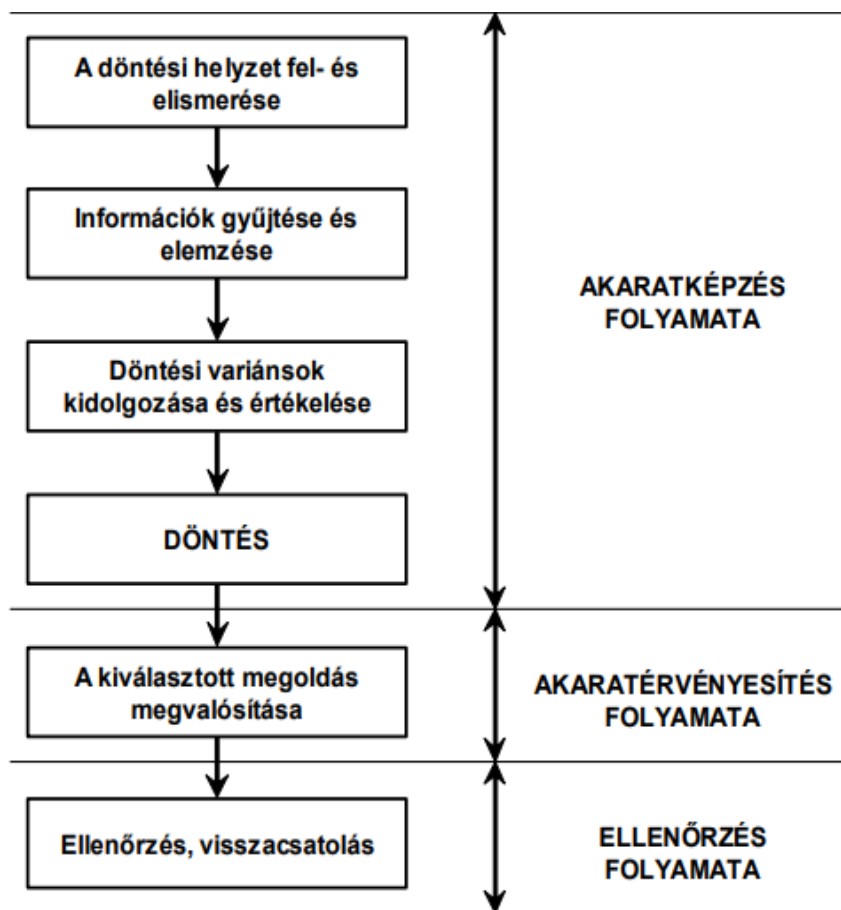
A vállalkozások stratégiai döntéshozói

A vállalatok stratégiai döntéshozói a vállalkozások vezetői. A döntéshozatali munka komplex tevékenység, nem egyszerűsíthető le csupán az alternatívák közötti választásra. Ezt az utolsó momentumot hosszú elemző, feltáró és rétkelő szakasznak kell megelőzni. Herbert Alexander Simon a döntéshozatalt az irányítási szinttől funkcionális területtől, függetlenül a vezetői tevékenység központi elemének tekinti, amellyel tulajdonképpen le lehet írni a vezető munkáját. A vezető számára a legfontosabb képessége a döntéshozatali képesség. Ezt a képességet minden vezetőnek ki kell fejleszteni. A döntéshozatali képesség nem a vezetővel született ösztön. „Az információgyűjtéshez, tervezéshez és az alternatívák közötti választáshoz szükséges képességeket meg lehet és meg is kell tanulni a hosszú távú talpon maradás érdekében. (Helbert A, 1982)

A vezetői munkában – ahol a döntéshozatalt gyakran a vezetés lényegeként is definiálják – e tevékenység a gyakorlatban számos formában jelenik meg, így leírásakor a releváns elemek megjelenítésére van igazán lehetőség. A döntéshozatal módja adott szituációban a variációk közötti választást jelenti. Ezt nevezik a döntéshozatal statikus felfogásának. Amennyiben a

vezetői döntéshozatal természetét mélyebben meg akarjuk ismerni, akkor annak folyamatával, dinamikus felfogásával kell foglalkoznunk.

A vezetői döntéshozatal a következő fázisokból áll:

1.sz. ábra: a statikus és dinamikus döntéshozatal fázisai
 Forrás: <https://docplayer.hu/19231166-Vezetoi-donteshozatal.html>

A döntési helyzet felismerése igen fontos fázisa a döntéshozatalnak, hiszen nem lehet közömbös a döntés időzítése, annak a helyzetnek a megítélése, amikor döntés meghozatala szükségessé válik. Mivel az idejében hozott döntés kreativitást és intuíciót igényel, gyakran fordul elő, hogy a döntéseket túl korán vagy túl későn hozzák. A helyzet felismerése, érzékelése után az elismerési fázis a konkrét cselekvési folyamat elindítását jelenti. A következő lépés az információk gyűjtése és elemzése, amit legtöbbször szakmai szervezetek, csoportok végeznek, ahol a döntés előkészítéseként összegyűjtik és rendszerezik a szükséges információkat. Ezután – feltehetően ugyanez a kör – kidolgozza a vezető számára azokat a megoldási variánsokat, amelyekből a későbbiek során választania kell. Ezt követi a variációk értékelése, minősítése egy meghatározott kritériumrendszer segítségével, amely során már körvonalazódik a megszületendő döntés. A döntési mozzanat, a választás után lényegében a döntés szűken vett

folyamata az akaratképzési folyamat lezárul. Azonban ahhoz, hogy a döntéshozatal során kialakított és kiválasztott változat a későbbiek során megvalósuljon, szükség van az akaratérvényesítés folyamatára, azaz ki kell dolgozni a döntés megvalósításának lehetőségeit, korlátait, feltételeit. A kiválasztott megoldás megvalósítása lényegében egy erőforrásrendszer alkalmazását jelenti a döntés realizálása érdekében. Az ellenőrzési folyamat fontosságát igazolja az, ekkor történik meg lényegében egyrészt a döntéshozatali folyamatnak a visszacsatolása, amikor a tevékenység következtében a döntéshozó meghatározza, hogy szükséges-e visszacsatolás valamelyik fázishoz, s ezt követően korrekció, másrészt meghatározhatók a jövőben elkerülendő hibák. Az ellenőrzési folyamat részét képezi az akaratérvényesítés során hozott döntések ellenőrzése is, hiszen a megvalósítás során is előfordulhatnak olyan hibák, amelyek nem teszik lehetővé az eredeti jó döntés minőségi megvalósulását.

Attól függően, hogy a döntéshozatal során a hangsúly a stratégia megvalósításán, illetve az ellenőrzésen van, három döntési szintet különböztetünk meg:

- stratégiai
- taktikai
- operatív

A vállalati stratégiával kapcsolatos döntések a felső vezetés szintjén születnek meg, nagy kockázatot hordoznak, hosszú távú a hatásuk és általában heurisztikus, intuitív módon alakulnak ki. A taktikai döntések középtávúak, közepesen kockázatosak és általában kvalitatív vizsgálatok előzik meg őket. Az operatív döntések rövidtávra szólnak, kisebb a kockázatuk, jól meghatározható problémát oldanak meg, általában valamilyen kvantitatív elemzést követően. Ennek megfelelően a döntések jellemzői az alábbiak szerint rendszerezhetők:

Döntési szintek	Stratégiai	Taktikai	Operatív
Időhorizont	Hosszú távú	Középtávú	Rövid távú
Kockázat	Magas	Elfogadható	Alacsony
Struktúra	Rosszul strukturált	Változó	Jól strukturált
Metodika	Heurisztikus	Kvalitatív	Kvantitatív

1. sz. táblázat: a döntések tipologizálása

Forrás: <https://quizlet.com/561003075/vallalatiranyitasi-rendszerek-2-flash-cards/>

Ámde, döntés közben előfordulhatnak a vezetők részéről „vétett” tipikus hibák, melyek közül a leggyakoribbak a következők:

- a döntés jelentőségének túlértékelése
- krízishelyzet teremtése
- konzultáció elmulasztás
- hibák be nem ismerése
- félelem a döntéstől
- tapasztalatok figyelmen kívül hagyása
- hiányos és/vagy elavult adatok használata
- teljesíthetetlen ígérek

A gazdasági döntéseknél általában olyan esetek fordulnak elő, amikor a döntéshozó rendelkezik valamennyi információval a lehetséges eseményekre vonatkozóan. A vezetői döntéshozatal során számolhatunk kockázati tényezővel, bizonytalansági körülményekkel, valamint konfliktushelyzettel is, mely helyzetekkel leggyakrabban a vállalkozások versenyében találkozhatunk.

Egy vállalati döntésnél az „így szoktuk”, vagy „valószínűleg így lesz jó” elmélet alapján nem működhet a vállalati információs rendszer. Ha egy üzleti döntés pontatlanul fogalmazott, csak félig kiérlelt, akár rejtett ellentmondásokat tartalmaz, a hagyományos módon még végrehajtható. Ezzel szemben a számítógép nem programozható a „[m]a még nem tudjuk pontosan, hogyan kellene alapon. Sőt, a legapróbb részletekig tisztázni kell minden speciális, csak ritkán előforduló esetet is. Az emberi közösség intelligenciája az, ami a rosszul megtervezett részleteket öntevékenyen kiigazítja. A számítógép erre nem képes.” (Locsmándi, 1992). A stratégiai döntések a bennük rejlő bizonytalansággal együtt a kis- és középvállalkozások vezetésének szintjén születnek.

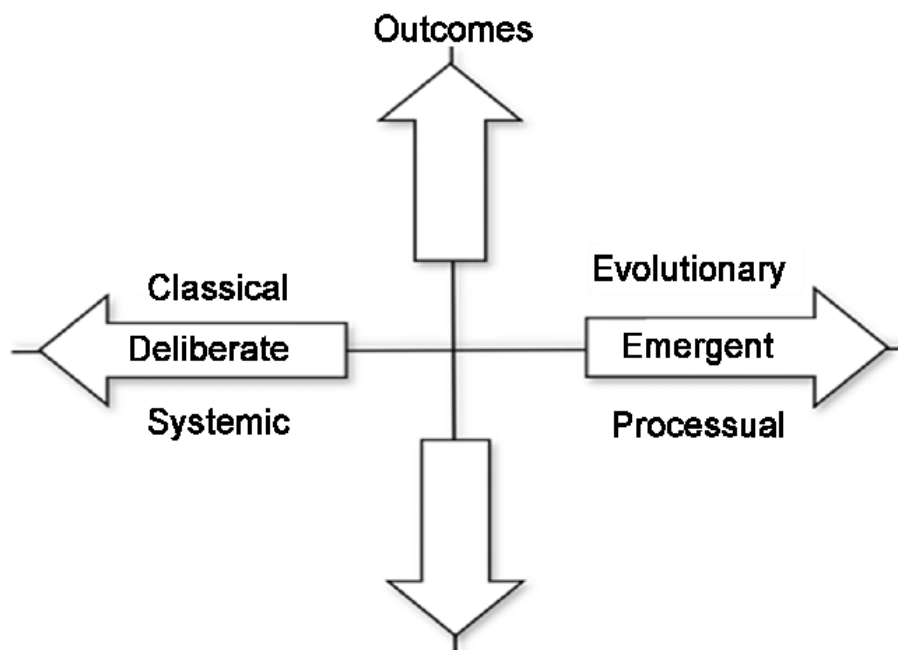
Stratégiaelméletek

Ha vállalati stratégiáról van szó, leggyakrabban a stratégiaalkotás eszközeiről, technikáiról, a stratégia végrehajtásáról, a vállalati politikák alakításáról és a stratégiák kategorizálásáról beszélünk. Igaz, a stratégiai menedzsmenttel foglalkozó szakirodalmak stratégia-koncepciója még ma is uralkodó, léteznek a stratégiának másfajta megközelítései is. Ezek azok a stratégiaelméletek, amelyek a vállalati magatartásról és célokról, a vállalatközi kapcsolatok és

a vállalaton belüli viszonyok tartalmáról, a makrogazdasági környezetről eltérő alapfeltételekkel élnek, és ennek megfelelően a stratégia lényegét más módon ragadják meg.

A stratégiaelméletek elhatárolása az alapján történik, hogy két fontos kérdést illetően milyen alapfeltevések a jellemzők. Az első kérdés arra vonatkozik, hogy mit tekintünk a vállalat céljának, a második pedig arra, hogy milyennek gondoljuk azt a folyamatot, amelyben a stratégia kialakul. Mindkét kérdés esetében két, egymással szemben álló feltevessel lehet élni. A vállalati célok tekintetében egyrészt gondolhatjuk azt, hogy a profit a vállalat egyetlen célja, másrészt azt, hogy a vállalatnak a profiton kívül más céljai is vannak, sőt első helyen sem feltétlenül a profitmaximalizálás áll. A második kérdést illetően az egyik nézőpont szerint a stratégia egy szándékolt folyamat eredménye, ami tudatos tervezést foglal magában, a másik szerint a stratégia spontán keletkezik, és ebben a folyamatban jelentős szerepe van a véletlennek és a szerencsének is.

A stratégiai modellek kategorizálásakor Richard Whittington (1993) négy stratégia koncepciót különít el (klasszikus, evolucionista, rendszerorientált, folyamatorientált), melyet az alábbiakban szemléltetek:

2.sz. ábra: Whittington stratégia koncepciói

Forrás: <https://www.kazmaier-translations.com/business-strategy/a-critical-assessment-of-richard-whittington-s-four-generic-approaches-on-strategy/>

Klasszikus stratégiaelmélet

Ez az irányzat a hatvanas években alakult ki, fő képviselői Alfréd Chandler, Igor Ansoff, Alfréd Sloan, Kenneth Andrews és Michael Porter. Ők a stratégia fő elveinek a profitmaximalizálás érdekében végzett racionális elemzést, valamint a stratégiai tervezés és végrehajtás különválasztását tekintik.

Egy vállalkozás a piacon öt erővel találkozik, melyek mindegyike befolyásolja versenyképességét –, állítja Porter (1996). Véleménye szerint a versenysztratégia alapja a megkülönböztetés, amely történhet egyedi tevékenységekkel és egyedi kínálattal, egyedi értékek nyújtásával.

A stratégiai pozíció megszerzése azonban három területre támaszkodhat:

- *A kínálat-alapú pozicionálás* abban az esetben alkalmazható, ha a tevékenység egy termék- vagy szolgáltatáscsoportot ölel fel, abban vezető szerepet tölt be.
- *A szükséglet-alapú pozicionálás* egy fogyasztói csoport teljeskörű kiszolgálására törekszik, ha a csoport azonos szükséglettel bír, vagy egy fogyasztó különböző helyzetekben különböző igényekkel rendelkezik.
- *Az elérhetőség-alapú megközelítés* célja az azonos módon elérhető fogyasztók kiszolgálása.

A Porter-féle alapstratégiák a lehetséges versenyelőnyre támaszkodva határozzák meg a lehetséges stratégiai alternatívákat. Így megkülönböztet *költségvezető stratégiát*, illetve *megkülönböztető stratégiát* (Porter, 1980). Mindkét stratégiafajta lehet összpontosító jellegű. A költségvezető stratégiát alkalmazó vállalat megpróbál minél alacsonyabb költséggel termelni és kihasználni a méretgazdaságosságból származó előnyöket. A megkülönböztető stratégia során a vállalat a versenytársainál jobb termékjellemzőt és minőséget próbál meg kialakítani, így magasabb árrésszel dolgozhat. Az összpontosító stratégia egy meghatározott fogyasztói csoportra koncentrál, és az ő igényüket próbálja minél jobban kielégíteni.

	Versenyelőny: alacsony költség	Versenyelőny: megkülönböztet és
Széles versenyterület – sok szegmens	Költségvezető stratégia	Megkülönbözte tő stratégia
Szűk versenyterület – egy-két szegm.	Költségvezető, összpontosító stratégia	Megkülönbözte tő összpontosító stratégia

2.sz. táblázat: Porter-féle alapstratégiák
 Forrás: <https://slideplayer.hu/slide/15283753/>

A klasszikus stratégiaelmélet a standard neoklasszikus mikroökönómia vállalatelméletébe illeszkedik. A standard vállalatelmélet feltevése szerint a szereplőkre a teljes racionalitás a jellemző. Ez azt jelenti, hogy ismerik az összes választási lehetőséget, ezen lehetséges események következményeit, képesek a döntések meghozatalához szükséges számítások elvégzésére, és így optimális döntéseket (profitmaximalizálás) tudnak hozni. Mindez implicit módon magában foglalja azt a feltevést, hogy az információk megszerzhetők és feldolgozhatóak, sőt a környezet állapota egyértelműen leírható kvantitatív jellemzőkkel, valamint azt, hogy a környezet változása nem túl gyors az információk megszerzési és feldolgozási idejéhez képest.

A standard neoklasszikus vállalatelmélet a vállalatot erősen leegyszerűsíti, egyedüli feladatának az inputok outputtá történő átalakítását tekinti. A vállalati szervezet szerepének és jelentőségének a teljes negligálása jellemző nézet a klasszikus stratégiaelméletben is. Alfred D. Chandler azt írja, hogy „...a struktúra követi a stratégiát...”, és a stratégia határozza azt meg. Ez a nézet a struktúra és a stratégia viszonyában a stratégiának ad elsőbbséget, miszerint a szervezet belső folyamatai és komplexitása nem játszanak szerepet a stratégiaalkotásban. Ezért egyaránt szükség van indukált és autonóm stratégiai folyamatokra, a szelekciós folyamatot felülről és alulról egyszerre kell irányítani. Ez elősegíti a stratégia, és azon keresztül a vállalat egészének újraorientálását (a stratégia meghatározza a struktúrát, Chandler, 1962). Vagyis egyszerre szükséges a kiaknázás és a felderítés a vállalati sikerek eléréséhez.

Folyamatorientált stratégiaelmélet

A folyamatorientált stratégiaelmélet a '70-es években vált meghatározóvá, fő képviselői Richárd Cyert, James March, Henry Mintzberg, Andrew Pettigrew, James Brian Quinn. Ők a piac és a szervezet tökéletlenségéből kiindulva elutasítják azt a feltevést, hogy a vezető

versenyelőnyt biztosító stratégiát tud kidolgozni. Legfontosabb nézetük az, hogy a stratégia a cselekedetekben többnyire csak utólag fedezhető fel, kis lépések sorozata révén spontán alapul ki. A racionális cselekvések kognitív határainak hangsúlyozásával elsősorban Mintzberg munkáiban találkozhatunk. Mintzberg mintegy összefoglalva a különböző stratégiai koncepciókat az 5P fogalmával írja le a stratégia tartalmát:

3.sz. ábra: Mintzberg 5P

Forrás: <https://www.toolshero.com/strategy/5-ps-of-strategy/>

A stratégia, mint terv (Plan), csel (Ploy), viselkedési minta (Pattern), pozíció (Position) és perspektíva (Perspective) definiálható (Mintzberg, 1987). A stratégia tervként való meghatározása megfelel a klasszikus elmélet felfogásának, a pozicionálás is lehet kompatibilis a tervvel, amennyiben a versenyelőnyt biztosítópozíciót terv választja ki. De a pozicionálás megvalósulhat cselen vagy viselkedési mintákon át is.

Mintzberg megkülönbözteti a *szándékolt* (deliberate) és a folyamatok közben *spontán kialakuló* (emergent) stratégiát. Ez a nézet gyökeres ellentétben áll a klasszikus elmélet egyoldalú megközelítésével. Stratégiának tekinti azt is, ha egy vállalat magatartása valamilyen mintát, sablont követ. E mögött nem szükségszerűen kell tervnek állnia. A stratégia így módon egy sokkal tágabb kontextusba helyeződött át, melynek csak egy speciális esete a terven alapuló stratégia. Mintzberg a terven alapuló stratégiát nevezi szándékolt stratégiának, a viselkedési minta alapú sratégiát pedig folyamatokban spontán kialakuló stratégiának. A stratégia, mint perspektíva a szervezet tagjainak a fejében létezik, közös magatartást, gondolkodást jelent, s mint ilyen a vállalati kultúra részét képezi. A perspektíva megváltoztatása nehéz és időigényes folyamat, ebből is következik Mintzberg azon véleménye, hogy a vállalatok nem változtatják gyakran a stratégiájukat.

Az evolucionalista stratégiaelmélet a nyolcvanas években terjedt el, fő képviselői Michael T. Hannán, John Freeman, Bruce Henderson, Richárd Nelson és Sidney Winter. Az evolucionista stratégiai elmélet az evolúciós vállalatelméletből vezethető le. Az evolúciós vállalatelmélet a biológiai evolúciós elmélet analógiáját használja, átveszi a darwini elmélet két alapkategóriáját: a természetes szelekciót és a mutációt. E két feltételezésből következik a profitmaximalizálás lehetetlensége, amely kulcsfontosságú az evolúciós vállalatelméletben.

Az evolúciós vállalatelmélet két alapfeltevése a korlátozott racionalitás és a Knight-i bizonytalanság. Frank H. Knight különbséget tett a valószínűség három típusa között, amelyeket a priori valószínűségnek, statisztikai valószínűségnek és becslésnek nevezett. Az üzleti folyamatok feltárására és a profit természetének megismerésére törekedett. Elsődleges célja a vállalkozó előtt álló döntési probléma besorolása volt: az eseményeket tekintheti bizonyosként, lehetetlenként és kétségesként. Ez utóbbihoz kötődően becslést formált (valószínűséget illesztett). A valószínűség objektív megközelítése esetén mindezek kizártak, az egyének ilyenkor nem formálnak valószínűségeket. Szerinte az objektív valószínűség inkább a természethez tartozik, s feltételezhető, hogy az emberi tapasztalattól függetlenül létezik, és értékei meghatározottak. E valószínűségi klasszifikációra alapozva, Knight éles különbséget tett a kockázat és bizonytalanság között, s úgy gondolta, hogy e kategóriák alkalmasak a gazdasági környezettel kapcsolatos tökéletlen tudásunk leírására. Knighté a legkorábbi elgondolás abban a tekintetben, hogy a kockázat és bizonytalanság megkülönböztetése releváns lehet a közgazdasági elemzésben (Bélyácz, 2010). Szerinte a kockázat kvantitatív mérték, a bizonytalanság pedig nem számszerűsíthető. Az ő értelmezésében a kockázat olyan helyzetre utal, amelyben a döntéshozó képes valószínűséget kapcsolni a vizsgált véletlenhez. Ezzel szemben „bizonytalanságon” Knight olyan helyzetet ért, amelyben a döntéshozó a véletlen eseményhez nem képes hozzárendelni specifikus valószínűséget.

A biológiai elméletből átvett szelekció a gazdaságban a piaci versenyt jelenti, a versenyben bizonyos vállalatok elbuknak (csődbe mennek), mások fennmaradnak. A túlélés kritériuma, a siker bizonyítéka pedig a profitabilitás. Az evolúciós elmélet szerint a profit a vállalat egyetlen explicit módon megfogalmazható célja. A megkülönböztető kompetencia az evolúciós elméletben nem más, mint rutinok összessége, amelyek a cég versenyképességét az adott tevékenységben biztosítják. A rutin Nelson és Winter (1982) alapján olyan, mint a biológiában a gén, azaz meghatározza az egyed tulajdonságait, amely magában foglalja a vállalat összes eddig felhalmozott tudását és így megkülönbözteti egyik céget a másiktól. Mivel a rutin nem

transzferálható más vállalatba és nehezen imitálható, így hozzájárul a vállalati kompetenciák kifejlődéséhez. Tehát a vállalatok azért különböznek, mert az egyes vállalatoknál más-más a tanulás révén felhalmozott rutin.

Rendszerorientált felfogás

A rendszerorientált elmélet a kilencvenes években alakult ki, fő képviselője Mark Granovetter. Ez az elmélet erősen szociológiai megközelítésű, és mint ilyen a stratégia társadalmi-kulturális függőségét hangsúlyozza. Az elmélet kiinduló alapját Granovetter ún. „beágyazottság” elmélete jelenti. Granovetter beágyazottságon azt érti, hogy „[a] gazdasági cselekvést, eredményeket és intézményeket befolyásolják a cselekvők személyes kapcsolatai, és a kapcsolatháló egészének a szerkezete” (Granovetter 1990). Szerinte tehát a gazdasági cselekvés mindig társadalmilag meghatározott cselekvés. Ez a megállapítás tökéletes ellentétben áll a standard neoklasszikus közgazdaságtan nézeteivel, mely szerint a piacon lényegtelenek a társadalmi kapcsolatok. Ő dolgozta ki tehát a legaprólékosabban a gyenge beágyazottság koncepcióját, melyben részben bírálja, részben továbbfejleszti a fenti elképzeléseket. A szubsztantív koncepció kritikai továbbfejlesztése egyfelől abban áll, hogy Granovetter a gazdasági jelenségek három eltérő szintjét is vizsgálja. Külön értelmezi a beágyazottság relációs és strukturális aspektusát. Az első a cselekvők személyes kapcsolatainak (Én-hálózatának), a második a teljes hálózat szerkezeti sajátosságainak hatására utal (Szántó, 1994). Granovetter az alulszocializált és a túlszocializált modellek 4 szélsőséges nézeteivel szemben, melyek közül a legfontosabb az atomizált aktorok léte, a beágyazottság elméletével új aspektusból közelíti meg a gazdasági rendszereket, a társadalmi struktúrából vezeti le a nemzetekre jellemző stratégiákat. A rendszerorientált elmélet tehát a stratégiát azokból a normákból származtatja, amelyek a helyi társadalmikulturális közeghez kötődnek. A stratégiai különbségeket nem iparágak vagy a vállalat mérete alapján vonja meg, hanem társadalmi-kulturális jellemzők alapján. Ennek megfelelően alapvetően az országok (kultúrák) közötti stratégiai különbségeket igyekszik kimutatni. A modell szerint a stratégiai különbségek tartósak, a stratégiai jellemzők nehezen változnak, mert ezek gyökerei a társadalomban vannak. Mindezek alapján kétségbe vonható, egy univerzális stratégiai modell léte. A stratégia rendszerorientált elmélete a fent említett három elmélettel szemben nem mikro-, hanem makroökonómiai szemléletű, nem próbál mikroszintű magyarázatokkal élni a stratégia meghatározottságáról. Nézetei alapján az a következtetés vonható le, hogy az egyes kultúrák stratégiai különbségei a meghatározók és ezekhez képest a vállalatok közötti stratégiai

különbségek csak részletkérdések. A választóvonal nem a különböző iparágakba tartozó vállalatok vagy a különböző méretű vállalatok között húzódik, hanem az egyes társadalmak között (Kapás, 2000).

A bemutatott négy stratégiaelmélet egyike sem általános érvényű, egyik sem nyújt olyan koncepciót a stratégiáról, amely bármely vállalatnál bármely szituációban alkalmazható lenne. Bármelyik elmélet jó lehet, ha tudjuk, milyen szituációban, milyen kérdések középpontba állítása esetén kell alkalmazni.

Irodalomjegyzék

Bélyácz Iván (2010): *Kockázat vagy bizonytalanság? Elmélettörténeti töredék a régi dilemmáról*, Közgazdasági Szemle, LVII, 652–665.

Chandler, Alfred D. (1962): *Strategy and Structure*. Cambridge, Mass M.I.T. Press

Frank H. Knight.(1921): *Risk, Uncertainty and Profit*, New York, Houghton Mifflin Co.

Erich Jantsch (1967): *Technological Forecasting in Perspective*, OECD, Parizs

Kapás, Judit (2000): *A vállalkozás közgazdasági elméletei: Vállalatelméleti megközelítés*. Vezetéstudomány - Management and Business Journal, 31 (12). 2-15.

Locsmándi Miklós (1992): *Bizalom nélkül nem megy. A bankok és az informatika (Magyar világ)*, 35.10. sz. 1992, Valóság

Mintzberg, H. (1987): *Crafting strategy*, Harvard Business Review, July-August, 65-75.

Nelson, R.-Winter, S. (1982): *An evolutionary theory of economic change*, Harvard University Press, Cambridge, London

Nováky Erzsébet (1992), *Jövő kutatás*, Bp., Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem

Nováky Erzsébet (1998-2005), *Jövő kutatási tanulmányok*, <https://mek.oszk.hu/04100/04129/04129.pdf>

Porter, M. E. (1980): *Competitive Strategy. Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, The Free Press, New York

Porter, M. E. (1996): *What is Strategy?* Harvard Business Review, 74, (6).

Szántó Zoltán (1994): *A gazdaság társadalmi beágyazottsága, Szociológiai Szemle. Megjegyzések a gazdaságszociológia és a szocioökonómia újabb irodalmáról* 1994/3. 141-145.

A filmek által tükrözött életstílusból következő változások és trendek

Horváth Ádám

egyetemi tanársegéd

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Dr. Gyenge Balázs

egyetemi docens

Wekerle Sándor Üzleti Főiskola

Absztrakt

A tanulmány célja a kulturális fogyasztáson keresztül befogadott, a filmekből – és sorozat okból – megismerhető életstílusok társadalmi hatásaként kialakult különféle trendek összegyűjtése és vizsgálata. Mivel a filmek általánosan elérhető és közkedvelt médiumok, képesek hatni az emberek értékrendjére, életmódjára és attitűdjeire is. Jelentőségüket az is növeli, hogy segítenek az embereknek megismerni, megérteni és feldolgozni a társadalmi változásokat, az új életstílusokat és az aktuális problémákat. E tanulmány logikai felépítése az egyes trendeket követi, illetve azok megjelenését a filmekben. Az elsősorban külső irodalmi források feldolgozásán keresztül vizsgált témakörök az egészségtudatosság, a szenvedélybetegségek, a környezettudatosság, a magánélet és a párkapcsolatok, valamint a „geek” szubkultúra voltak. A tanulmány eredményei hasznosak lehetnek minden olyan kutató számára, aki a fogyasztói magatartáson belül szeretné mélyebben megismerni azon nem reklám jellegű marketingtartalmakat, amelyek a filmekben keresztül fejtik ki hatásukat.

Kulcsszavak: filmfogyasztás, fogyasztói magatartás, életstílus, kulturális marketing

Bevezetés

A filmek mára az életünk szerves részévé váltak. Az évről évre hatalmas bevételt termelő filmipar számtalan lehetőséget kínál a közönség számára, hogy kikapcsolódjon, elmerüljön

más világokban és emlékezetes élményeket szerezzen. Ennek részeként a filmekhez kötődő reklámok mellett megjelennek azok a nem-reklám jellegű marketing tartalmak is, amelyek olyan, a filmekkel együtt célba juttatott üzeneteket tartalmaznak, melyek – változó irányú és erősségű – befolyást gyakorolhatnak a fogyasztók magatartására (Ma – Seenivasan – Yan, 2020). A befogadó nézőknek a filmek megtekintésén keresztül lehetőségük nyílik értelmezni az üzeneteket és értékeket, azokat a saját értékrendjükkel és véleményükkel szembeállítva (Kerrigan – Fraser – Ozbilgin, 2004; Shrum – Lee, 2012; Gierzynski et al., 2013; Manoliu, 2018).

A fenti gondolatmenetnek megfelelően vizsgáltuk az életstílusból következő, a filmeket és a fogyasztói magatartást befolyásoló fontosabb trendeket is. Az egészségtudatosságon keresztül az egészséges életmód, illetve táplálkozás megjelenését; a szenvedélybetegségek és a hozzájuk köthető társadalmi problémák egyre tudatosabb megjelenítését; a környezettudatosság bemutatását (elsősorban a dokumentumfilmekben); a magánéleti témák, a párkapcsolati modellek – és a velük kapcsolatos társadalmi gondolkodás –, egyre realiztikusabb és sokszínűbb ábrázolását; valamint az utóbbi években a szélesebb közönség által is egyre inkább elfogadott és keresett „geek” témák és -szereplők szubkultúráját. E trendek összegyűjtése és rendszerezése során igyekeztünk rávilágítani azokra a főbb változásokra is, melyek a filmekben keresztül, azonban nem reklám céljából fejtettek ki lényeges hatást az elmúlt években. Ezek jelentősége, hogy felerősítik, illetve elősegítik azon társadalmi szintű változások és áramlatok terjedését, amelyek már amúgy is léteznek a lakosság szegmenseiben.

Egészségtudatosság

Szinte minden médiumban – így a filmekben is – egyre jobban hódít az egészségtudatosság trendje. Ez megjelenik a sportolókról, csapatokról vagy az őket támogató személyekről szóló sport témájú filmekben, továbbá amikor a sportot a hétköznapiakban ábrázolják (Pearson, 2010; Crosson, 2013; Wakefield et al., 2017). A különböző sporttevékenységek a normális életvitel szerves részeként jelennek meg, bemutatva, hogy a sportolás nem feltétlenül különleges, egyedi esemény: a szereplők gyakran beszélgetnek egymással például futás közben vagy edzőteremben.

Az egészséges táplálkozás már a filmekben is alapelvnek számít (a szereplők zöldségeket szeletelnek a konyhában és salátát kérnek az étteremben), a karakterek pozitív vonásait

erősítve. Ezzel szemben gyakran szemlélteti a szereplők szétcsúszását az egészségtelen étkezés, a „junk food” fogyasztás és a nassolási kényszer, ideértve mindezek káros hatásait is (Chaput et al., 2011). Mindezek jelentőségét bizonyítja, hogy például az *Élelmiszeripar Rt.* című dokumentumfilm bemutatását követően megugrott a kereslet a bioélelmiszerek iránt (Ma – Seenivasan – Yan, 2020), vagyis az egészséges étkezéssel kapcsolatos információk, illetve a szereplők egészséges életmódhoz köthető céljai tudat alatt aktivizálhatják a nézőket is. Ha azonban a szereplő felhagy a törekvéseivel, gyengül ez a hatás (Lee – Shapiro, 2016; Zhou – Shapiro – Wansink, 2017). Ide tartoznak azok a filmek is, amelyek kimondottan a gyorséttermi junk food, illetve általában a fogyasztói társadalom kritikájára épülnek. Így például a *Super Size Me* című dokumentumfilmben a filmkészítő csak McDonald’s ételeket fogyasztott egy hónapig, melynek hirtelen testsúly-növekedés lett a következménye, ráadásul az egészségi állapota is sokat romlott. Napjainkra sokat változott az ilyen ételek fogyasztói megítélése, és ebben ezek a filmek is fontos szerepet játszottak (Pramaggiore – Wallis, 2008; Ma – Seenivasan – Yan, 2020).

Szenvedélybetegségek

A filmek narratívája és vizuális képei jelentős hatást gyakorolhatnak a filmnézők vélekedésére arról, hogy mikor lehet társadalmilag elfogadott a fogyasztás, és mikortól számít már függőségnek. A filmek egyszerre instruálnak és szórakoztatnak, így az elmúlt évek során a filmkészítők az adott társadalmi légkörnek megfelelően fogalmazták meg a cigarettával, az alkohollal és a kábítószerfogyasztással kapcsolatos üzeneteiket is (Tebbe-Grossman, 2003; Kniazeva, 2004).

Cigaretta

A való élethez hasonlóan napjainkra egyre jobban eltűnik a filmjelenetekből. Sok kutatás mutatta már be a filmekben látható dohányzás hatásait a filmfogyasztókra, különösen a fiatalok számára az elmúlt évtizedekben (Sargent et al., 2002; Kniazeva, 2004; Charlesworth – Glantz, 2005; Shmueli – Prochaska – Glantz, 2010; Shadel et al., 2011; Mejia et al., 2017). Mára jelentősen lecsökkent a cigaretta megjelenési gyakorisága, különösen a korhatáros filmekben. Ebben szerepe volt a társadalmi megítélés változásának éppúgy, mint azoknak a jogszabálmódosításoknak, amelyeket a kutatásoknak és a dohányzás ellen küzdő civil

csoportoknak sikerült elérnie (Tebbe-Grossman, 2003; Kollath-Cattano et al., 2016; Mejia et al., 2017; Gartner – Hall, 2020). Valószínűleg mindezek együttes eredménye, hogy a dohányzás egyre többször a negatív szereplők jellemábrázolásának részeként jelenik meg az új filmekben (Kollath-Cattano et al., 2016), emellett a súlyos következményeket is gyakran bemutatják, mint a láncdohányos és folyamatosan köhécseelő, krákogó *Constantine, a démonvadász* címszereplője esetében (Yang – Roskos-Ewoldsen – Roskos-Ewoldsen, 2004; Russell – Russell, 2012). A dohányzás ugyanakkor fontos elem lett a kontextus meghatározásában: így a cigarettázás lehet az adott korszak ábrázolásának eszköze, illetve társadalmi beilleszkedési interakció is (Shadel et al., 2011).

Alkohol

Az alkohollal kapcsolatos káros szenvedéllyel szemben a jogszabályok mellett a filmkészítők is kevésbé szigorúak: az alkoholfogyasztás a pozitív karakterek esetében is megjelenik (a dohányzással ellentétben), ráadásul időről időre minőségi italokkal szemléltetik a magasabb társadalmi státuszt is (Russell – Russell, 2012; Kollath-Cattano et al., 2016). A filmek ugyanakkor nem félnek a mértéktelen fogyasztás káros következményeinek bemutatásától sem: a szereplők a cselekményben gyakran válnak erőszakosabbá az alkoholfogyasztás következtében, esetleg nem urai a döntéseiknek. További visszatérő elemet jelentenek az ittas vezetés veszélyei is (Tebbe-Grossman, 2003; Russell – Russell, 2012; Bleakley – Romer – Jamieson, 2014; Bleakley – Ellithorpe – Hennessy, 2019). Az alkoholizmus maga pedig egyértelműen negatív jellemvonás, legyen szó negatív- vagy pozitív szereplőkről – ez utóbbiak esetében gyakran jelenik meg a tragikus hős árnyalásaként (Shary, 2002; Wakefield et al., 2017). Ugyanakkor nagyon fontos ezeknek a filmes ábrázolásoknak a pozitív hatása is: az alkoholizmus negatív következményeinek bemutatása mellett sem sugallnak reménytelen pesszimizmust, gyakran hangsúlyozzák, hogy van kiút és megoldás. Indirekt módon hívják fel a figyelmet a leszokás lehetőségeire, az elvonókúrákra és az anonim segélycsoportokra – érzékeltetve, hogy ezekről a dolgokról lehet (és kell is) beszélni, létezik segítség. Amerikai kutatásokban rehabilitációs programok kidolgozása során is felhasználták a filmek ezen aspektusát (Kniazeva, 2004; Motyka – Al-Imam, 2021).

Kábítószer

Ebben az esetben fontos, hogy külön kell kezelni a könnyű- és a nehéz drogok megjelenítését. A könnyű drogokról szólva a marihuána a legmeghatározóbb, napjaink filmjeiben ugyanis a szereplők teljesen triviálisan használják és már-már a cigarettánál is elfogadottabb státusza van. Valószínűleg ez azzal is összefügg, hogy mára egyre több amerikai államban vált legalizált terméké, ráadásul a termékelhelyezéssel kapcsolatos szabályozás is kevésbé korlátozza, mint a cigarettát (Caulkins, 2017; Gartner – Hall, 2020). A marihuána fogyasztás terén nincs különbség a karakterek neme vagy életkora szerint, és a pozitív vagy negatív jellemek bemutatását sem ez határozza meg (Tebbe-Grossman, 2003; Gunasekera – Chapman – Campbell, 2005). Ugyanakkor valamennyire jelzi a szereplők társadalmi státuszát, hogy ki engedheti meg magának a marihuána használatot egy olyan államban is, ahol az nem legális. Státusszimbólumként és általában a magasabb társadalmi körökhöz kapcsolva jelenik meg a kokain, amely már nem számít könnyű drognak, használata ezért gyakran negatív kicsengésű (Motyka – Al-Imam, 2021).

A filmek hozzáállása viszont egyértelműen elutasító a kemény drogokkal szemben: a heroint és társait csak lecsúszott, szétesett szereplők használják, esetleg maguk a negatív következmények állnak a film középpontjában (*Trainspotting*, *Rekviem egy álomért*). Lépésről lépésre nyomon követhető a drogok hatása a szereplők életének minden területére, emberi kapcsolataikra, illetve az ezzel párhuzamosan zajló teljes fizikai és mentális leépülésük (Shary, 2002; Derry, 2009). A kemény drogokhoz kapcsolódik a drogdíler (akik morálisan elfogadhatatlan cselekedetek mellett terítik az árut a drogfüggő ügyfeleiknek) és velük a bűnözés megjelenése (Hughes, 2006; Motyka – Al-Imam, 2021). A filmekben – az alkoholfüggőséghez hasonlóan – gyakran felmerül a rehabilitáció lehetősége is: elvonókúrák, anonim segítő csoportok, illetve a 12-lépésen alapuló kezelési programok formájában (Kniazeva, 2004).

Környezettudatosság, fenntarthatóság

A környezettudatosság, az ember öko-lábnyoma napjainkban a fejlett társadalmakat foglalkoztató témává vált. Bolygónk aktuális állapotáról készítenek egyfajta „helyzetjelentést” a dokumentumfilmek, melyek kiváló eszközök a társadalmi és globális szintű közös érdekek üzeneteinek tömeges kézbesítésére (Chris, 2006). Készülnek önálló alkotások (*A Plastic Ocean* című film például a Föld műanyag hulladékának sorsával foglalkozik), illetve olyan eltérő tematikájú részekből álló sorozatok is, mint például az állat-

és növényvilágra, vagy akár a fenntartható építészetre fókuszáló ismeretterjesztő műsorok. Bemutatják a most is zajló környezetrombolást, esetleg – mint a *Bolygónk, a Föld* című sorozatban – hogy milyen lehetőségei vannak a természetnek, hogy fennmaradjon az emberiség mellett (Schubert, 2010; Kránicz – Lichter, 2019). A környezettudatosság a filmekben is egyre többször jelenik meg. A korábbi értelmezések szerint jól azonosítható és büntethető korrupt nagyvállalati vezetők voltak a környezeti problémák okozói. A klímaváltozás szakirodalmához hasonlóan azonban az újabb filmek már arra hívják fel a figyelmet, hogy „mindannyian cinkosak vagyunk a kártékony rendszer fenntartásában” a fogyasztói társadalom részeként (Hódosy, 2018, p. 19.). A filmekben a hangsúly ezért a bűnbakképzésről a kollektív büntudatra és a megoldások keresésére került át.

Az öko-gondolkodás, illetve a bolygónk megóvásával kapcsolatos felelősségérzet az egyes szereplők szintjén is egyre gyakrabban jelenik meg pozitív (bár időnként naív) tulajdonságként. *A függetlenség napja* matematikus főszereplője például szelektíven gyűjti a hulladékot, biciklivel jár a munkahelyére és többször is hangsúlyozza a mértéktelen fogyasztás hibáit. A mai filmekben már megjelennek a különféle alternatív energiaforrásokat felhasználó eszközök, valamint egyre prominensebbé válnak az elektromos autók is – hasonlóan a való életben zajló közlekedéshez (Hódosy, 2022).

A filmek elképzelt jövőképei a szembesítésre is remek lehetőséget kínálnak: bemutatják, hogy mire számíthatunk, ha nem változtatunk a magatartásunkon és az életmódunkon (Cubitt, 2006). Az ilyen filmek esetében a lezüllött környezet és az élet a világszerte felhalmozódó szeméthegek között a leggyakoribb közös nevező (*Hülyék paradicsoma*, *Ready Player One*), illetve az egyre jobban beszűkülő erőforrásokon alapuló, a jelen helyzethez képest is tovább fokozódó társadalmi különbségek – az *Elysium* című filmben például a társadalom legfelső 1%-a szó szerint is elemelkedett a földhözragadt, nélkülöző többségtől (Hódosy, 2022).

A környezetvédelemről szóló filmek fontos témájaként jelenik meg az állatvédelem. Készülnek dokumentumfilmek – például a kegyetlen bánásmódot bemutató *Blackfish* vagy a delfinek (napjainkban is zajló) tömeges és brutális halászatáról szóló *Az Öböl* –, illetve játékfilmek is – a *Gorillák a ködben* Dian Fossey antropológusnő életét és állatvédő munkásságát mutatta be. A játékfilmek üzenete azonban időnként sajnos célt téveszt, mint az egyértelműen az állatok fogságban tartása ellen kiálló *Némó nyomában* esetében: a film bemutatása után a főszereplő bohóchalak kereskedelmi forgalma kimutathatóan megnőtt. De ugyanígy körültekintésre int azok esete is, akikre hatással volt a film üzenete: a filmet

követően annak történetét imitálva olyan sok gyerek húzta le halait a vécén, hogy némely államban külön felhívásokat kellett közzétenni, hogy azok nem egy darabban fogják elérni az óceánt (Bruckner, 2010; Hódosy 2018).

Magánélet, párkapcsolat

A fogyasztók életvitele és személyisége befolyásolhatja a filmnézéssel kapcsolatos választási preferenciáikat (mint a zsáner, a gyakoriság vagy a megtekintés módja és helye). A filmforgalmazóknak a filmek tartalmában is figyelembe kell venniük ezt a pontosabb szegmentálás mellett (Palomba, 2020).

Szingli életmód

Társadalmi elfogadásában valószínűleg jelentős szerepet játszott, hogy már régóta szerepelnek olyan filmek és sorozatok a mozivásznakon és az otthonok képernyőin, amelyek ezt az életformát teljesen természetesnek mutatják be (*Bridget Jones* filmek, *Seinfeld*, *Jóbarátok*, *Szex és New York*). Olyan harmincas-negyvenes fiatal felnőttek élete áll ezek középpontjában, akik döntően szingli életet élnek, bár állandó téma számukra a párkeresés (Monaco, 2013). Általában persze mindez csak átmeneti állapot, mert gyakran jelenik meg a románc a történetekben – zsánertől, stúdiótól, rendezőtől vagy megjelenési évtől függetlenül –, az így létrejött párkapcsolat pedig követendő modell lehet a fiatal generációk számára (Butler, 2002; Shary, 2002; Schubert, 2010). Kránicz és Lichter (2019) szerint ezért a romantikus vígjáték a társadalom egyik fontos párválasztási rítusának számít (egyben összekapcsolva a szerelem és a nevetés kultúráját).

Fiatalok és a szex

Ez ma már nem tabutéma, és tagadhatatlanul hozzájárult ehhez a szexualitás ábrázolása a filmekben. Ha a szereplők fiatalok, a szexualitás felfedezése és a szüzesség elvesztése kerül a középpontba. A filmek, amelyek érintik ezt a témát is, hatást gyakorolhatnak a szex iránti attitűdjükre, magatartásukra – esetenként a nem biztonságos, esetleg alkohol/kábítószer által befolyásolt szex potenciális következményeire is felhívják a figyelmet (Gunasekera – Chapman – Campbell, 2005; Chandra et al., 2008; Bleakly et al., 2011). Az első élmény

ábrázolása gyakran kap fontos hangsúlyt – az egyéni fejlődéstörténetük részeként –, mint a felnőtté válás egyfajta beavatási szertartása (Shary, 2002). Általában pozitív módon mutatják be a szexet a filmekben, de a valódi megjelenítés helyett a szereplők sokszor csak beszélnek róla, esetleg olyan rávezető cselekvést láthatunk, mint a szenvedélyes csók vagy az intim érintés (Bleakley et al., 2011). Fontos megemlíteni azokat a filmeket is, amelyek erősebb érzelmi kötődést jelenítenek meg, illetve az érett szexuális kapcsolat pozitívumait hangsúlyozzák (Lev, 2000; Basinger, 2014). Ilyenkor az érzéki jelenetekben is a romantikus párkapcsolat lesz a döntő a szereplők életfelfogása és szexualitással kapcsolatos nézetei mellett – mint például a *Titanic* romantikus szálának kiteljesedésében (Plantinga, 2009).

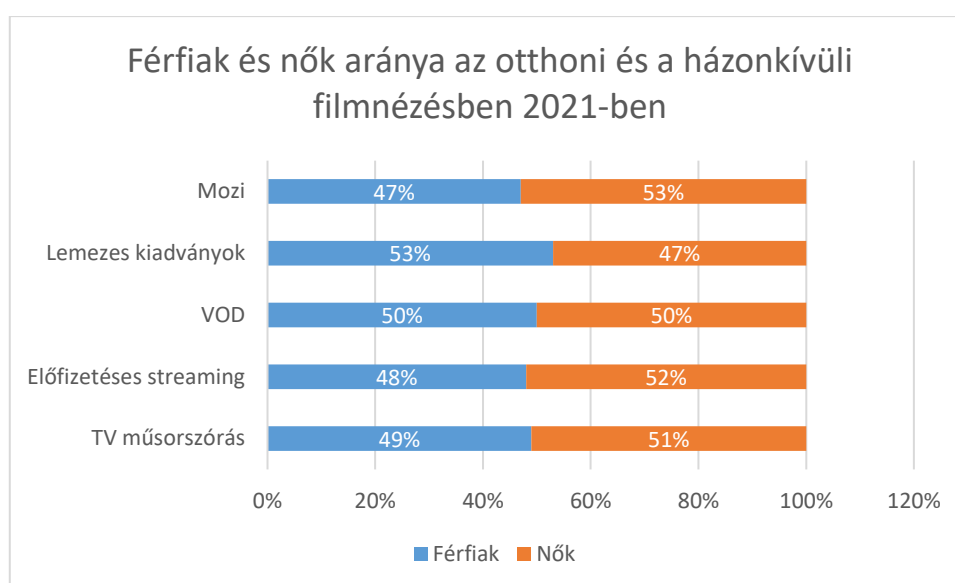
Házasság

Az emberek általában több esküvőt láthatnak a filmekben, mint a saját életükben, ezért is érthető, hogy a filmek nagyszabású menyegzőinek hatására sok szempontból meghatározók lehetnek számukra az amerikai esküvők kulturális és vizuális mintái, melyeket – a saját nemzeti hagyományaik mellett – követendőnek tarthatnak (Jarnkvist, 2013). Bár modern társadalomban élünk, ma is gyakran a patriarchális rendszer jelenik meg a filmekben az esküvő és a házasság kapcsán (Tasker, 2004): számos romantikus komédiát visz előre a menyasszony apja és a vőlegény közti dinamika (általában az örömapa jóváhagyásának elnyerésére tett erőfeszítések formájában), míg a fiatal nő ilyenkor csupán a megszerezhető nyereség tárgyasult formája (Shumway, 2003; Kránicz – Lichter, 2019). A házasságkötés ideje napjainkban lényegesen kitolódott – vagy akár teljesen el is maradhat –, és ez a filmekben is leképeződik: a párjukat már nem a huszonévesek keresik, hanem inkább a harminc felettiek (Basinger, 2014). Továbbra is szerelemre és (általában) házasságra vágynak a szereplők, de elhagyják a párválasztás és az időzítés terén már kialakított normákat, és – mintegy a függetlenségük megerősítéseként – sokkal inkább a saját módjukon keresik a társukat. Felvállalják, ha a családjuk számára elfogadhatatlan párt találnak, mert ez számukra egyszerre jelenthet személyes elégedettséget és a társadalom berögzült szokásrendszere elleni lázadást (Shary, 2002).

Ahogy Törőcsik (2011) arra rámutatott, a nők világszerte egyre többen tanulnak tovább és vállalnak munkát, ezért összességében egyre nagyobb a gazdasági erejük és érdekérvényesítő képességük is. Az 1. számú ábrán látható MPA (2022) statisztikák szerint a házonkívüli és az otthoni filmnézők között is közel azonos a férfiak és nők aránya, továbbá

egyre több – változatos zsánerű – női központú vagy női célpiacra szánt film és sorozat készül. Mindezek mellett a filmek cselekményében is nagyobb hangsúlyt kap a karrier építése a nők életében a korai férjhezmenetellel szemben.

1. sz. ábra: Férfiak és nők aránya az otthoni és a házonkívüli filmnézésben 2021-ben

Forrás: Saját szerkesztés, 2023 (Motion Picture Association, 2022 alapján)

Az amerikai kulturális minták terjedése abban is tetten érhető, hogy a válás a mai filmekben teljesen hétköznapi módokon szerepel (Basinger, 2014). Sok esetben elvált ember valamelyik szereplő – akár többször is –, és a gyerektartás fizetésének sincs különösebb jelentősége (vígjátékok esetében általában humorosan fogják fel, a *Sikersorozat* csatornafőnöke például még büszke is a sokfelé fizetett feleség- és gyerektartásra). Maga a válás aktusa viszont inkább az újrarahaszkodást alapozza meg, mert az alkotók igyekeznek a házasságot továbbra is a szerelem természetes végső céljaként ábrázolni (Shumway, 2003; Kráncz – Lichter, 2019).

Geekek mint szubkultúra

A geek (magyarul általában „kocka”) szubkultúra elfogadottá vált és sokkal népszerűbb lett az utóbbi években. Korábban lenézett foglalatosságok vagy rajongási témák kerültek be a fősodorba: képregények – különösen a szuperhősökhöz kapcsolódó történetek (Kráncz –

Lichter, 2019); asztali szerepjátékok (mint például a *Dungeons & Dragons*); és videojátékok, amelyek mind erősítik a „kocka” értelmezést (Barker, 2009; Woo, 2012; Banks – Wasserman, 2019). Hasonlóképp maguk az egykor megvetett geek karakterek is egyre nagyobb szerepekhez jutnak a nagyköltségvetésű filmekben és a közismert sorozatokban is (Csordás – Varga, 2013; Pedersen – Jarness – Flemmen, 2018), illetve a geek szubkultúra egyre szélesebb elterjedésével a kapcsolódó merchandising termékek birtoklása az egyéniség kifejezésének egyik fontos eszközévé vált (Woo, 2012; Tóth, 2015). Az alkotók számára pedig különösen hálás témát jelentenek a „kockák” történetei, mert a szereplők a rajongók közül kiemelkedve az egyediségüknek (gyakran különbségüknek), illetve valamilyen tudástöbbletüknek köszönhetően érhetnek el kiemelkedő eredményeket és válnak belőlük olyan szerethető hősök, mint az *Agymenők* főszereplői (Csordás – Varga, 2013; Pedersen – Jarness – Flemmen, 2018).

Összegzés

Az volt a tanulmány fő célja, hogy áttekintse és bemutassa a filmek marketing kötődésű, de nem reklám jellegű tartalmi hatására kialakuló különféle változó trendeket. Az egészségtudatosság, a szenvedélybetegségek, a környezettudatosság, illetve az életvitelhez kötődő magánélet, párkapcsolatok, valamint a geek szubkultúra olyan témák, amelyek a filmekben – mint általánosan elérhető és közkedvelt médiumokon – keresztül képesek hatni az emberek értékrendjére, életmódjára és attitűdjeire.

Az egészségtudatosság és a környezettudatosság nem csak egyéni, hanem társadalmi szinten is fontos: az egészséges életmód és a fenntartható fejlődés hozzájárulhat a jobb életminőséghez és jövőhöz. A filmekben megjelenített problémák ugyanakkor segíthetnek a társadalomnak jobban megérteni azokat, illetve felhívni a figyelmet a megoldási lehetőségekre.

A tanulmányhoz jelenleg nem kapcsolódik primer kutatás, így sokkal inkább irodalmi áttekintésnek fogható fel: a felhasznált és bemutatott adatok mind külső forrásból származnak. E források ismertetése során igyekeztünk feltárni azokat az összefüggéseket, amelyek nemzetközi, európai, illetve magyar vonatkozásban is jelentősek a filmekben megjelenő társadalmi trendek tekintetében. A jövőben tervezzük célzott primer kutatásban is vizsgálni a filmfogyasztás területét, különös tekintettel a filmekben keresztül befolyásoló hatással bíró reklám- és nem-reklám jellegű marketing tartalmakra.

Irodalomjegyzék

Banks, J. – Wasserman, J. A. (2019): The big screen treatment: Gratifications sought in game-to-film transmedia consumption. *Poetics*, 73, p. 72-83.

Barker, M. (2009): Fantasy Audiences Versus Fantasy Audiences. In: Buckland, W. (Ed.): *Film Theory and Contemporary Hollywood Movies*. Routledge, New York & London. p. 286-309

Basinger, J. (2014): *I Do and I Don't: A History of Marriage in the Movies*. Vingate Books, New York. p. 309-364

Bleakley, A. – Hennessy, M. – Fishbein, M. – Jordan, A. (2011): Using the integrative model to explain how exposure to sexual media content influences adolescent sexual behavior. *Health Education & Behavior*, 38(5), p. 530-540. doi: 10.1177/1090198110385775

Bruckner, L. D. (2010): Bambi and Finding Nemo: A Sense of Wonder in the Wonderful World of Disney? In: Willoquet-Maricondi, P. (Ed.): *Framing the world: Explorations in ecocriticism and film*, University of Virginia Press, Charlottesville, VA p. 187-205.

Butler, A. (2002): *Women's Cinema – The Contested Screen*. Wallflower, London & New York. p. 1-56

Chandra, A. – Martino, S. C. – Collins, R. L. – Elliott, M. N. – Berry, S. H. – Kanouse, D. E. – Miu, A. (2008): Does watching sex on television predict teen pregnancy? Findings from a national longitudinal survey of youth. *Pediatrics*, 122(5), p. 1047-1054. doi: 10.1542/peds.p.2007-3066

Chris, C. (2006): *Watching Wildlife*. University of Minnesota Press. Minneapolis & London. pp. 55-78, 83-91

Cubitt, S. (2006): The Fading of the Elves: Eco-Catastrophe, Technopoly, and Bio-Security. In: Mathijs, E. – Pomerance, M. (Eds.): *From Hobbits to Hollywood – Essays on Peter Jackson's Lord of the Rings*. Rodopi, Amsterdam & New York. p. 65-80

Csordás, T. – Varga, Zs. (2013): Mobilkommunikációs eszközök és videojátékok. In: Horváth, D – Nyirő, N. – Csordás, T. (Szerk.): *Médiaismeret – Reklámeszközök és reklámhordozók*. Akadémiai Kiadó, Budapest. p. 221-245

- Derry, C. (2009): *Dark dreams 2.0: a psychological history of the modern horror film from the 1950s to the 21st century*. McFarland, Jefferson, North Carolina. pp. 28-31, 109-111, 181-183, 231-236, 305-314
- Gartner, C. – Hall, W. (2020): *Lessons from tobacco regulation for cannabis product regulation*. In: Decorte, T. – Lenton, S. – Wilkins, C. (Eds.): *Legalizing Cannabis*, Routledge, London & New York. p. 233-258. doi: 10.4324/9780429427794-14
- Gunasekera, H. – Chapman, S. – Campbell, S. (2005): *Sex and drugs in popular movies: An analysis of the top 200 films*. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 98(10), p. 464-470. doi: 10.1258/jrsm.98.10.464
- Hódosy, A. (2018): *Biomozsi. Tiszatáj Alapítvány, Szeged*, p. 17-19, 24, 76-77, 288
- Hódosy, A. (2022): *Ökoapokalipszistól a szolárpunk utópiáig*. *Filmvilág*, Vol. 65., No. 9. p. 18-22
- Hughes, H. (2006): *Crime Wave – The Filmgoers' Guide to the Great Crime Movies*. I.B. Tauris, London & New York. p. 184-193
- Jarnkvist, K. (2013): 'Just like in the movies': the effect of popular culture on brides' and grooms' stories about their weddings. In: Nygren K. G. – Fahlgren, S. (Szerk.): *Mobilizing Gender Research Challenges and Strategies*, Mid Sweden University, Sundsvall, p. 111-122
- Kniazeva, M. (2004): *Between the ads: effects of nonadvertising TV messages on consumption behavior*. In: Shrum, L. J. (Ed.): *The psychology of entertainment media*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, New Jersey. p. 213-232
- Kránicz, B. – Lichter, P. (2019): *Kalandos filmtörténet: Szerzők, műfajok és irányzatok*. Scolar Kiadó, Budapest. pp. 53-58, 77-79, 98-100, 104-106, 155-157, 164-166, 170-172, 182-184, 218-220, 275-277, 305-307
- Lev, P. (2000): *American Films of the 70s: Conflicting Visions*. University of Texas Press, Austin. p. 90-106
- Monaco, J. (2013): *How to Read a Film – The World of Movies, Media, and Multimedia*. Oxford University Press, New York & Oxford. pp. 289-317, 563-574

Motyka, M. A. – Al-Imam, A. (2021): Representations of psychoactive drugs' use in mass culture and their impact on audiences. *International journal of environmental research and public health*, 18(11), 6000. doi: 10.3390/ijerph18116000

MPA (2022): Motion Picture Association: THEME Report 2021. A comprehensive analysis and survey of the theatrical and home/mobile entertainment market environment for 2021. Letöltve (2022.09.05): <https://www.motionpictures.org/wp-content/uploads/2022/03/MPA-2021-THEME-Report-FINAL.pdf>

Palomba, A. (2020): Consumer personality and lifestyles at the box office and beyond: How demographics, lifestyles and personalities predict movie consumption. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 55, 102083. doi: 10.1016/j.jretconser.2020.102083

Pedersen, W. – Jarness, V. – Flemmen, M. (2018): Revenge of the nerds: Cultural capital and the politics of lifestyle among adolescent elites. *Poetics*, 70, p. 54-66. doi: 10.1016/j.poetic.2018.05.002

Plantinga, C. (2009): Trauma, Pleasure and Emotion in the Viewing of Titanic – A Cognitive Approach. In: Buckland, W. (Ed.): *Film Theory and Contemporary Hollywood Movies*. Routledge, New York & London. p. 237-256

Schubert, G. (2010): Képelterítők. Budapest, Filmvilág könyvek. pp. 220-226, 270-273, 302-306

Shary, T. (2002): *Generation Multiplex – The Image of Youth in Contemporary American Cinema*. University of Texas Press, Austin. pp. 122-135, 215-238

Shumway, D. R. (2003): Screwball Comedies: Constructing Romance, Mystifying Marriage. In: Grant, B. K. (Ed.): *Film Genre Reader III*. University of Texas Press, Austin. p. 396-416

Tasker, Y. (2004): The Family in Action. In: Tasker, Y. (Ed.): *Action and Adventure Cinema*. Routledge, London & New York. p. 252-266

Tebbe-Grossman, J. (2003): Drugs, Tobacco, and Alcohol. In: Rollins, P. C. (Ed.): *The Columbia Companion to American History On Film: How the Movies Have Portrayed the American Past*. Columbia University Press, New York. p. 518-525

Tóth, Z. J. (2015): A hollywoodi film háttérpara. Merchandising és forgalmazás a Star Warstól napjainkig. *Apertúra*, 2015. tavasz-nyár. On-line: <http://uj.apertura.hu/2015/tavasz->

nyar/toth-a-hollywoodi-film-hatteripara-merchandising-es-forgalmazas-a-star-warstol-
napjainkig/ Elérve: 2018.02.18

Törőcsik M. (2011): Fogyasztói magatartás, insight, trendek, vásárlók. Akadémiai Kiadó, Budapest. p. 35-58, 375-377.

Woo, B. (2012): Alpha nerds: Cultural intermediaries in a subcultural scene. *European Journal of Cultural Studies*, 15(5), p. 659-676. doi: 10.1177/1367549412445758

A vasúti forgalmi karrierpálya és szakmai teljesítmény értékelési rendszer kialakítása

Földi Kata

főiskolai docens, óraadó

Horváth Klaudia

főiskolai végzett hallgató

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Wekerle Sándor Üzleti Főiskola

Absztrakt

Napjainkban multinacionális vállalatok és hazai KKV-k már igyekeznek kiaknázni a teljesítmény értékelési rendszernek az előnyeit. A nagyobb állami cégeknél viszont még nem minden területen alkalmazzák ezt a visszajelzési formát, jóllehet, a magas foglalkoztatási létszám miatt az átlagosnál nagyobb kihívást jelenthet objektív, minden munkaterületen megfelelő visszajelzést alkalmazni. Kutatásunk fókuszpontjaként választott állami vállalat oka az, hogy az egyik szerző munkáltatója. Kutatásunk célja, hogy értékeljük MÁV versenyképességéhez és eredményességéhez hogyan járulhatna hozzá a vasúti forgalmi karrierpályát választó munkavállalók elkötelezettségét és teljesítményét minősítő megfelelő teljesítményértékelési rendszer, és a rendszeres visszajelzés a teljesítményről. Ezáltal csökkenthető a létszámhiány és fluktuáció. A vasúti szervezeti egységek komplexitása és nagysága miatt koncentráltuk kutatásunkat forgalmi munkakört betöltő munkavállalókra. Kutatási módszerként szekunder és primer (kvalitatív és kvantitatív) kutatást folytattunk.

Kulcsszavak: teljesítményértékelés, motiválás,
generációkülönbség, fejlesztő beszélgetés, vasút

Mottó:

„A teljesítményértékelésnek lehet motiváló hatása, ha segít megértetni és elfogadtatni a beosztottakkal az elvárt teljesítményszintet. Igen lényeges következmény a részrehajló vezetői

magatartás elkerülése: az objektív teljesítményértékelés elejét veheti a méltánytalanságérzés kialakulásának.” (Bakacsi Gyula)

Szakirodalmi áttekintés

A hazai teljesítményértékelés gyakorlatát elsődlegesen a XIX. században közszolgálatot teljesítők körében alkalmazták, majd a rendszerváltást követően a piac átalakulásának köszönhetően ez a minősítési forma napjainkban a szakmai tevékenység színvonalának egyik fő jelzőjévé vált (Karoliny et al., 2003).

A teljesítményértékelés minősítési folyamat, melynek során figyelemmel kísérik a munkavállalók teljesítményét, adatokat gyűjtenek, amelyek feldolgozása és elemzése után értékelik az eredményeket. Az eljárás elsősorban azt célozza, hogy segítse a vezetőket egy aktuális kép kialakításában a dolgozók hatékonyságával kapcsolatban; hogy a feladatok eredményesebb ellátására sarkallja a dolgozókat és ezzel egyidejűleg segítse őket tudásuk és képességeik fejlesztésében (Kővári, 1995).

A munkavállalói teljesítmény értékelése: egyes munkavállalókkal való együttműködésben, rendszerint párbeszédben lezajló időszakos, a vezető(k) által lebonyolított értékelés. Ennek számos funkciója van:

- helyesen végrehajtva segít meghatározni, jó helyen van-e az adott munkakörben a munkavállaló;
- elősegíti a személyre szóló képzési programok kialakítását;
- eldönthető segítségével a juttatandó jövedelmi szint és struktúra;
- támpontokat ad emberierőforrás-stratégiánk és gyakorlatunk kiértékeléséhez. (Chikán, 2021)

A teljesítmény azt a folyamatot jelenti, amelyben a munkavállalók tudásukat és készségeiket használják fel céljaik eredményes megvalósítása révén. A teljesítményértékelés része a teljesítménymenedzsment folyamatának, amely a vezető és a munkavállaló közötti kommunikáció összegyűjtése (véglegesítése) egy bizonyos időszakra vonatkozóan (Brett – Atwater, 2001).

A teljesítményértékelés főbb lépései:

1. A teljesítmény szabványok megállapítása

2. Kommunikációs szabványok és elvárások
3. A tényleges teljesítmény mérése
4. Összehasonlítás a szabványokkal
5. Eredmények megbeszélése és visszajelzés
6. Döntéshozatal és korrekciós döntéshozatal (Bouskila-Yam – Kluger, 2011).

Az első lépés a teljesítményértékelés folyamatában a szabványok felállítása, amelyek lehetővé teszik az alkalmazottak tényleges teljesítményének összehasonlítását. Ez a lépés a fogalmak pontos definiálását igényli. Ezek az alkalmazottak teljesítményének sikeres vagy sikertelen értékelésének kritériumairól, valamint azok szintjéről adnak információt. Ezeknek a szabványoknak világosnak kell lenniük, érthetőnek és mérhetőnek (Bouskila-Yam – Kluger, 2011). A második lépésben, a szabványok felállítása után a menedzser köteles ezeket mindenkivel közölni, hogy a szervezet munkavállalói tisztában legyenek teljesítményük értékelésének szempontjaival. Ez segít az alkalmazottnak megérteni a szervezetben betöltött szerepüket és abban, hogy elkötelezettebbek legyenek feladataik iránt (Van Dijk, 2015).

A harmadik lépés a teljesítmény értékelése, amelynek célja a munkatársak és a szervezet céljainak elérése érdekében tett és elért eredmények értékelése (DeNisi – Kluger, 2000).

A negyedik lépés a teljesítmény értékelése után a szabványokkal való összehasonlítás. Ez annak érdekében történik, hogy lássuk a munkavállalók teljesítményének eltéréseit a meghatározott standardoktól. Ez magában foglalja az alkalmazottak teljesítményére vonatkozó adatainak értékelését is (Bouskila-Yam – Kluger, 2011).

Az ötödik lépés már a visszacsatolást helyezi előtérbe. A teljesítményértékelési folyamat nem teljes a kommunikáció nélkül. Ennek része a vezető visszajelzése, vagy a teljesítményértékelés eredményének közlése az alkalmazottak számára. Ez lehetővé teszi a munkavállalók számára a pontszámok megismerését, hogy tudják, erőfeszítéseiket értékelik és jutalmazzák, míg az alacsony értékelésű munkavállalókban tudatosítja, hogy teljesítményüket javítani kell. A kommunikáció módja és a visszajelzések elfogadása változó; azt is bemutatja, hogy a vezető képes-e jól kommunikálni ezt az eredményt alkalmazottai felé (DeNisi – Kluger, 2000; Bouskila-Yam – Kluger, 2011).

A hatodik, utolsó lépés célja a problémák megoldása, illetve a munkavállalók motivációja a további munkára. Ez a lépés magában foglalja a munkavállaló teljesítményével kapcsolatos

döntések meghozatalát, az elbírálás alapján személyével megteendő lépéseket, mint például: kompenzáció, előléptetés, degradáció, áthelyezés stb. (Bouskila-Yam – Kluger, 2011).

A teljesítményértékelés eredményének előnye, hogy segíthetnek a HR-nek és a menedzsereknek abban, hogy a fizetésemelést és az előléptetést illető döntések kevésbé legyenek szubjektívek. A legjobban teljesítő munkavállalók, akikkel a vállalat leginkább szeretne dolgozni, megtartani elkötelezettségüket (Bouskila-Yam – Kluger, 2011).

Az értékelések előnye, hogy megkönnyítik a teljesítmény kommunikációját. A CEB 2016-os kutatása szerint a vezetői beszélgetések során a vezetők nehezen tudják elmagyarázni az alkalmazottaknak, hogyan teljesítettek a múltban, és milyen lépéseket kell tenniük a jövőbeni teljesítmény javítása érdekében. A vezetők kevesebb, mint 5%-a tudja csak hatékonyan irányítani az alkalmazottakat minősítések nélkül (Van Dijk, 2015).

A teljesítményértékelések fontos hátránya, hogy azok gyakran túl szubjektívek. Bár látszólag minden értékelés sok specifikus adattal rendelkezik, amelyeket könnyű megjeleníteni és elemezni, egy minősítési rendszer csak annyira jó, mint ahogyan az értékelések meghatározásra kerülnek (DeNisi – Kluger, 2000). Másik hátrány, hogy az alkalmazottak a visszajelzés helyett a számra koncentrálnak. A „The Great HR Debate” panelkutatás résztvevői HR szakemberek voltak, akik számára ez volt az első számú probléma az értékelésekkel kapcsolatban. A számok annyira határozottak és olyan könnyen érthetőek, hogy a hosszabb visszajelzési magyarázat arra vonatkozóan, hogy egy alkalmazott miért kapta ezt a minősítést, szinte már nem is fontos. A Clutch.co felmérése szerint a pontos és következetes visszajelzést kapó alkalmazottak 68%-a elégedettnek érzi magát a munkája során (Van Dijk, 2015).

A teljesítmény értékelésének alapvetően két különböző célja lehet a munkavállaló irányában: Az egyik cél a megítélő értékelés, amely az egyén egy adott időszak alatti teljesítményének bírálását jelenti (Barlai, 2007). A másik cél lényege az egyén fejlődésére gyakorolt motiváló hatás, melynek lényege, hogy elérjék a munkavállaló személyes fejlődését a különböző munkaterületeken és beazonosításra kerüljön, hogy mely készségeit, ismereteit kell még fejleszteni. Fontos, hogy az érintettel nyíltan közölni kell a fejlesztendő területeket, mindezt úgy, hogy az ne legyen támadó jellegű, ne legyen ítélező, emiatt pedig az értékelő és értékelt között nagyfokú bizalomra és megfelelő kommunikáció kialakítására van szükség (Barlai, 2007).

A többforrásos értékelés célja a fejlesztés (Brett – Atwater, 2001; DeNisi – Kluger, 2000), nevezetesen a munkatársak fejlesztése, segítése abban, hogy elérjék céljaikat és törekvéseiket.

Az értékelések azt feltételezik, hogy javítják az alkalmazottak teljesítményét. Egyes tanulmányok általános javulásról számoltak be a teljesítmény több forrásból származó értékelését vagy felfelé irányuló visszacsatolását követően. Azonban, egyéb tanulmányok (pl. Smither et al., 2005) megkérdőjelezték az ilyen típusú értékelés hatékonyságát.

1. táblázat: Teljesítményértékelési módszerek

Módszer	A módszer lényege
Esszé módszer	Az értékelő kötetlen formában jellemzi az értékelt teljesítményét, amelyben általában erősségek, gyengeségek, a fejlesztési lehetőségek és javaslatok a leghangsúlyosabbak.”
Grafikus értékelési skálák módszere	„Az értékelő többfokozatú skálán értékeli, hogy az adott jellemző tulajdonság, kompetencia milyen mértékben jellemző az értékeltre. Mind az értékelendő dimenzió mind a skála fokozatai pontosan definiáltak.”
Vegyes értékelési skálák módszere	„A grafikus értékelési skálák továbbfejlesztéseként minden egyes dimenziónál értékeli, hogy az értékelt teljesítménye átlag feletti, átlagos vagy átlag alatti.”
Ellenőrző lista	„Teljesítményre, magatartásra vagy kompetenciára vonatkozó állítások közül kell kiválasztani, melyik jellemző az értékeltre.”
Kritikus esetek módszere	„Az értékelő a munkavállaló teljesítményének, viselkedésének jellemző negatív vagy pozitív aspektusát példázó eseteket elemez.”
Magatartásformákkal jellemzett osztályozó skála (MJS)	„A kritikus esetek módszerére épülve az egyes teljesítménydimenziókhoz részletes szöveges leírásokat használ, amelyek múltbeli eseményeken alapulnak.”
Magatartást megfigyelő skála (MMS)	„A kívánatos magatartásminták, kompetenciák azonosítása után ezek gyakoriságát vizsgálja.”
Kényszerített választás módszere	„Az értékelő állítás-párokból választja azt ki, amelyik jobban jellemzi az értékelt munkavégzését.”
Rangsorolás	„A munkavállalók rangsorolása, sorrendbe állítása teljesítményük, vagy ennek valamely aspektusa alapján.”
Páros összehasonlítás	„A munkavállalókat páronként hasonlítják össze.”

Megegyezések eredménycélokkal történő vezetés (MBO)	„Célmeghatározás, ennek elérését célzó akcióterv, végrehajtás, objektív eredmények mérése, korrekció és fejlesztés, új célmeghatározás.”
--	--

Forrás: saját szerkesztés Bokor et al.,2007, 259.oldal alapján

A teljesítménymenedzsment erősödése szintén tekinthető a technológiai fejlődés melléktermékének. A HR-szakemberek számítástechnikai eszközöket alkalmaznak a munkavállalók teljesítményének értékelésére, illetve a szervezet fejlesztését szolgáló visszacsatolások beszerzésére. Különböző szoftverprogramok használhatók a munkavállalói teljesítmény vizsgálatára mutatószámokon keresztül, abból a célból, hogy elősegítsék a teljesítménykövetelmények elérését (Lewis, 2016).

Teljesítményértékelés és ösztönzés a MÁV vállalatcsoportnál

Bár a forgalommal összefüggő tevékenységet végző munkavállalók esetében jelenleg nem alkalmaz a társaság működő egyéni teljesítményértékelési módszert, néhány mérési eszköz már megmutatkozik az alkalmazottak besorolását illetően, amely objektív módon rangsorolja a munkavállalókat munkájuk során.

Ezek részletes ismertetéséhez nem járultak hozzá, ezért csak felsorolás jellegűen az alábbiak:

- 1) munkakör értékelésen alapuló besorolási rendszer Hay módszer alapján
- 2) mozdonyvezetők egyéni ösztönző rendszere
- 3) fejlesztő beszélgetés modul
- 4) hónap dolgozója ösztönző program.

Primer kutatás

Primer kutatás keretében kvalitatív kutatásra (vezetői mélyinterjú, fókuszcsoportos interjúk) és kvantitatív kutatásra (kérdőíves megkérdezés, egyéni kompetencia alapú kérdőív készítése fejlesztő beszélgetésre) került sor. A vezetői mélyinterjúk kutatási eredményeinek közléséhez nem járultak hozzá.

Kutatás körülményei és módszertana

Kvalitatív kutatás keretében készült fókuszcsoportos interjú során érintett főbb kérdéskörök egyéni kompetencia alapú értékelési rendszerhez és azt lezáró fejlesztős beszélgetéshez kapcsolódtak. A nyitott kérdésekre adott válaszokból a legrelevánsabbak körvonalazták a munkavállalók hozzáállását a jelenlegi munkavégzéshez, valamint az értékelési rendszer tesztelésével és bevezetésével kapcsolatos érzéseiket.

Kvantitatív kutatás keretében online kérdőíves megkérdezést végeztünk. Kutatási céljaink:

C1. A rendszeres visszajelzés fontosságának mérése a munkavégzésre.

C2. A teljesítményt befolyásoló legfontosabb tényezők feltárása.

C3. A fiatalabb és idősebb dolgozói generációk összehasonlítása a teljesítményértékelés hatékonyságának szempontjából.

Szakirodalmi, szekunder kutatás és kvalitatív primer kutatási eredményeink alapján az alábbi hipotéziseket állítottuk fel:

H1. A teljesítmény szempontjából a fizetésemelés a legfontosabb ösztönző.

H2. A rendszeres visszajelzés pozitív hatással lenne a munkavállalók teljesítményére.

H3. A fiatalabb munkavállalók számára fontosabb a rendszeres visszajelzés, mint az idősebb generáció számára.

H4. A fiatalabb munkavállalók számára fontosabbak a teljesítményösztönző programok, mint az idősebb generáció számára.

A megkérdezés során összesen 108 kérdőívet töltöttek ki (N=108). A kérdőív Google drive-ra került fel és juttattuk el a MÁV vállalatcsoport munkavállalóhoz. Az adatok feldolgozása alkalmával leíró statisztikákat alkalmaztunk (átlag, szórás, minimum és maximum). A statisztikai elemzéshez keresztábra-elemzést, ezen kívül khí-négyzet próbát, valamint variancia-analízist (ANOVA) használtunk (Barna – Székelyi, 2013).

A leíró statisztikák közül az átlag, a szórás, a minimum és maximum értékeket értékeltük. A szóródás mérőszámai közül a leggyakrabban használt a szórás. A szórás az átlagtól való eltérések átlaga. A minimum a változó által a kérdezettek körében felvett legkisebb, a maximum a legmagasabb érték (Falus – Ollé, 2008).

A keresztábra-elemzést két nem numerikus (tehát nem számszerűen mérhető) változó összefüggésének vizsgálatánál alkalmazzák. A táblázat cellái tartalmazzák a két változó értékeinek minden kombinációja esetén kapott előfordulások számát. Az itt szereplő értékek alapján dönthető el, hogy a változók között van-e együttjárás. Ehhez kapcsolódik a keresztábra-

elemzésnél gyakran használt statisztikai próba, a khí-négyzet próba. A khí-négyzet teszt nullhipotézise a vizsgált változók függetlensége. Az általa adott p érték ennek valószínűsége, amelyek alapján eldönthető, van-e kapcsolat a vizsgált változók között (Barna – Székhelyi, 2013).

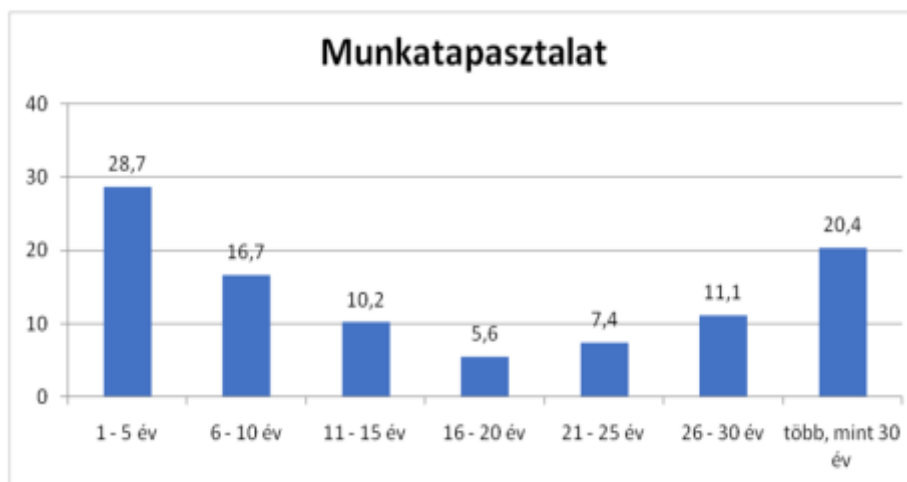
A variancia-analízis (ANOVA) egy olyan statisztikai módszer, mely eltérő módon rögzített varianciák segítségével viszonyítja egymáshoz a populáció egyes csoportjainak különböző középértékeit. A módszer akkor használható, ha numerikus változók közti eltérést vizsgálunk kettő, esetleg több csoport részvevői között (Barna – Székhelyi, 2013).

Adott vizsgálat során előálló teljes adatmennyiség, mint alaphalmaz összvarianciáját vizsgálja. Arra a kérdésre ad választ, hogy a szórásbeli eltérések oka a mintavételi véletlen vagy az eltérés oka a kategóriák között egy magyarázó tényező hatása. Ilyen tényezőnek tekinthető adott alapsokaságon belül az eltérő kategóriák átlagai közti eltérés. A varianciaanalízis eredményeképpen kiszámolt p érték azt mutatja meg, hogy mekkora a valószínűsége a vizsgált változók függetlenségének, következésképpen annak, hogy az összehasonlított kategóriák közötti eltérés csak a véletlen műve. Ez a statisztikai teszt nullhipotézise (Barna – Székhelyi, 2013). Az adatokat Microsoft Excel 2019 és SPSS 23.0 szoftverrel dolgoztuk fel. Azokat az összefüggéseket tekintettük szignifikánsnak (statisztikailag megalapozottnak), amelyek p értéke 0,05 vagy az alatti (Bárdossy, 2011; Falus – Ollé, 2008).

Minta összetétele

A mintában felülreprezentáltak a férfiak (közel 60%), munkakör tekintetében a forgalmi szolgálattevők (több mint 50%). Közel harmaduk rendelkező/főrendelkező forgalmi szolgálattevő munkakörű, több mint hetedük külső szolgálattevő munkakörű válaszadó volt. A megkérdezettek MÁV csoportnál töltött munkatapasztalatának megoszlását az 1. ábra illusztrálja.

1. ábra A munkatapasztalat megoszlása a mintában, % (N=108)

Forrás: saját szerkesztés primer kutatás alapján

Szoftveres egyéni kompetencia alapú értékelési kérdőív

Kutatás alapjául szolgáló fejlesztő beszélgetéshez szükséges kérdőívek létrehozására többféle módszer is alkalmazható: papíralapú vagy online. Szoftveres kérdőív szerkesztő program mellett döntöttünk, melynek használata során nem okoz gondot a nagyobb mennyiségű adatok tárolása, környezetvédelmi szempontból előnyösebb, nem kíván személyes kontaktot a kitöltőkkel, azok internetes hozzáférési lehetőséggel akár otthonról is kitölthetők.

A szoftver kiválasztása során több szempontot is figyelembe vettünk. Ezek a szempontok a következők: elérhető-e a szoftver magyar, illetve a vállalat által használt idegen nyelven (például: angol), mennyire kezelhető könnyen a felület egy átlagos felhasználó számára, milyen beállítási funkciók lehetségesek a kérdőív létrehozása során, milyen anyagi vonzata van a választott szoftver alkalmazásának és telepíthető-e webszerverre az adott szoftver. Az interneten több egymáshoz hasonló kérdőívek szerkesztésére létrehozott szoftver közül lehet választani, de a felállított követelményeknek csupán egyetlen szoftver felelt meg maradéktalanul, így választásunk a LimeSurvey-re esett.

A LimeSurvey a támasztott kritériumok mindegyikének megfelelt, melyek a következők:

1. kezelhetősége aránylag egyszerű
2. felépítése modern
3. használata bizonyos kitöltési számig ingyenes
4. magasabb kitöltési aránynál is megfizethető a használata
5. nyelvválasztási lehetőséget biztosít
6. segítségével egyszerűen tárolható nagyobb mennyiségű adat

7. segítségével igényes kérdőívek szerkeszthetők
8. webszerverre telepíthető szoftver
9. a kitöltést követően lehetővé teszi az eredmények egyszerű kezelhetőségét
10. nem környezetszennyező
11. használata nem igényel személyes kontaktot.

A LimeSurvey alkalmazásával létrehoztunk egy kérdőívet, amely egy 20 munkavállalói kompetenciából álló kérdéssort tartalmazott. A munkavállalói kompetenciák kiválasztása a MÁV-nál alkalmazott úgynevezett kompetenciaszótárból került kiválasztásra, melyben minden kompetenciához öt különböző szinten kerül meghatározásra az adott ismeret. A kérdőívben vizsgált készségekhez szintén hozzárendelésre került az öt szint. Ezután kiválasztásra került a kitöltést elvégző hat, azonos csomóponton, de különböző tevékenységi körben dolgozó forgalmi szolgálattevő, akiket felkértünk, hogy a kitöltés során jelöljék be minden kompetenciánál azt a szintet, ahol jelenleg tartanak. A kitöltők a személyes adatok védelme érdekében kóddal kerültek megjelölésre az eredmények szemléltetése során. A munkaköri elosztások a következők szerint történtek: kettő külső forgalmi szolgálattevő, kettő forgalmi szolgálattevő és kettő rendelkező forgalmi szolgálattevő. A jelölendő szintek beazonosítása a mellékelt kompetencia szótár segítségével történt és nagyfokú önismeretet igényelt a munkavállalók részéről. A munkavállalók kitöltésével párhuzamosan felkértük a közvetlen vezetői munkakört betöltő vezénylő tisztet, hogy a kiválasztott munkavállalók ismereteit, képességeit szintén jelölje a megadott kérdőívben létrehozott szinteken, ugyancsak a mellékelt kompetencia szótár alapján, így mind a munkavállaló, mind a vezető által jelölt szintek és kompetenciák meghatározása azonos értelemmel bírt.

A sikeres kitöltést követően a kiválasztott munkavállalók egyesével részt vettek a vezetővel egy úgynevezett fejlesztő beszélgetésen, melyen a kapott eredmények függvényében összehasonlításra és megbeszélésre kerültek a munkavállaló fejlesztendő területei, kompetenciái. Feladatuk az volt, hogy megállapodásra jussanak egy végső szint megjelölésére, minden megadott kompetenciával kapcsolatban.

Kutatás eredményei

Kvalitatív kutatás:

A fókuszcsoporthoz tartozó interjú forgatókönyvéből terjedelmi korlátok miatt csak a kutatási célhoz szorosan kapcsolódó nyitott kérdésekre kapott válaszokat emeltük ki az alábbiak szerint.

A fókuszcsoporthozos interjú elején a bemutatkozást követően szóasszociációra került sor. Motiváció szóra az interjú alanyok fontosnak tartják a visszajelzést, az önbecsülés növelését, a személyes fejlődést és a vállalati szintű fejlesztést, mégis az egyéni monetáris juttatás szerepel az első helyen, ami ösztönzőleg hat a munkavállalókra. A megfelelő és hosszútávú teljesítményértékelési rendszer hiánya azt eredményezi, hogy jelenleg a munkavállalók csupán a rövid távú ösztönző eszközökre reagálnak, ugyanakkor ezt a meglátást eredményezheti akár az alulfizetettség érzése is. A szervezeti kultúrában még nincs meg a megfelelő alap egy hosszútávú teljesítményösztönző rendszer kialakításához, azonban a munkavállalók pozitív hozzáállása megerősíti, hogy a bevezetése a jövőben szükségszerű. Teljesítmény szóra alapvetően pozitív asszociációk születtek, az interjúalanyok nem kapcsolnak a szóhoz kényszerű negatív asszociációt.

A munkáról való visszajelzés fontosságának okaiként a fókuszcsoporthozos interjú alanyainak válaszai az önbecsülés és a fejlődés köré csoportosultak. Ezt szemlélteti a 2. ábra. Ez alapján rendkívül fontos a megfelelő visszacsatolás az elvégzett munkáról, annak milyen építő jellegű és fejlesztő hatásai vannak, valamint mennyire jelentős tényező a további munkavégzés hatékonyságának növelésében.

2. ábra: Munkáról való visszajelzés fontosságának okai

Forrás: Saját szerkesztés primer kutatás alapján

Kvantitatív kutatás

A megkérdezettek 87%-a véli úgy, hogy a rendszeres visszajelzés pozitív hatással lenne munkájára. A visszajelzést (8,36) és az ösztönző programokat (8,17) is kiemelten fontosnak tartják a kérdezettek. A visszajelzéssel kapcsolatban kicsit magasabb átlag született, és a szórás is alacsonyabb volt, így a visszajelzés valamivel fontosabbnak tekinthető, de az ösztönző programok fontossága is magasnak bizonyult (2. táblázat).

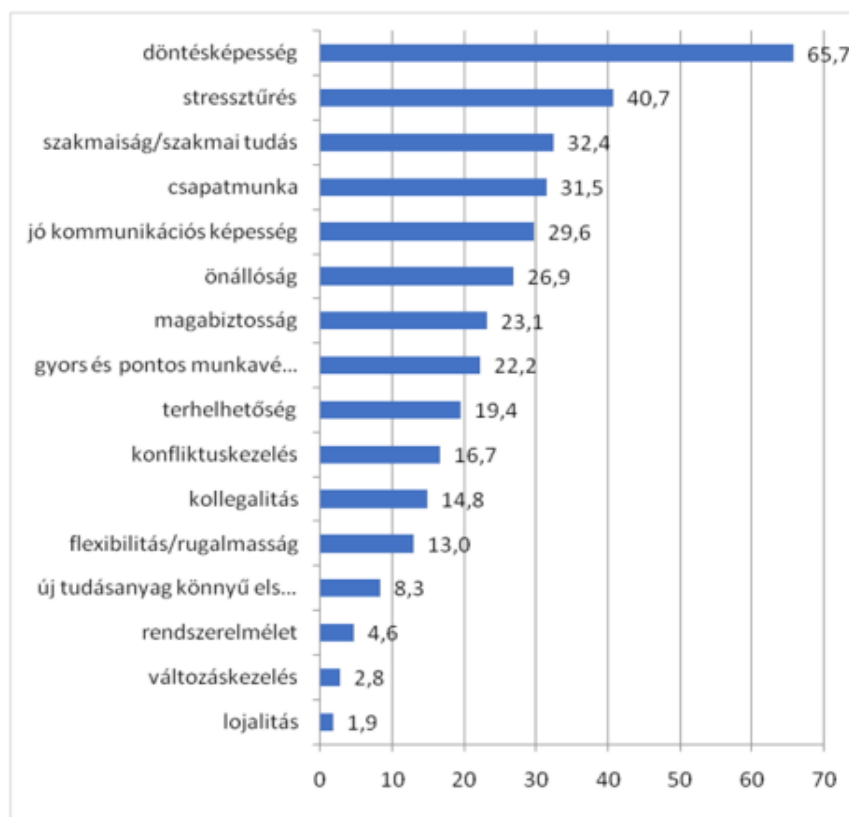
2. táblázat: A visszajelzés fontosságával kapcsolatos vélemények (N=108)

Mennyire tartja fontosnak, hogy...	Átlag	Szórás	Minimum	Maximum
...visszajelzést kapjon munkáltatója részéről munkavégzésének minőségével kapcsolatban?	8,36	1,58	3	10
...a munkáltató által történő értékeléssel összekötve teljesítményösztönző programokat vezessenek be a munkavállalók részére?	8,17	1,95	1	10

Forrás: Saját szerkesztés

A megkérdezettek szelektív zárt kérdés keretében több válaszlehetőséget választhattak ki, hogy mely kompetenciákat ítélik legfontosabbnak munkavégzésük során. A legfontosabbnak a döntésképeséget ítélték (közel kétharmada), stressz tűrés (40,7%), a szakmai tudás (32,4%). A legkevésbé fontos kompetenciák között szerepelt a lojalitás, változáskezelés és rendszerelmélet. Ezt szemlélteti a 3. ábra.

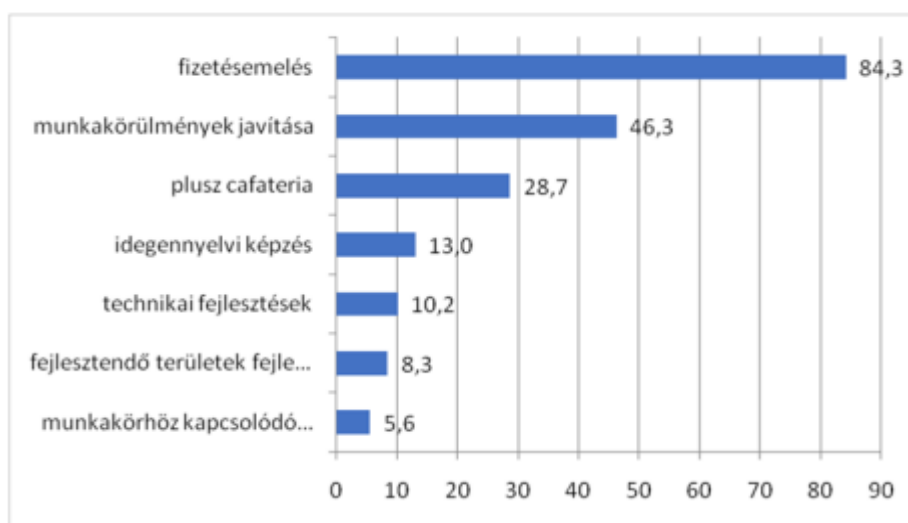
3. ábra Munkavégzés kiemelt munkavállalói kompetenciák (szelektív kérdés, %), N=108

Forrás: saját szerkesztés primer kutatási eredmények alapján

Az ösztönző juttatások közül a fizetésemelés szerepelt kiemelkedően (négyötöde). A munkakörülmények javítása volt a második legfontosabb ösztönző (46,3%), majd a cafeteria következett (28,7%). Ezt a 4. ábra szemlélteti.

4. ábra: Motiváló juttatások hosszútávon (több válaszadási lehetőség, %), N=108

Forrás: saját szerkesztés primer kutatási eredmények alapján

Azon tényezők, amelyek negatívan befolyásolják a munkavégzést a nem megfelelő információáramlás felülreprezentált (54,6%). A technikai feltételek (28,7%), a megfelelő kommunikáció hiánya (26,9%) és a munkakörülmények (26,9%) közel azonos súllyal, szintén fontos problémának bizonyultak.

Vizsgáltuk a generációk között van-e eltérés abban, mennyire tartják fontosnak a rendszeres visszajelzést (3. táblázat). A fiatalabb (1-15 év tapasztalat) generációba tartozók közül 88,3%, míg az idősebbek között 85,4% azok aránya, akik szerint fontos a rendszeres visszajelzés. A különbség ellenére mindkét korosztályban kiemelten fontos ez a tényező, ezért a Khí-négyzet próba nem jelzett szignifikáns eltérést a két csoport között ($p=0,654$). A kérdést numerikusan mérve (1-10) azt látjuk, hogy a két csoport átlaga szinte pontosan megegyezik, itt sem volt szignifikáns eltérés. Összességében megállapítható, hogy a visszajelzés mind az idősebb, mind a fiatalabb dolgozók körében kiemelten fontos.

5. táblázat: A visszajelzés fontossága és a munkatapasztalat összefüggése, keresztábra-elemzés (N, sor%)

Generáció	Pozitív irányban hatna-e a visszajelzés?		
	IGEN	NEM	
Fiatalabb	53 (88,3%)	7 (11,7%)	Khí-négyzet = 0,201
Idősebb	41 (85,4%)	7 (14,6%)	$p=0,654$

Forrás: saját szerkesztés primer kutatás alapján

Hipotézisek verifikálása

Első előfeltevés szerint a teljesítmény szempontjából a fizetésemelés a legfontosabb ösztönző. Az eredmények alátámasztották, hogy a kérdezettek szerint magasan ez a legfontosabb a tényezők között, ezért az első hipotézis igazolódott.

Második hipotézis szerint a rendszeres visszajelzés pozitív hatással lenne a dolgozók teljesítményére. A megkérdezettek több mint négyötöde egyetértett azzal, hogy a rendszeres visszacsatolás pozitívan hat a teljesítményre. Ugyanezt a kérdést numerikus skálán 8,3-ra értékelték a kérdezettek (1-10-es skálán). Ezek alapján a második hipotézis is igazolódott.

A harmadik előfeltevés szerint a fiatalabb munkavállalók számára fontosabb a rendszeres visszajelzés, mint az idősebb generáció számára. Az eredmények szerint nincs szignifikáns

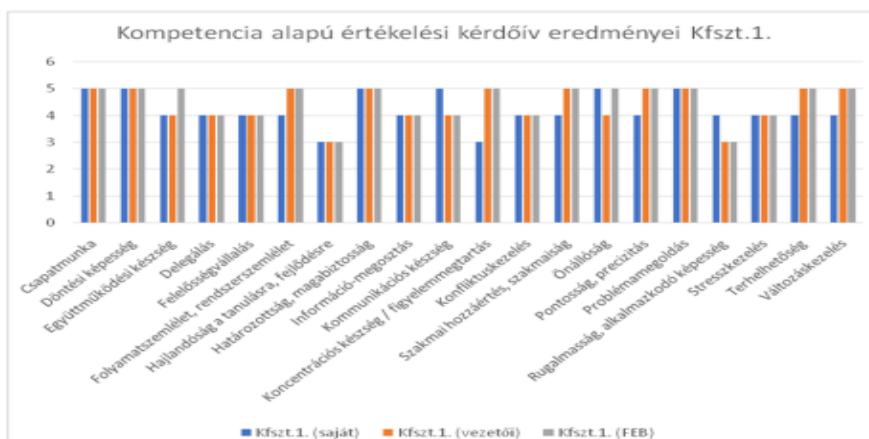
különbség a fiatalabb és idősebb dolgozók között ebben a kérdésben, mindkét csoport ugyanannyira fontosnak tartja a visszajelzést. Ez alapján a harmadik hipotézis nem igazolódott.

A negyedik, hipotézis szerint a fiatalabb munkavállalók számára fontosabbak a teljesítményösztönző programok, mint az idősebb generáció számára. Az eredmények szerint itt sem volt szignifikáns különbség a fiatalabb és idősebb munkavállalók között. Az utolsó, negyedik hipotézist cáfoltuk.

Fejlesztő beszélgetések eredményei

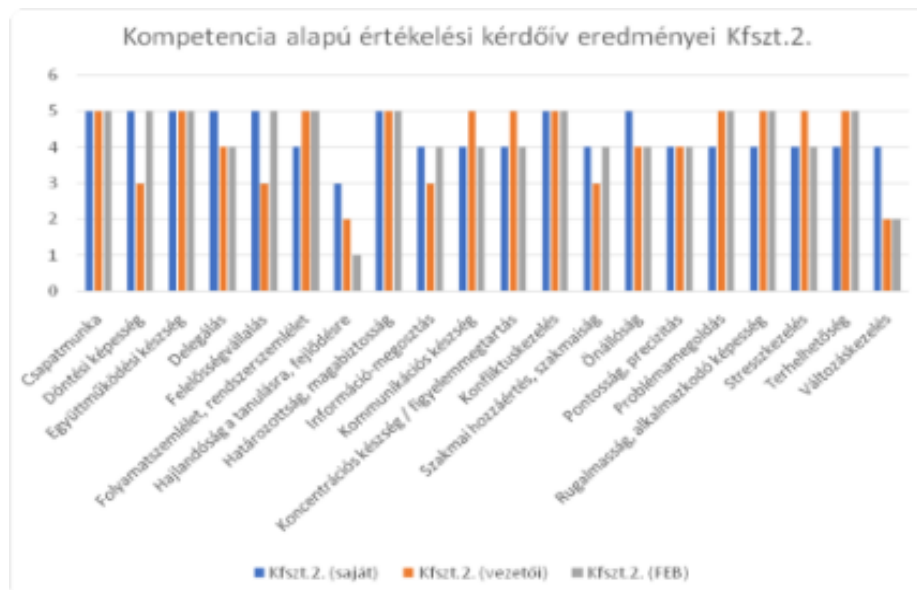
A kérdőívek kitöltése és a fejlesztő beszélgetések lebonyolítása után összehasonlításra kerültek a kapott eredmények, melyeket oszlopdiagrammos ábrával szemléltetünk. Nem csupán a munkavállalók által megadott saját értékek, a vezető által megadott értékek és a FEB-en megállapított értékek hasonlíthatók össze, hanem az azonos munkakörben tevékenykedők eredményei is, illetve a különböző munkaköri tevékenységet végzőké. Bár mindhárom munkakör forgalmi szolgálattevői munkakörnek felel meg, a külső forgalmi szolgálattevők, a forgalmi szolgálattevők és a rendelkező forgalmi szolgálattevők eltérő munkaköri tevékenységgel és eltérő felelősségvállalási szinttel járulnak hozzá a forgalom lebonyolításához egyazon vasútvonalon, ebből kifolyólag más szintű kompetencia értékek a jellemzőek. A külső forgalmi szolgálattevők munkaköri tevékenysége megköveteli a nagyobb fizikai igénybevételt, míg a rendelkező forgalmi szolgálattevők munkaköre nagyobb felelősségvállalással jár. A külső forgalmi szolgálattevők eredményeinek ábrázolását és kiértékelését 5. és 6. ábrák illusztrálják.

5. ábra: Kompetencia alapú értékelési kérdőív eredmények ábrázolása Kfszt.1.

Forrás: saját szerkesztés primer kutatás alapján

6. ábra: Kompetencia alapú értékelési kérdőív eredmények ábrázolása Kfszt.2.

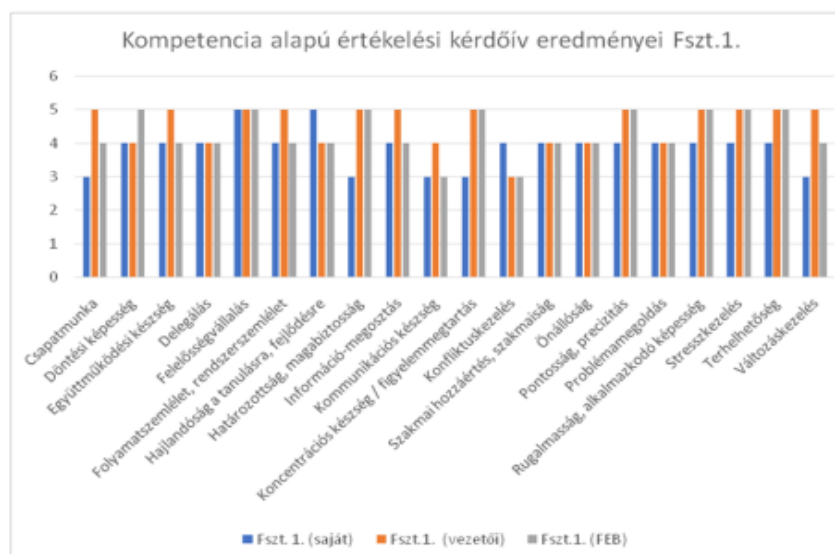
Forrás: saját szerkesztés primer kutatás alapján

A két dolgozó közötti alapvető különbség az adott munkakörben eltöltött évek száma. A Kfszt.1. dolgozó (5. ábra) nyugdíj előtt állóként több mint 30 éve tölti be jelenlegi munkakörét, míg a Kfszt.2. dolgozó (6. ábra) csupán néhány éve. Az adott korkülönbségből és az ebből fakadó élet –, valamint szakmai tapasztalatból adódóan a Kfszt.1. dolgozó jól láthatóan kevesebbszer értékelte magát differenciált eredménnyel a vezetőhöz képest, mint a Kfszt.2. dolgozó. Abból adódóan, hogy az eltérések száma is kevesebb, a Kfszt.1. dolgozó részéről az alul, illetve a felülértékelés is kevesebb, mint a Kfszt.2. dolgozónál. A Kfszt.1. dolgozónál kritikus eltérést mutat a Koncentrációs készség/figyelemmegtartás kompetencia, melynél a dolgozói értékelés és a vezetői értékelés között két szintbeli különbség is megfigyelhető. Ennél a kompetenciánál a FEB eredményeként megbeszélte 5-ös szint, amely a vezető által adott értékeléssel is megegyezik, jól mutatja, hogy a Kfszt.1. dolgozó itt erősen alulértékelte magát vezetőjéhez képest. Ezzel ellentétben a Kfszt.2. dolgozó esetében kettő kritikus eltérést is megfigyelhetünk, melyeknél a dolgozó szintén két szintbeli különbséggel értékelte fölő magát a vezetőhöz képest. Az egyik a Felelősségvállalás, melynél a FEB eredményeként megbeszélte 5-ös szint végül a dolgozót igazolja, a másik a Változáskezelés, melynél a FEB eredményeként megbeszélte 2-es szint viszont a vezetőt igazolja.

A legkülönösebb eltérést mégis a Hajlandóság a tanulásra, fejlődésre kompetencia esetén látjuk, ahol a dolgozó ugyan a vezetői érték fölé helyezte saját magát, a beszélgetés során végül

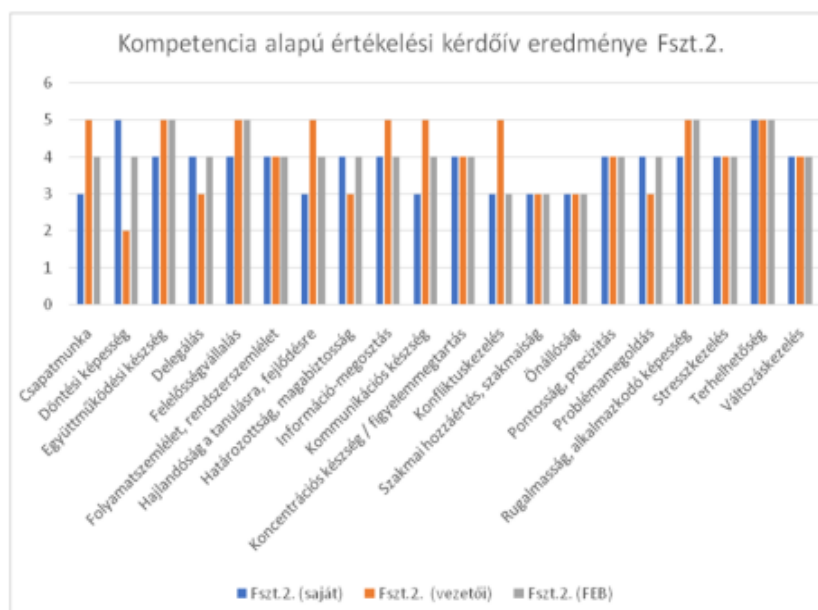
mégis a legalacsonyabb értékelést kapta. Ez is jól mutatja, hogy mennyire fontos a vezetők és munkavállalók közötti kommunikáció erősítése és fejlesztése, hiszen az értékelés végső eredménye a beszélgetésen lefolytatott információk és meglátások alapján kerültek kiválasztásra. A forgalmi szolgáltatók eredményeinek ábrázolása és kiértékelése

7. ábra: Kompetencia alapú értékelési kérdőív eredmények ábrázolása Fsz.1.

Forrás: saját szerkesztés primer kutatás alapján

8. ábra: Kompetencia alapú értékelési kérdőív eredmények ábrázolása Fsz.2.

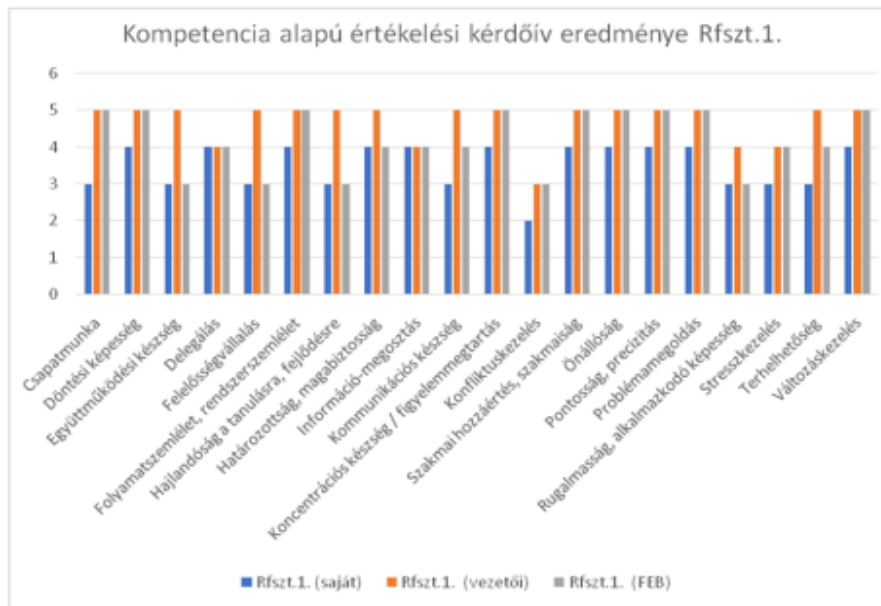
Forrás: saját szerkesztés primer kutatás alapján

Hasonlóan a külső forgalmi szolgáltatókhöz, a forgalmi szolgáltatók esetén is elmondható, hogy az Fsz.1. dolgozó (7. ábra) jóval nagyobb tapasztalattal rendelkezik, mint az Fsz.2. dolgozó (8. ábra). Bár a forgalmi szolgáltatóként teljesített szolgálatok években mérhető mértéke az Fsz.1. dolgozónál a korkülönbségből adódóan is nagyobb, az Fsz.2. dolgozó kevesebb idejű szolgálatának egy részét is külső forgalmi szolgáltatóként teljesítette, így a jelenlegi forgalmi szolgáltatói pozíciójában abszolút újnak számít. Ennél a párosításnál azonban fordított eredményeket kaptam. Az Fsz.1. dolgozó kevesebbszer adott azonos értékelést önmagára a vezetőjével összehasonlítva az Fsz.2. dolgozóhoz képest. Két okból kaphattam ezt az eredményt. Az egyik ok az lehet, hogy a nagyobb munkatapasztalattal bíró dolgozó alacsonyabb önismerettel rendelkezik, a másik ok pedig, hogy a vezető kevesebb információval rendelkezik az adott dolgozóval kapcsolatban. Az Fsz.1. dolgozó csupán kétféle kompetencia esetén értékelte magasabbra magát a vezetőhöz képest, a többi kompetencia esetén, ahol eltérést észlelünk inkább alulértékelte magát. A legkritikusabb kompetenciák, amelyeknél két értékbéli különbséget is láthatunk a dolgozó saját értékelése és a vezető értékelése között: a Csapatmunka; a Határozottság, magabiztosság; a Koncentrációs készség/figyelemmegtartás és a Változáskezelés.

A Határozottság, magabiztosság, valamint a Koncentrációs készség, figyelemmegtartás kompetenciák esetén a FEB eredményeként a vezetői magasabb értékelés a mérvadó. A Csapatmunka és a Változáskezelés esetében a FEB eredménye végül egy köztes szintben való megállapodás lett. Az Fsz.2. dolgozó esetében öt kritikus eltérést is találtunk. Ezek közül négy kompetencia esetében volt megfigyelhető két szintbéli különbség, melyek szintén a Csapatmunka, valamint a Hajlandóság a tanulásra, fejlődésre; a Kommunikációs készség és a Konfliktuskezelés esetében jelentkeztek, melyeknél a munkavállaló alulértékelte magát a vezetőhöz képest. Ezek közül a Konfliktuskezelést kivéve hasonló döntés született a FEB során, vagyis a dolgozói és a vezetői értékelés közötti szint került végül megjelölésre. A Konfliktuskezelés kompetencia esetében a fejlesztő beszélgetést követően a dolgozói értékelés volt a mérvadó. A legkritikusabb eltérés az eddigiekhez képest három szintbéli különbséget mutat a Döntési képesség esetében. Itt a munkavállaló jóval magasabb szinten értékelte magát a vezetőnél, de a FEB eredményeként végül 4-es szintben egyeztek meg, ami a munkavállaló saját értékeléséhez áll közelebb.

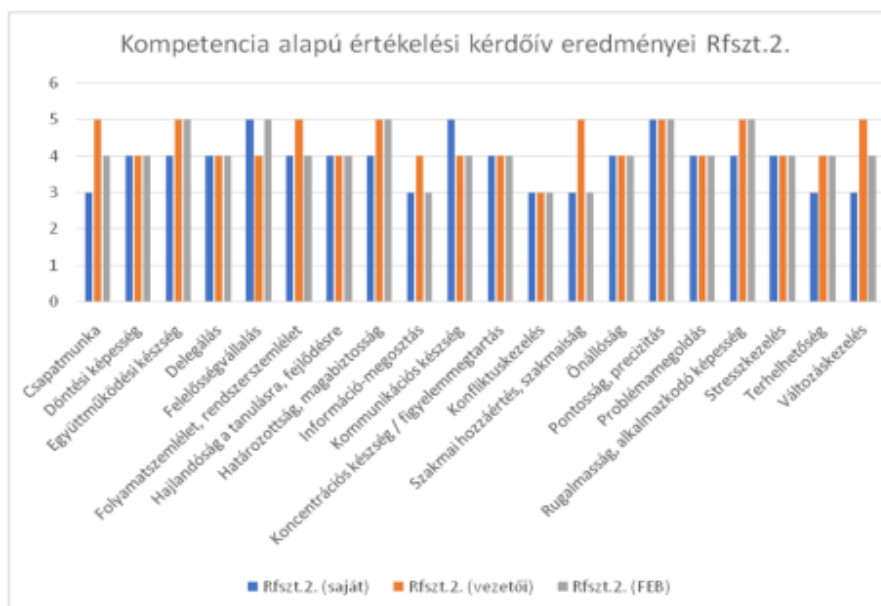
A rendelkező forgalmi szolgáltatók eredményeinek ábrázolása és kiértékelése

9. ábra: Kompetencia alapú értékelési kérdőív eredmények ábrázolása Rfszt.1.

Forrás: saját szerkesztés primer kutatás alapján

10. ábra: Kompetencia alapú értékelési kérdőív eredmények ábrázolása Rfszt.2.

Forrás: saját szerkesztés primer kutatás alapján

A Rfszt.1. dolgozó (9. ábra) hosszabb ideje tölti be jelenlegi munkakörét, azonban az Rfszt.1. dolgozó személypályaudvaron, míg az Rfszt.2. dolgozó (10. ábra) teherpályaudvaron teljesít szolgálatot. A munkaköri tevékenység ebből kifolyólag bizonyos mértékben különbözik, azonban a munkakör betöltéséhez szükséges kompetenciák, szakmai ismeretek ugyanazok és a

felelősségvállalás ugyanakkora. Jól látszik, hogy az Rfszt.1. dolgozó esetében nagyon kevés az egyezés a vezetői értékekkel, csupán két kompetencia esetén figyelhető meg. A többi kompetencia esetén a dolgozó mind alulértékelte magát a vezetőhöz képest és hat olyan kompetencia van, ahol két szintbeli különbséget is megfigyelhetünk. Ezek a kompetenciák: a Csapatmunka; az Együttműködés; a Felelősségvállalás; a Hajlandóság a tanulásra, fejlődésre; a Kommunikációs készség és a Terhelhetőség. Ezek közül a Csapatmunka esetében a vezető által adott 5-ös szint lett a mérvadó a FEB-t követően, a Kommunikációs készség és a Terhelhetőség esetén egy köztes szintben állapodott meg a dolgozó és a vezető, a Felelősségvállalás és a Hajlandóság a tanulásra kompetenciák esetében viszont a dolgozó által először jelölt 3-as szint került végül kiválasztásra. A fejlesztő beszélgetés során olyan új információkhoz jutott hozzá a vezető, amelyek alapján végül a dolgozó által jelölt érték tűnt relevánsabbnak.

Az alulértékelés fakadhat akár a munkavállaló önbizalomhiányából is, vagy a nem megfelelő önismeretből, de mivel több kompetencia esetében is előfordult, hogy végül az alkalmazott által jelölt érték került közösen kiválasztásra, így lehetséges, hogy a vezető értékelte túl a dolgozót, mert nem volt elég információja róla. Az Rfszt.2. munkavállaló esetében már jóval több az egyező érték az alkalmazott saját maga által és a vezető által megadott értékek között, viszont itt is csupán két kompetencia esetében történt minimális túlértékelés. Összesen három kompetencia esetében figyelhetjük meg a két szintbeli különbséget, melyeknél a munkavállaló részéről ismételt az alul értékelés dominál, ezek pedig: a Csapatmunka; a Szakmai hozzáértés, szakmaiság és a Változáskezelés. A Csapatmunka és a Változáskezelés esetében itt is egy köztes érték került megállapításra a FEB során, azonban a Szakmai hozzáértés, szakmaiság esetében az Rfszt.2. dolgozó által jelölt 3-as szint került végül kiválasztásra. Összesítés Az általam megadott kompetenciák mindegyikét kizárólag a munkavégzésre vonatkozóan értékeltem és minden munkavállalónál az általam megadott munkakörre. Teljesen azonban nem lehet kizárni a személyiségből fakadó befolyásoló tényezőket, hiszen például a Hajlandóság a tanulásra, fejlődésre; a Változáskezelés vagy a Kommunikációs készség (a teljesség igénye nélkül) olyan kompetenciák, melyek fejleszthetők ugyan, de erősen befolyásolja őket az egyén alaptermészete, jelleme. A munkaköri lebontások alapján jól megfigyelhető, hogy a külső forgalmi szolgáltatók esetében a legkevesebb a dolgozó saját alulértékelése a vezetőhöz képest, ugyanakkor ebben a munkakörben a legtöbb az azonos értékelési szint és a dolgozó általi felülértékelés is. A forgalmi szolgáltatók esetében már magasabb az alulértékelések száma, valamint kevesebb a felülértékeléseké és az azonos eredményeké. A rendelkező forgalmi szolgáltatók esetében a legtöbb az alulértékelés száma,

valamint a legkevesebb a felülrértékeléseké és az azonos szint jelöléseké. Ez az eredmény rávilágít arra, hogy ahogy növekszik például a felelősségvállalás vagy más egyéb munkakörrel járó tényezők, úgy változnak a kapott értékek is és minél magasabb pozíciót tölt be a munkavállaló, annál több területet érez fejlesztendőnek, vagy erősen fejlesztendőnek. Érdekes eredménynek számít az is, hogy a munkakörben felállított munkavállalói párok fiatalabb, kevesebb szakmai tapasztalattal rendelkező dolgozói (2-es számmal jelölt alkalmazottak) többször értékelték felül magukat a vezetőhöz képest, mint a nagyobb szakmai tapasztalattal rendelkezők (1-es számmal jelölt dolgozók).

A kutatás során fény derült arra, hogy mennyire fontos a vezetők és a munkavállalók közötti kommunikáció elmélyítése és mennyire fontos egyénenként a fejlesztendő területek feltárása. A fejlesztő beszélgetések során kapott eredmények mellett fontos megemlíteni, hogy a tesztelt LimeSurvey szoftver abszolút alkalmas egy megfelelő kiértékelés elkészítéséhez, hiszen a program minden funkciót tartalmaz, amely segítséget nyújt az adatok feldolgozásában és tárolásában, kezelhetősége pedig könnyen tanulható.

Összefoglalás

A fejlesztő beszélgetéseket követően fókuszcsoportos interjút készítettünk a kutatásban résztvevőkkel, hogy feltárjuk mennyire működött hatékonyan a levezényelt szintbesorolási módszer, és hogy mennyire van fogantja az új típusú értékelési rendszerek bevezetésének. A támasztott előfeltevések a rendszerbemutatók és a kutatások elvégzése során igazolódtak, vagyis megfelelő alapot kell biztosítani az értékelési rendszerek bevezetéséhez, minél objektívebb módon kell értékelni a munkavállalókat a megfelelő mutatókkal, hogy csökkentsük az esetleges anomáliákat, az alkalmazottakat érdemes ösztönző anyagi juttatásokban részesíteni a teljesítményösztönzés során, hogy növeljék motivációjukat a jobb teljesítmény elérésének érdekében és nagy hangsúlyt kell fektetni a vállalatok életében a munkáltatók és munkavállalók közötti információcsere javítására. A hazai vasúti közlekedésben alkalmazott teljesítményértékelési rendszerek elemeinek bemutatásával, azok hatásainak elemzésével a munkavállalói motivációra, megvizsgálva az alkalmazottak véleményét és preferenciáit a teljesítményértékelési rendszerekkel kapcsolatban, feltárva az esetleges anomáliákat és javítandó területeket vélhetően hozzájárulunk a vasúti dolgozók még hatékonyabb motiválásához, a hazai vasúti szolgáltatás színvonalának és a benne dolgozók jóllétének növeléséhez, valamint a vezetők és munkavállalók közötti kommunikáció javításához.

Irodalomjegyzék

- Bárdossy Ildikó (2011): *Lehetséges kérdések és válaszok a curriculumfejlesztéshez*, Pécsi Tudományegyetem, Neveléstudományi Intézet, Nevelés- és oktatáselméleti tanszék
- Barlai Róbertné (2007): *Teljesítményértékelés*. Műszaki Kiadó, Budapest
- Barna Ildikó – Székelyi Márta (2013): *Túlélőkészlet az SPSS-hez*. Budapest, Typotex
- Bokor Attila – Szöts-Kovács Klaudia – Csillag Sára – Bácsi Katalin – Szilas Roland (2007): *Emberi erőforrás menedzsment*, Aula kiadó
- Bouskila-Yam, O. – Kluger, A.N. (2011): *Strength-based performance appraisal and goal setting*. Human Resource Management Review, 21 (2), 137–147.
- Brett, J.F. – Atwater, L.E. (2001): *360 degrees feedback: accuracy, reactions and perceptions of usefulness*. Journal of Applied Psychology, 86 (5), 930–942.
- Chikán Attila (2021): *Vállalatgazdaságtan*, Akadémiai kiadó Forrás:
https://mersz.hu/keres/munkav%C3%A1llal%C3%B3i%20teljes%C3%ADtm%C3%A9ny%20%C3%A9rt%C3%A9kel%C3%A9s/hivatkozas/m795valgt_148_p30/#m795valgt_148_p30
letöltési dátum: 2023. 02. 14.
- DeNisi, A.S. – Kluger, A.N. (2000): *Implicit theories of performance as artifacts in survey research: replication and extension*. Organizational Behavior and Human Performance, 21 (3), 358–366.
- Falus Iván – Ollé János (2008): *Az empirikus kutatások gyakorlata*. Budapest, Nemzedékek Tudása
- Karoliny Péter Mártonné – Farkas Ferenc – Poór József – László Gyula (2003): *Emberi erőforrás management kézikönyv*. Kiadó: LJK Kerszöv, Budapest
- Kővári György (1995): *Az emberi erőforrás fejlesztése*. Szókratész Kft., Budapest
- Jared Lewis (2016): *How Does Technology Impact HR Practices?* Chron, <https://smallbusiness.chron.com/technology-impact-hr-practices-37912.html>, letöltési dátum: 2022. 07. 21.
- Smither, J.W. – London, M. – Reilly, R.R. (2005): *Does performance improve following multisource feedback? A theoretical model, meta-analysis, and review of empirical findings*. Personnel Psychology 58 (1), 33–66.
- Van Dijk, D. (2015): *Performance Appraisal and Evaluation*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 716–721.

A 130 éves Telefonhírmondó a világ első elektronikus médiája

Dr. Fekete József

főiskolai docens

Wekerle Sándor Üzleti Főiskola

Absztrakt

Az 1893-as esztendő a feljegyzések szerint a múlt század végének egy igencsak átlagos éve volt. A korszakra, a gyarmatosítás utolsó „rohamának” korszakára jellemzően legizgalmasabbnak ítélt események az akkor még perifériának számító területeken történtek. Az USA elfoglalta a Hawaii-szigeteket. A vietnami feudálisok és komprádorok teljes mértékben a franciák szövetségeseivé váltak, megtörtént Vietnam feldarabolása. Ugyanekkor viszont a franciáknak Madagaszkárral támadt fegyveres konfliktusa, mivel nem akarták elismerni a francia protektorátust. Az észak-afrikai riff törzsek a spanyolokkal nincsenek megbékülve, Marokkóban heves harcok zajlanak. S a Távol-Keleten Szun Jatszen ebben az időben kezd készülődni a Kína Újjászületése Társasága megszervezésére és megalapítására. És az ekkor még egyértelműen a világ közepét jelentő Európában? Angliában a munkások politikai pártjának eszméje ellen fellépő Trade Union Kongresszusból kiválva megalakul a Független Munkáspárt. Franciaországban megkezdődik a Dreyfus-per. Belgiumban országos sztrájk tör ki az általános választójog megszerzéséért. Zürichben, Svájcban a II. Internacionálé III. kongresszusa ülészik (10 magyarországi küldött vesz részt rajta). Szerbiában I. Sándor király államcsínnyel magához ragadja a hatalmat a helyette négy éve kormányzó régenstanácstól, s visszaállítja a majd negyedszázaddal korábbi, reakciós alkotmányt. Romániában megalakul Románia Szociáldemokrata Pártja. És azt már csak az igen alapos és részletekbe menő Magyarország történeti kronológiája tartja számon, hogy. február. 15-én, a Telefonhírmondó (a rádió elődje, Puskás Tivadar találmánya) megkezdí rendszeres adásait Budapesten. *(Szabó*

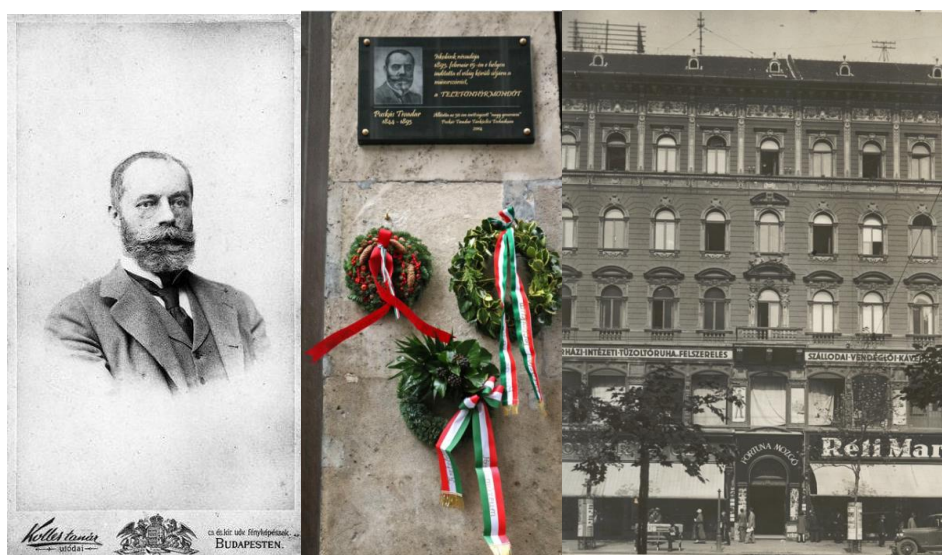
Miklós: *A Telefon Hirmondó jelentősége* In: *Jel-Kép*, 1983 2. szám 132. oldal)

Kulcsszavak: telefonhírmondó, közlekedéstudomány, felolvasás, találmány

Bevezetés

130 éve szólalt meg először a Telefonhírmondó, egy zseniális magyar, Puskás Tivadar (Pest, 1844. szept. 17. – Bp., 1893. márc. 16.): *a telefonközpont és a telefonhírmondó feltalálója.* <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/puskas-tivadar-775CD/> (Letöltés ideje: 2023.02.15) **találmánya, amely jócskán megelőzte a világot! „Mától kezdve Budapesten új lap jelenik meg... Egy lap, amelynek nincs papírosa, mégis megjelenik. Nincs teste, csak lelke, nem látható, csak hallható.”** – írta 1893. február 16-én a Budapesti Hírlap. (*Telefonújság* In: *Budapesti Hírlap*, XIII. évfolyam, 47. szám, 1893. február 16. 3. oldal)

„Üdvözljük Budapest lakosságát. Üdvözljük olyan szokatlan módon, amely páratlan az egész világon. Üdvözljük az első várost, amelyből a Telefonhírmondó az egész világon győzedelmes útjára indul.” (*Telefonújság* In: *Budapesti Hírlap*, XIII. évfolyam, 47. szám, 1893. február 16. 3. oldal) Ezekkel a szavakkal kezdte meg adását 1893. február 15-én Budapesten a Telefonhírmondó. A vezetékes telefonhálózatra épülő „beszélő újság” a rádió előzménye volt.

ditrói Puskás Tivadar Emléktábla Budapest, Magyar utca 6. Budapest, (Kerepesi) Rákóczi út 22.

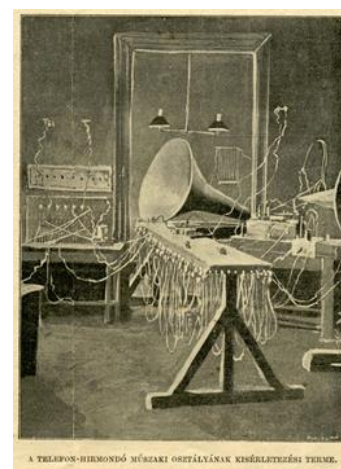
Puskás Tivadar elsősorban arra volt büszke, hogy találmányával felülmúlta a nyomtatott sajtó naprakészességét. „*Korunkban a gyorsaság nemcsak ott fontos – mondta –, ahol közvetlen érdeklődési körünket érinti, hanem szükséges, hogy értesülve legyünk a világ minden táján történt eseményekről, a legnagyobb gyorsasággal. Ehhez pedig a mai újságok nem elég gyorsak.*”

Puskás Tivadar halála után a telefonhírmondó öccsének, Puskás Albertnek tulajdonába ment át, és a központ a Magyar idea 6. sz. házból az Erzsébet rt. 24. sz. alá költözött. Itt 1894. évi november haváig volt üzemben, két leadóhellyel és öt hurokvonallal.

Telefonhírmondó első stúdiója és leadóállomása az **V. kerületi Magyar utca 6.** számú, majd 1894-től **a Kerepesi ma Rákóczi út 22. számú** házban működött, ahol – egy országos napilap szerkesztőségéhez hasonlóan – négy szerkesztő és mintegy száz tudósító dolgozott. A szerkesztőséget **Virág Béla** hírlapíró vezette. (*Virág Béla, Jaskula (Felsőmotice, 1863. okt. 19. – Bp., 1936. jún. 9.): újságíró, szerkesztő.* <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/v-78466/virag-bela-jaskula-786AE/> (Letöltés ideje: 2023.02.15))

A Telefonhírmondó első stúdiója Budapesten a Magyar utca 6-ban

A TH műszaki osztályának kísérleti terme

A hírmondó **huszonöt** előfizetővel indult, de ez a szám egy évvel később **hétsházra**, újabb egy esztendő múlva pedig ötezerre nőtt, **1900-ban már 6437-en** igényelték a szolgáltatást. A **15 koronás belépőért** és a **36 koronás** éves előfizetési díjért a „Telefonhírmondó Vállalat egy arasznyi nagyságú falapot állít előfizetőinek lakására, mely szobadísznek is beillik. Két drót vezet az utcáról e laphoz, melyen két hallgató kagyló lóg, s örökösen öntik a hírt reggel 9

órától este 9 óráig”. A Millenniumi Kiállításon a Telefonhírmondó külön pavilont is állított. 1896-ban I. Ferenc József magyar király meglátogatta a pavilont. Aranyozott fülhallgatója ma a Postamúzeum állandó kiállításán a Benczúr utcában megtekinthető.

Fülhallgató és tartója Telefonhírmondó pavilonja Millenniumi Kiállítás I. Ferenc József fülhallgatója

A Telefonhírmondó kezdettől fogva a világ minden tájáról érkező híreket, az áru- és értéktőzsde jegyzéseit, időjárás-jelentést és pontos időt közvetített.

Úgynevezett börzetelefonok ideig-óráig működtek a világban, de a telefonhírmondó szerkesztőségének munkáját és folyamatosságát egyik sem tudta überelni.

Az 1895-ös napi műsorban jól látszik, hogy a tőzsde kiemelt helyet foglalt el műsorban. (Vajda Endre: *65 éve szólalt meg Budapesten Puskás Tivadar "beszélő újság"-ja, a telefonhírmondó In: Közlekedéstudományi Szemle, VIII. évfolyam, 2-3. szám, 1958 114. oldal*)

Dél előtt 10.15 – 10.30 között a tőzsde megnyitásáról a gabonatőzsdéről tudósított. 11.30 – 11.45 között az értéktőzsde, Bécs lezárásáról számolt be. 12.30 – 12.45 között ismét a gabonatőzsdére (Bécs, Berlin) kapcsolt Délután 3.00 – 3.15 között az utótőzsde megnyitásáról, a kötésekről, a gabonatőzsdéről küldött tudósítást. 4.00- 4.45 között egy nagyobb blokkban az értéktőzsde legfrissebb állásáról (Bécs, Berlin, Párizs nyitás) nyújtott bővebb tájékoztatást és este 8.00 – 8.15 A frankfurti értéktőzsde lezárásáról is készített beszámolót a hallgatóságának.

A szerkesztőség nagy hangsúlyt helyezett a színházi és a hangverseny-közvetítésekre is. Állandó összeköttetést létesítettek több színházzal, elsősorban az Operaházzal és a Blaha Lujza

téren álló egykori Népszínházzal. A színházakban négy-négy mikrofont helyeztek el, amelyek tisztán továbbították a zene- és énekhangokat.

8,30— 8,35 Éjjeli táviratok.
 8,45— 9,00 Napi műsor. Közlemények.
 9,00— 9,30 Hivatalos állami közlések.
 9,30— 9,45 A bécsi újságok hírei (Telefon-információ).
 9,45—10,15 Sajtótájékoztató.
 10,15—10,30 A tőzsde megnyitása. Gabonatőzsde.
 10,30—11,00 Helyi hírek. Színházélet.
 11,00—11,15 Klubok, egyesületek, akadémia, tanügy.
 11,15—11,30 Vidéki és külföldi hírek. Sporthírek.
 11,30—11,45 Az értéktőzsde (Bécs lezárása).
 11,45—12,00 Az előző napon érkezett külföldiek hivatalos jegyzéke.
 12,00—12,30 Udvari, politikai és katonai hírek. Parlament.
 12,30— 1,30 Gabonatőzsde (Bécs, Berlin).
 1,30— 2,00 A délelőtti felolvasott érdekesebb hírek megismétlése.
 2,00— 3,00 Városi hírek. Parlament. Táviratok.
 3,00— 3,15 Az utótőzsde megnyitása. Kötések. Gabonatőzsde.
 3,15— 3,45 A közép- és felsőfokú bíróság végvártárgyalásai.
 3,45— 4,00 Pontos idő, időjárás-jelentés. Különféle hírek.
 4,00— 4,15 Az értéktőzsde folytatása (Bécs, Berlin, Párizs nyitás). Gabonatőzsde.
 4,15— 4,30 A Wiener Blätter hírei (Telefon-információ). Az utótőzsde lezárása.
 4,30— 4,45 Pénzügyi és gazdasági hírek. Sorsjegyek.
 4,45— 5,00 Magánközlemények. Vétel, eladás. Állás.
 5,00— 5,30 Helyi hírek. Sport, művészet. Irodalom. Divat.
 5,30— 6,00 Helyi hírek. Táviratok. Információk. Lóverseny.
 6,00— 6,15 A telefonhírmondó hangversenye.
 6,15— 7,00 A nap folyamán felolvasott érdekesebb hírek megismétlése.
 7,00— 8,15 Szünet.
 8,15— 8,30 A frankfurti értéktőzsde lezárása.
 8,30— 9,30 Hangverseny.
 9,30—10,00 Különféle hírek. Táviratok. Közlemények.

Minden szenzációs hírt rádiójel előz meg.

TELEFON HIRMONDÓ

VII. KERÉPESI-UT. 22.

NAPIRENDJE.

Előfizetés: 3 óra 4.50.

Villamos

nyelvemester.

A legolcsóbb és legbiztosabb mód idegen nyelvek elajátlására és gyakorlására.

A Telefon Hirmondó 1897. évi 4. félévi francia, olasz és angol születésű nyelvemesterekkel rendszeresen hetenként háromszor előadást tartat. Így a Telefon Hirmondó minden egyes előfizetőjének alkalma nyílik, hogy minden időn díjfizetés nélkül erre választott jeles nyelvemesterek előadása alapján megtanulja a francia, olasz és angol nyelvet.

BERENDEZÉS

Ingyen!

A folyó őszi szezonban alkalmaztuk műszaki osztályunk új találmányát, mely által előfizetőink

a magy. kir. operaház

előadásait otthon lakásukon sokkal hangosabban fogják hallani mint az elmúlt évben.

Nem kell többé

kézzel tartani a Telefon Hirmondó hallgató kagylót, a Hirmondó központjában nagyon praktikus fejabroncsok kaphatók csekély 50 kr.-ért.

6. p. 6. p.
9:30—10:00 NAPIREND, bécsi és külföldi hírek, (telefon-értesülés) éjjel jött táviratok, Hiv. Lap hírei.

10:00—10:30 TÖZSDEJELENTÉS.

10:30—11:00 HIRLAPSZEMLE, érdekesebb hírek, táviratok.

11:00—11:15 TÖZSDEJELENTÉS.

11:15—11:30 HELYI és színházi hírek, sport.

11:30—11:45 TÖZSDEJELENTÉS.

11:45—12:00 ORSZÁGGYÜLÉS, vidéki és külföldi hírek.

12:00—12:30 ORSZÁGGY., udvari, politikai, katonai hírek.

12:30—1:30 TÖZSDEJELENTÉS.

1:30—2:00 ISMÉTLÉS. Az eddig olvasott érdekes hírek felolvasása.

2:00—2:30 ORSZÁGGY., törvényhatósági hírek, táviratok.

2:30—3:00 ORSZÁGGYÜLÉS, helyi hírek, táviratok.

3:00—3:15 TÖZSDEJELENTÉS.

3:15—3:30 ÉRDEKESEBB tárcaszínek felolvasása.

3:30—4:00 ORSZÁGGYÜLÉS, pontos idő, időjárás, törvényes hírek.

4:00—4:30 TÖZSDEJELENTÉS.

4:30—5:00 BÉCSI hírlapok hírei.

PÉNZÜGYI és gazdasági hírek.

5:00—5:30 SZÍNHÁZAK, sport, művészet, divat, irodalmi műsorok. Helyi, vegyes hírek, táviratok.

5:30—6:30 Az ANGOL, FRANCIA és OLASZ nyelv rendszeres előadása és tanítása és pedig:

5:30—6:00 ANGOL nyelv: hétfőn, szerdán, pénteken.

6:00—6:30 FRANCIA

6:00—6:30 OLASZ nyelv: kedd, csütörtök, szombat.

7:00 pontban vagy az OPERAHÁZ vagy a NÉFSZÍNHÁZ előadásai hallható. Ugy az előadás, mint a felvonások kezdetét RIADÓ jelzi.

A NYOLC-ÓRA utáni első felvonásközben a párisi, berlini és frankfurti tözsdetudósítások kerülnek felolvasásra. Ezen tözsdetudósítások felolvasását szintén RIADÓ-jel előzi meg.

A közvetített opera- vagy népszínházi előadás befejezte után: TÖZSDEJELENTÉSEK, hírek, táviratok.

Oly esetben, mikor az operaházban nincs előadás és a népszínházban sem kerül operette színre.

7:00—8:15 SZÜNETEL a felolvasás.

8:15—8:20 TÖZSDEJELENTÉS.

8:20—8:30 SZÜNETEL a felolvasás.

8:30—9:20 HANGVERSENY.

9:30—10:00 HÍREK, táviratok, tözsdajelemlés. Az esti hírsorozat felolvasása után éjszakai felváltva katonai és cigányzene hallható.

5:30—6:00 CSÜTÖRTÖKÖN este: Gyermek hangverseny.

VASÁR- és ÜNNEPNAPOK NAPIRENDJE:

6. p. 6. p.
11:00—11:15 NAPIREND, tudnivalók. TÖZSDEJELENTÉS.

11:15—12:00 LAPSZEMLE, éjszakai táviratok, külföldiek, hivatalos lap.

7:00 este az OPERA előadás kezdete.

Nincs rosszul járó óra

egy olyan háznál sem a hórá a „Telefon Hirmondó” be van vezetve mert összeköttetést létesítettünk a meteorológiai intézet és saját központunk közt és így azon helyzetben vagyunk, hogy tízedmásodpercenyi pontossággal jelezhetjük a csillaghatárolt megállapított pontos időt. A reggeli 9, déli 12 és esti 6 órát rádióval jelzi a Telefon Hirmondó.

Előfizetési-díj naponta csak 5 kr.

Kérjük a t. előfizető községét, ha az idegen nyelvek oktatására előírt időt nem találják alkalmoszerűnek, szíveskedjenek velünk közölni, hogy a napnak mely szakában és óráiban kívánják a nyelvtanítást leginkább hallgatni, miután az igazgatóság az előfizetők kényelmére e célból a legalkalmasabb időt fogja kitűzni.

Egyébként a t. előfizetők kényelmére való tekintettel az igazgatóság a napirend egyes pontjainak megváltoztatására nézve szintén szívesen hajlik az előfizető község óhálára.

Később szórakoztató zenei és prózai előadásokat, opera- és színházi közvetítéseket rendszeresítették, ami nagyban befolyásolta népszerűségét, előfizetői számának gyors növekedését.

Korabeli plakátok a Telefonhírmondó előadásairól és előfizetéséről

A felolvasásokat népszerű színészek, írók, költők és közéleti személyiségek tartották, a zenei produkciónkat neves zenészek és énekesek előadásában szervezték. A kulturális kínálat kiszélesedésével a telefonhírmondó korát jelentősen meghaladva a szórakoztató műsorszórás alapjait előlegezte meg.

Jókai Mór

„A Telefonhírmondó korunknak legelmésebb találmánya. Egy élő hírlap, mely minden nyomtatott hírt megelőz, a nap eseményeit odahozza helyünkbe: nappal értesít, tudósít, este pedig a színházi élvezeteket osztja szét az otthoni ezreknek” /Jókai Mór/

Jászai Mari

„Én a tündérmesék világát látom megvalósulni a Telefonhírmondóban. Mintha a Szentivánéji álom Puckja incselkednék velünk a valóságban, ki azt mondja Oberonnak: Övet keríték negyven perc alatt a föld körül. És nem-e egy pajkos tündér az, amelyik képes arra, hogy

egyszerre tíz embernek sugdossa a fülébe ugyanazt a bohóságot, melytől mosolyra derül az öreg és a beteg arcza...” /Jászai Mari/

Forrás: Magyarország, VI. évf., 36. szám, 1899. február 5. 8. oldal

Vélemények a Telefon-Hirmondóról.

Ábrányi Emil :

Verba volant ! Igen, a szavak repülnek. De azóta repülnek igazán, amióta a magyar emberek feltalálták és tökéletessé tették a „Telefon Hirmondót” ! Hadd beszéljen a beszélő ujság mindenfelé ! Hálózza be az egész országot ! Ebből a behálózásból erő és szerencse fakad. Budapest akkor lesz igazán az ország szíve, ha ezek a drótok, mint vékony erecskék, szerteszét viszik egy szempillantás alatt mindazt, amit a főváros érez és gondol . . .

Ábrányiné Wein Margit :

A „Telefon-Hirmondó” magyar találmány. Mint magyar asszony büszke vagyok rá. Mint énekesnő hálás vagyok iránta. Azzal, hogy ezer meg ezer házba viszi el a hangot, az éneket, a szebbnél szebb operákat, megkedvelteti közönségünkkel a nemesebb zenét és így a művészet leghatalmasabb terjesztőjévé növi ki magát. Bizonyos, hogy a „Telefon-Hirmondó” a mi századunk egyik legkedvesebb találmánya.

Ágai Adolf :

Pihenő-óráim gyönyörében nagy része van a „Telefon-Hirmondó”-nak. A kagylók enyhe zugása a tengernek távol moraját hozza meg nekem. És, hogy a tenger példája mellett maradjak, ezek a kagylók nem egy drága gyöngyszemmel boldogítottak már.

Nekem, látónak. öröm a „Telefon-Hirmondó”. A világtalanak áldás.

Bartók Lajos :

A nagy Amerika adta a Telefon találmányt és Magyarország — melyet szeretnek kicsinyíteni — tette az emberiség közkincsévé a beszélő ujság által.

Endrődi Sándor :

A beszélő ujság beszéde a legszebb magyar cselekedetek közé tartozik.

Feleki Sándor :

Rege szerint a vízi nimfák
Fülükhöz kagylót tartanak
S ez sugja meg, mi hír, mi ujság
A tengerben s a nap alatt.

A tündérektől ezt a titkot
Ellesték már az emberek.
Nekik is kagyló sugja azt meg,
Mi hirt terem a földkerekek.

Nem kell a tengermélybe szállni ;
Szobámban ülve csendesén
Fülemhez tartom én a kagylót
És híradását úgy lesem.

Vélemények a Telefonhírmondóról

A Telefonhírmondó a gyermekek szórakoztatására és ismereteik kiszélesítésére is szolgált.

A Telefonhírmondó volt a világon az első műsorszóró berendezés, amely a híreken és felnőttek szórakoztatásán kívül a gyermekek szórakoztatására is gondolt. Rendszeres gyermekmatinékat szervezett, meseszolgáltatást nyújtott.

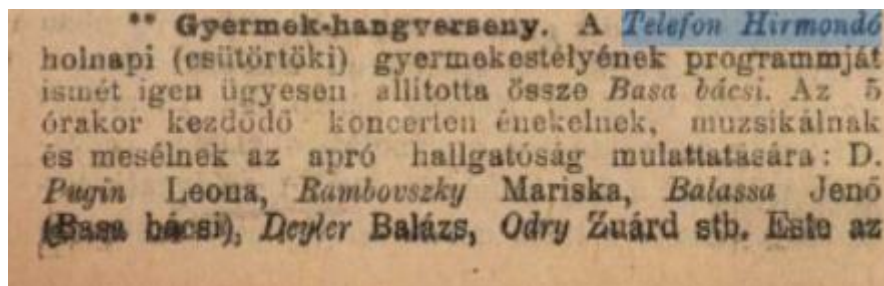

Maczkó úr és Dorka is tánczra perdül a Telefon Hírmondó hangjára (korabeli újság reklám)

1897-ben a Telefonhírmondó dal- és mesemondó estet rendezett. A mesemondó, felolvasó „Forgó bácsi” Ágai Adolf dr. volt.

Forrás: Budapesti Hírlap, XVII. évf., 56. szám, 1897. február 25. 9. oldal

1898-tól gyermekhangversenyekkel jelentkezett a Telefonhírmondó

Forrás: Budapesti Napló, III. évf., 62. szám, 1898. március 3. 9. oldal

**A gyermekeknek és a felnőtteknek lehetőséget kínált a Telefonhírmondó a
nyelvtanulásra is.**

A felolvasások is helyett kaptak a közvetített koncertek között. Tóvölgyi Titusz spiritiszta felolvasásának kiadásában is részt vállalt a vállalat.

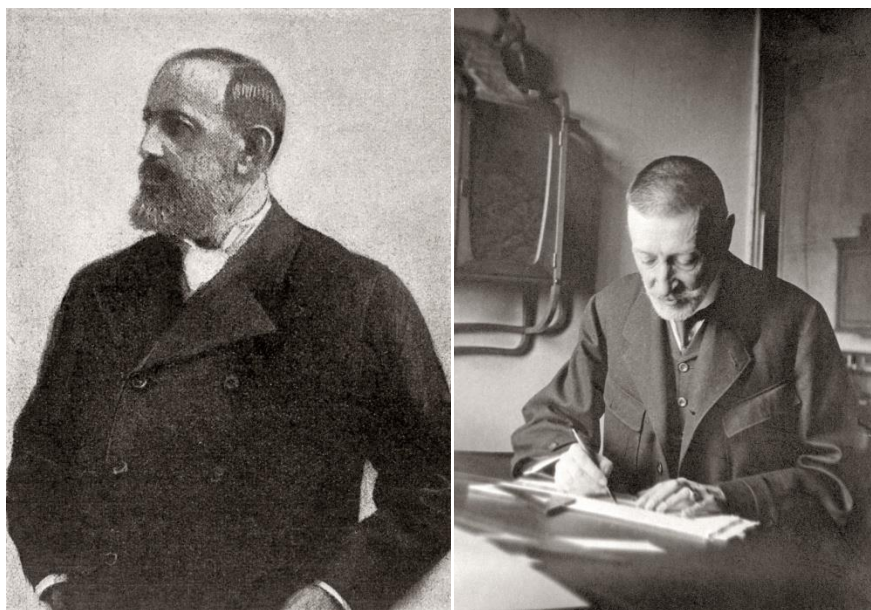
Forrás: Budapesti Napló, IV. évf. 274. szám, 1899. október 4. 7. oldal

1899-től a Telefonhírmondó a sport szolgálatába állt.

Forrás: Budapesti Napló, IV. évfolyam, 320. szám, 1899. november 19. 12. oldal

Puskás Tivadar alig egy hónappal élte túl találmányát. A Telefonhírmondó vezetését **Popper István** vette át ((Pest, 1849–Budapest, 1938) ügyvéd 1894. október 29-én megalapította a Telefonhírmondó Részvénytársaságot. Nagy energiával dolgozott a Telefonhírmondó népszerűsítése terén és azt technikai elgondolásaival tökéletesítette). A műszaki vezetőként **Szvetics Emil** tökéletesítette Puskás találmányát. (Szvetics Emil József Károly (1863. november 4. – Budapest, Tabán, 1926. január 18.): mérnök A Műegyetemen gépészmérnöki végzettséget szerzett. Szvetics 1904-ben nyitotta meg a Rákóczi út 22. szám alatti önálló, jól felszerelt műhelyét és kísérleti laboratóriumát, melyet haláláig vezetett. A műhelyben a Magyar Posta részére papír kondenzátorokat, kapacitás-dekádokat, feszültségmérőket gyártottak. Különösen lényeges volt a jó minőségű papír kondenzátorok gyártása, melyeket az addig használt leideni palackok helyett használtak. Részt vett az első stúdiók kiépítésében.)

Popper István és Szvetics Emil és a pontos idő

Nevükhöz fűződik a magyarországi elektromos órák meghonosítása. A **Telefonhírmondó** hálózatának fenntartása karbantartása és bővítése nagy költségekbe került. **1911-ben** a **Telefonhírmondó** központjába óráközpontot telepítettek, s innen szabályozták a fővárosban lévő köztéri elektromos órákat is. **Pontos idő**jelzést, már a Telefonhírmondó korában is adtak, de csak élszóban. Viszont ezzel pontos időt jelezni nem lehetett. Próbálkoztak ezért a „naueni időjelzéssel” is, de kiderült, hogy az úgynevezett onogo rendszer nem alkalmas a nagyközönség részére. Ekkor kapcsolták be a Telefonhírmondó **elektromos kontaktóráját**. A kiadott elektromos órák bevételeiből, a Magyar kir. Posta segítségével sikerült a világháborút átvészelni. Az előfizetők száma az első világháború évei alatt csökkent. A nyersanyaghiány miatt alig tudták a hálózatot fejleszteni, és a vezetékek kezdtek elrozsdásodni.

Apponyi Albert, mint politikus elsőként ismerte fel a Telefonhírmondó kampányban felhasználható szerepét. Popper István távol tartotta a politikusokat a Telefonhírmondótól. 1921-ben Apponyi Albert próbált politikai propagandát folytatni stúdiójában, sikertelenül.

Forrás: Rádióélet, XV. évf. 7. szám, RÉ 1943. február 21. oldal

1923 telén hatalmas hóihar tombolt Budapesten, elpusztította a háztetőkre szerelt vezetékeket, emiatt a Telefonhírmondó üzemeltetése hónapokig szünetelt. 1923-ban Popper István ilyen körülmények kényszeréből adta át vállalatát a Magyar Távirati Iroda Rt.-nek.

Forrás: 1924. július, Magyar Híradó 23/3. Vihar által megrongált Telefonhírmondó oszlopok javítása

<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8074>

Az Magyar Távirati Iroda Rt. a Magyar kir. Postával közösen fejlesztette a Telefonhírmondót és 1925-ben Magyar Rádió és Telefonhírmondó Rt. új néven ujjaszervezte. A Magyar Rádió és Telefonhírmondó Rt. első elnöke Kolossváry Endre a m. kir. Posta első postamérnöke lett. 1928-ban a vállalat új helyre a Nemzeti Múzeum háta mögé költözött a Nemzeti kultúra szócsöveként a mai Bródy Sándor utca, akkor Főherceg Sándor utca 7-be.

1928. október, Magyar Híradó 245/5. Közép-Európa legmodernebb hírszolgálati székházának felavatása Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=9002>

1932-ben Telefonhírmondóval szerelték fel a budapesti közkórházakat, ezzel segítve a gyógyulást.

1932. június, Magyar Világhíradó 433/2. Telefonhírmondóval szerelik fel a budapesti közkórházakat <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=223>

A Filmhíradó beszámolt a Telefonhírmondó 50 éves évfordulójáról.

1943. február, Magyar Világhíradó 991/4. 50 éves a budapesti Telefonhírmondó Forrás:
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=4936>

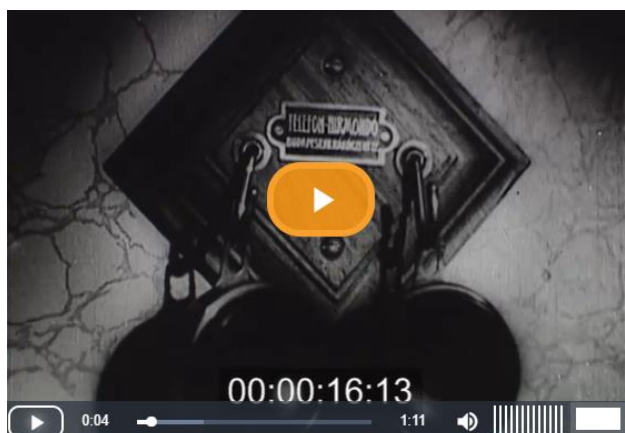
Az 1942-ben Ortutay Gyula vezetésével a Rádió és Telefonhírmondó Rt. megalakította a Rádiómúzeumot, Magyarország első ilyen tárgyú közgyűjteményét. A múzeum első kiállítása Puskás Tivadar és a Telefonhírmondónak állított emléket 1943. február 15-én.

Puskás tréfája In: Rádióélet, XV. évf., 7. szám, 1943. február 12. 8-9. oldal

1930-ban a Telefonhírmondónak még több mint 8000 előfizetője volt, de a rádiókészülékek rohamos elterjedésével az előfizetők száma egyre apadt, ezért 1943-ban a magánvevőkészülékeket leszerelték, kizárólag közületek, kórházak tartottak fenn néhány vonalat. A második világháború után, a magyar rádiózás újjáalakulásakor fokozatosan átalakult. 1949-ben a Magyar Posta által fejlesztett vezetékes rádióban élt tovább.

A Telefonhírmondóról a 70. születésapján a Filmhíradó is megemlékezett.

1964. március, Magyar Filmhíradó 10/1. 70 éves a Telefonhírmondó

<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=17583>

Budapesten a Telefon Hírmondó új korszakot nyitott a tömegkommunikáció történetében: a központi műsorszolgáltatás – vagyis a rádiózás – korszakát. A Telefonhírmondó mai méltó emlékhelyei: a Postamúzeum és vidéki kiállítóhelye a diósdai Rádió- és Televíziómúzeum.

Irodalomjegyzék

Budapesti Hírlap, XVII. évf., 56. szám, 1897. február 25. 9. oldal

Budapesti Napló, III. évf., 62. szám, 1898. március 3. 9. oldal

Budapesti Napló, IV. évf. 274. szám, 1899. október 4. 7. oldal

Budapesti Napló, IV. évfolyam, 320. szám, 1899. november 19. 12. oldal

Magyar Filmhíradó 10/1. 70 éves a Telefonhírmondó
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=17583>

Magyar Híradó 23/3. Vihar által megrongált Telefonhírmondó oszlopok javítása
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8074>

Magyar Híradó 245/5. Közép-Európa legmodernebb hírszolgálati székházának felavatása
Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=9002>

Magyar Világhíradó 433/2. Telefonhírmondóval szerelik fel a budapesti közkórházakat
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=223>

Magyar Világhíradó 991/4. 50 éves a budapesti Telefonhírmondó Forrás:
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=4936>

Magyarország, VI. évf., 36. szám, 1899. február 5. 8. oldal

Popper István Rádióhallgatók lexikona. II. kötet, L-Zs. Szerk. Tiszay Andor és Falk Géza
Budapest, [1944.] Vajda-Wichmann Kiadás 173. o.

Puskás Tivadar (Pest, 1844. szept. 17. – Bp., 1893. márc. 16.): a telefonközpont és a telefonhírmondó feltalálója. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/p-77238/puskas-tivadar-775CD/> (Letöltés ideje: 2023.02.15)

Rádióélet, XV. évf. 7. szám, RÉ 1943. február 21. oldal

Rádióélet, XV. évf., 7. szám, 1943. február 12. 8-9. oldal

Szabó Miklós: A Telefon Hírmondó jelentősége In: Jel-Kép, 1983 2. szám 132. oldal

Telefonújság In: Budapesti Hírlap, XIII. évfolyam, 47. szám, 1893. február 16. 3. oldal

Vajda Endre: 65 éve szólalt meg Budapesten Puskás Tivadar "beszélő újság"-ja, a telefonhírmondó In: Közlekedéstudományi Szemle, VIII. évfolyam, 2-3. szám, 1958 114. oldal

Kürtöskalács bevezetése Szerbiába

Földi Kata

főiskolai docens, óraadó,

Fábián Zóra

főiskolai végzett hallgató

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Wekerle Sándor Üzleti Főiskola

Absztrakt

Kutatásunk célja, hogy a kürtöskalács Szerbiába történő bevezetéséhez feltárjuk a külpiacra lépés motivációit, kiválasszuk az optimális piacra lépés formáját és módszerét, valamint meghatározzuk az alkalmazandó marketing mix elemeket. Ehhez szakirodalmi áttekintést készítettünk, szekunder kutatás keretében makro- és mikrokörnyezeti elemzést folytattunk. Primer kutatás keretében, kvalitatív kutatás keretében szakértői interjút készítettünk a Vitéz Kürtös Bt. tulajdonosával, és kvantitatív kutatást végeztünk szerb vásárlókkal.

A választott termék mindkét szerző preferált süteménye. A választott célországot az indokolta, hogy az egyik szerző anyai nagypapája a Magyarországon élő szerb nemzetiség tagja, így a kvantitatív kutatás keretében lehetővé tette a kérdőívet szerb nemzetiségűekhez eljuttatni Magyarországon és szerbre fordítva Szerbiában.

Kulcsszavak: kürtöskalács, új termék Szerbiába bevezetése, kvalitatív kutatás, kvantitatív kutatás, Szerbia makro- és mikrokörnyezeti elemzése

Szakirodalmi áttekintés

A nemzetköziesedést alapvetően a költségek határozzák meg. Abban az esetben, ha a gazdasági racionalitásból indulunk ki, a kilépésnek mindössze három oka lehet. Az első ok az, hogy a kilépéssel válik lehetővé a termelési tényezők kihasználása, ami lehet pillanatnyi, vagy várhatóan tartós ok. A kilépéssel biztosítható a vállalat termelési tényezőinek gazdaságosabb felhasználása, valamint ez lehet a vállalat bővülésének egyetlen lehetséges forrása. Uppsala

elmélete szerint a kiindulópont a hazai piacon működő vállalat, amely kiterjeszti működési körét. A szakaszos megközelítés elmélet kidolgozói négy tényezőt határoztak meg, melyek egymással kölcsönhatásban vannak a külföldi tevékenységek során. Ezek közül a piaci elkötelezettség foka és a piacismeret állapototényező, az elkötelezettségre vonatkozó döntések és a piaci tevékenységek pedig változástényezők (Reketye et al, 2015).

Kilépési motivációk (reaktív, proaktív)

A motivációknak két típusát különböztethetjük meg. A reaktív motivációk esetében kicsi a választási lehetőség, mivel a környezeti változások kényszerítik a céget a nemzetközi megjelenésre, amelyek lehetnek például a versenytársak nyomása, a túltermelés, a felesleges kapacitás és a fogyasztókhoz, kikötőkhöz való közelség. A proaktív motivációk közé tartozik a profit előny, ami jóval kisebb lehet a remélnél, mivel a nemzetközi indulásnál nagyok lehetnek az előre nem kalkulált költségek. Az egyedi termék és a technikai előny nem biztos, hogy valós, és felmerül a kérdés, hogy meddig tartható fent (Reketye et al, 2015).

Külpiacra lépés formái

A kockázatvállalás és ellenőrizhetőség szempontjából öt különböző külpiacra lépési formát különíthetünk el: indirekt export, direkt export, marketing együttműködés, közös vállalkozás (joint venture), marketing leányvállalat. Külpiacra való kilépés külpiaci termelést feltételezve befektetéssel nem járó műveletek: licenceladás, szerződéses termeltetés, franchise (Reketye et al. 2015). Azért a befektetéssel nem járó műveletek közül a franchise-t részletezzük, mivel a tulajdonossal készített szakértői interjú ezt a külpiacra lépési formát preferálja.

Reketye és szerzőtársai (2015) szerint a franchising sikere annak köszönhető, hogy különleges előnyöket biztosít az abban részt vevő partnerek részére.

A franchise-átadónak

- gyors piacra jutási lehetőséget biztosít külföldön is, komolyabb befektetés nélkül
- díjak formájában olyan pótlólagos jövedelmet jelent, amellyel szemben a viszonylag kis központi szervezet meglehetősen alacsony fix költségei állnak.

A franchise-átvevő részére kedvezőbb lehet, mint egy saját vállalkozás, mert

- a márka és a termék már bizonyítottan piacképes,

- szakmai segítséget kap a franchise-átadótól,
- a franchise-tulajdonos sokszor a tőkéhez való hozzáféréshez is segítséget nyújt.

„A franchising szerződés keretében az átadó megengedi, hogy a vevő márkajelzését, nevét, szimbólumát, eljárásait használja, és az általa előírt módszerekkel árut, szolgáltatást forgalmazzon.” (Dankó, 2006)

Kilépési formának a franchise rendszert választottuk, a cégvezetővel készített szakértői interjú során tárult fel, hogy a vállalkozás ebben a formában van jelen nemzetközi szinten, a vásárokon való részvételen kívül.

A franchise rendszerbe belépő partnerek 1500 EUR-os díjat fizetnek be a belépéskor. Ezen kívül a vállalkozástól megvásárolják az eszközöket, amik a következők lehetnek:

- kürtőskalács sütő
- sátor
- faház
- faszén
- csomagolóanyag

A további nyersanyagokat a franchise átvevők maguk szerzik be a franchise átadó ajánlásával. Ez az összeg 5000-20000 EUR is lehet. A vállalkozások így el is kezdenek termelői tevékenységüket. Minden eladott kalács után 6% royalty díjat fizetnek a franchise átadónak, ezen felül még 2% marketing díjat.

Marketing eszközrendszer a nemzetközi piacon

A nemzetközi marketingben a termék mindig központi eleme a marketingstratégiának. A terméket a külpiacon marketingben is tágra értelmezzük, azaz szolgáltatásokat is magába foglalja, másnéven minden, ami a nemzetközi csere tárgya lehet. A termékpolitikát általában három nagy részre szokták bontani:

- a termékek- és a termékszerkezet tervezése,
- termékfejlesztés és
- a termékek menedzselése a piacon.” (Blahó et al, 2016)

A nemzetközi piacra való kilépésnél fontos kérdések, hogy az adott termékek mennyire felelnek meg a nemzetközi piac igényeinek, illetve, ha ez a megfelelés nem áll fent, az esetben milyen módosítás szükséges ahhoz, hogy a termékek helyt álljanak nemzetközi szinten is. A kürtőskalács esetében a megfelelés fennáll, hiszen hagyományos, tradicionális ízek alkotják a terméket, amelyek globális szinten nem ismertek, csak a termék születési helyén, ezáltal nemzetközileg újdonságnak számítanak. Az ilyen fajta termékek esetében mindenképpen negatív kimenetelű lenne a célpiac igényeinek megfelelő adaptálás, hiszen ennél fogva a termék elvesztené a tradicionális értékét és az egyediségét. Termékfejlesztés szempontjából a kürtőskalács nem szorul fejlesztésre, hiszen az általam kiválasztott vállalkozás termékei a kor igényeinek megfelelően készülnek, figyelembe véve a modern kor étkezési szokásait, ügyelve a különböző speciális étrendű fogyasztókra. Mivel jelen esetben a termék egy étel, ezért folyamatos fejlesztés alatt áll, hiszen új ízekkel, új aromákkal, új hozzávalókkal bővül, mindemellett megtartja hagyományos eszenciáit. Ezen vállalat tevékenységében fontos szerepet játszik a társadalmi szerepvállalás, mely napjainkban fontos eleme a termék sikerességének. A vállalat alkalmazza a környezettudatos szemléletmódot, ezáltal a nemzetközi elvárásoknak eleget tesz. A termékszerkezet szélessége 1 kínált termékcsalád, ami maga a kürtőskalács. Termékcsalád hossza szerint 3 termék kerülne bevezetésre, a hagyományos ízű kürtőskalácsok, a különleges ízű kürtőskalácsok és a kürtőskalács csomagok. A termékszerkezet mélységét tekintve 13 terméket javasolnánk kivinni a nemzetközi piacra. A megfelelő ár alapvető jelentőségű a vállalat külpiaci tevékenységének hatékonysága szempontjából. Az árpolitika kialakításának folyamata a következő:

1. árcélok meghatározása (nyereségcél, piaci részesedésre vonatkozó célok, egyéb célok)
2. kereslet piaconkénti előrebecslése, a kereslet és az ár közötti viszony feltérképezése (piaci struktúra, a kereslet ár rugalmassága)
3. költségek elemzése (az ár költség- és nyereségstruktúrája)
4. versenytársak ármagatartásának elemzése
5. alkalmazandó stratégia meghatározása
6. konkrét árak kialakításának módszerei.” (Blahó et al, 2016)

Az árak kialakításra a piac három szereplője van a legnagyobb hatással: a vevők keresletükkel, a versenytársak áraikkal, és a vállalat termelési költségeinek alakításával (Reketye, 1999). A vállalatnak el kell döntenie, hogy az adott piacon milyen árképzési eljárásokat alkalmaz, költségen alapuló árképzést, vagy piaci lehetőségek által vezérelt módszert. A költségelvű

árképzés termelés- és termékorientált. Az értékelvű árképzés alapján a megcélzott ár nem a költségekből alakul ki, hanem a termék, vagy szolgáltatás által a fogyasztó számára nyújtott becsült értékből (Bauer et al, 2016).

A piaci árakat a kereslet és a kínálat egyaránt meghatározza. Ha egy vállalat új termékkel jelenik meg a piacon, akkor elsősorban nem a kereslet alapján tájékozódik, hanem megnézi, hogy a piacon már jelenlevő versenytársak milyen áron kínálják termékeiket. Ezután kell eldöntenie, hogy árkövető stratégiát tűz-e ki célul, vagy megkísérel attól eltérni (Bauer et al, 2016).

A kürtőskalácsot érdemesnek tartom a hazai árakon bevezetni a szerb piacra, a hagyományos ízű kürtőskalácsok ára 1500 Ft, a különleges ízű kürtőskalácsok ára 1900 Ft. A különböző csomagoknak eltérő áruk van, a kürtőskalács tál 6800 Ft, a családi csomag 6400 Ft, a torta pedig 8600 Ft.

Az értékesítési út hosszát az áru útjába bekapcsolódó hazai és külföldi közvetítő kereskedők száma határozza meg. Az, hogy a csatorna direkt legyen vagy indirekt és milyen típusú közvetítő dolgozzon, a vállalat, az anyagi helyzet, az áru jellege, az exportpiac sajátossága, az állami előírások és az ország gazdasági helyzete határozza meg (Rekettye et al, 2015).

Vitéz Kürtös Bt. bemutatása

A ma már országsszerte ismert, tradicionális kürtőskalácsmárka története egy Székelyudvarhelyi asszonyhoz, Simó Irmához köthető, kinek fáradhatatlan munkája vezetett a Lehel Kürtősház megalakulásához. Az asszony eleinte otthonában sütötte a süteményeket, éveken keresztül lakóhelye környékén árusított. Felismerték, hogy jelentős az érdeklődés az áru iránt, ezért 2000-ben Székelyudvarhelyen megalapították családi vállalkozásként az első Lehel Kürtősházat. (VITÉZKÜRTÖS.HU)

2002-ben rendezték meg Magyarországon a Mesterségek Ünnepét, ahol a Lehel Kürtősház résztvevőként hatalmas sikert aratott. Ekkoriban hazánkban még nem voltak elterjedtek a hagyományos kürtőskalács sütési technikák, ezáltal a tradicionális ízek újdonságnak számítottak. A Mesterségek Ünnepén elért eredmények által egyre több hazai rendezvényen vettek részt, ennek köszönhetően a Lehel Kürtősház gyorsan ismertté vált. A vállalkozás tulajdonosi és menedzseri bővülésére 2003-ban került sor, a család fiatalabb generációjának bekapcsolódásával. A mai kor igényeinek megfelelően, ámde a kezdetleges hagyományokat

megőrizve fejlesztésekkel, új sütési technikákkal 2006-ban létrehozták a Vitéz Kürtös márkanévét. A fejlesztések, illetve a csapat folyamatos bővülése folyamatos növekedési pályára állította a vállalkozást. (VITÉZKÜRTÖS.HU)

A legfőbb céljuk azonban a nagymamától örökölt hozzáértés, tudás, és elhivatottság segítségével megőrizni a termék hagyományos egyediségét. A vállalat rendkívül fontosnak tartja a környezettudatosságot, ezért, 2019 tavaszától kizárólag környezetkímélő, műanyagmentes, lebomló, kukoricából készült csomagolóanyagot használnak termékeik csomagolásához. Székhelyükön pedig a szelektív hulladékgyűjtés mellett figyelnek a papírmertességre, illetve újrahasznosított papírt használnak. A Vitéz Kürtös választéka napjainkra a kor elvárásainak megfelelően változott, a hagyományos kürtöskalácsok, és sütemények mellett megjelentek a speciális étrendbe tartozó termékek, ilyenek a tej-, és a gluténmentes édességek. A választékbővítést szolgáltatásfejlesztések követték, 2011-ben elindították a házhozszállítást. Az ismertséget növelte, hogy 2017-ben a kürtöskalácsuk Magyar Termék Nagydíjat nyert. A vállalkozás célja, hogy az egész világ megismerje a kürtöskalácsot. (VITÉZKÜRTÖS.HU)

Szerbia makrokörnyezeti elemzése

A piacválasztás stratégiai kérdés, ami hosszabb távú elkötelezettséget jelent, mivel a vállalkozás választott célpiachoz igazítja a marketing mix minden elemét. A választás országcentrikus, kürtöskalács piaci bevezetéséhez célpiacként Szerbiát választottuk, az egyik szerző rokonai kötődése miatt. Makrokörnyezeti tényezők közül a társadalmi kulturális tényezőből a demográfiai adatokat, gazdasági tényezőket, valamint politikai-jogi tényezőket hangsúlyoztuk az alábbiakban. Technológiai tényezőket azért nem hangsúlyoztuk, mivel a kürtöskalács hagyományos elkészítési módszerét alkalmazzák faszénen Vitéz Kürtös Bt-nél.

Szerbia népessége 2021-ben 6.834.326 fő volt, nemek szerinti megoszlása 51,3% nő, 48,7% férfi. A lakosság száma csökken, a társadalomra az elöregedés jellemző. 2021-ben a 65 évnél idősebbek aránya 21,3% volt, a 15 évnél fiatalabbak aránya pedig 14,3%. Szerbiában az átlagéletkor 43 év. 2021-ben 50 ezren születtek és 108 ezren haltak meg. 2020 ezen időszakához képest a születések száma 1,5%-kal alacsonyabb, az elhalálozások száma pedig 24,9 %-kal magasabb. Iskolázottság szempontjából az ország lakosságának 14%-ának, 850 ezer embernek nincs általános iskolai végzettsége, minden ötödik polgár pedig nem rendelkezik középiskolai

végzettséggel. (M.VAJMA.INFO). Az ország népessége a legöregebbek közé került a világon. (BAMA.HU)

2019-ben a beruházások gyorsabb növekedésének köszönhetően a gazdaság 4,2%-kal bővült. Az elemzők középtávon 3% feletti GDP növekedéssel számoltak, ám 2020-ban a koronavírus járvány negatív hatást gyakorolt a szerb gazdaságra. Ebben az évben a munkanélküliek száma 9000-rel nőtt. Az infláció 2020-ban 1,4% volt, emiatt a monetáris politika területén a kockázatok mérséklődtek. A nemzeti valuta sérülékenysége magas, ám a magas devizataralékoknak köszönhetően, ha szükség van rá, a Szerb Nemzeti Bank be tud avatkozni az árfolyamok védelmében. Az államadósság mértéke jelentős, de az IMF programjának köszönhetően csökkenést mutatott. Az ország jogrendszere sokat javult, azonban az üzleti környezetet számos nehézség jellemzi a korrupció és a szerződések érvényesíthetőségének területén. A külföldi befektetéseket törvény védi a kisajátításokkal szemben. Szerbiában a társasági adó mértéke 15%, az ÁFA általánosan 20%, bizonyos termékek esetében 10%. A külgazdasági kockázatok közepesek, a folyó fizetési mérlegpozíció évek óta deficitese, a gazdaság importigénye magas. A járvány okozta nehézségek ellenére Szerbia 2021 első felében jó gazdasági mutatókkal rendelkezett (Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, 2020).

Szerbia meghatározó gazdasági partnere hazánknak, az áruforgalom folyamatos növekedést mutat. Az együttműködés célja a magyar export növelésén kívül a kkv-k határon átvíelő kapcsolatainak erősítése. Évről évre egyre több hazai befektetés jelenik meg Szerbiában.

Szerbia magyarországi exportja 1,1 milliárd eurót tett ki 2022-ben, a Magyarországról beérkező import értéke pedig 1,2 milliárd euró volt. A kereskedelmi kapcsolatok fejlődése azt eredményezte, hogy Magyarország a külkereskedelem volumene szerint Szerbia 6. kereskedelmi partnerévé vált. (VAJDASÁG MA, 2022)

Piaci helyzet: „A piacon mindenkinek azonos a jogi helyzete. Tilosak az olyan aktusok, amelyek a törvénnyel ellentétben, monopol- vagy domináns helyzet megteremtésével, vagy az ilyennel való visszaéléssel korlátozzák a szabad versenyt. A törvényen alapuló tőkebefektetéssel szerzett jogok törvénnyel nem csökkenthetők. A külföldi személyek a piacon egyenrangúak a hazai személyekkel” (SZK Hivatalos Közlönye, 98/2006.szám).

A franchise szerződést szabályozó jogi aktusok: A franchise-szerződést szabályozó főbb rendelkezések közé kell sorolni a Kötelezettségtörvény rendelkezéseit, valamint más törvények bizonyos rendelkezéseit. A franchise-szerződésre a Törvény által meghatározott szerződési

szabadság és szerződésszabályozás összes általános szabálya érvényes, úgymint: szerződéskötési szabályok, szerződési formák, szerződésszegés, felmondás esetére vonatkozó eljárási szabályok stb., valamint az előre nem látható körülményekre vonatkozó rendelkezések, ideértve különösen a kötelezettségek teljesítésének ellehetetlenülését. A franchise-szerződés vegyes szerződés jellegű, azaz néhány más szerződés, például adásvételi, bérleti vagy lízingszerződés jellemzőit tartalmazza. Ezért tartalmazhatja a Kötelezettségtörvény vagy más, ezeket a szerződéseket szabályozó jogszabályok megfelelő rendelkezéseit, de csak szükségszerű alternatívaként, mert az ilyen modellek nem kötelezőek a franchise szerződés megkötéséhez.” ([HTTPS://FRANCHISING.RS/](https://franchising.rs/)).

Szerbia mikrokörnyezeti elemzése

A mikrokörnyezet a vállalat közvetlen környezete, amely meghatározza a vállalat piaci jelenlétét, és direkt hatással van annak működésére, de a befolyás kétirányú, így a vállalkozás is hat a mikrotényezők alakulására (Rekettye et al, 2016). A szervezet a mindennapos tevékenysége során folyamatos interakcióban áll ezekkel a tényezőkkel.

A beszállítók látják el a vállalkozásokat és versenytársaikat a működésükhöz szükséges anyagokkal és szolgáltatásokkal. Fontos, hogy megbízhatóak legyenek, és hogy a vállalkozás ne legyen kiszolgáltatva nekik. A vállalat szervezeti felépítése, a belső környezete, a tulajdonosok és az alkalmazottak is befolyással vannak a működésre. A közvetítők lényege, hogy az áru biztonságban, hatékonyan, gyorsan és megbízhatóan jusson el a fogyasztókhoz. Lehetnek nagykereskedők, kiskereskedők vagy ügynökök. A fogyasztók egyre fontosabbá válnak, hiszen ők jelentik a célpiacot, és a vállalat általuk tudja teljesíteni a maga elé kitűzött üzleti, pénzügyi és termelési célokat (Révész, 2018).

Vitéz Kürtös Bt. több beszállítót (termelők, importőrök) is igénybe vesz. A termék elkészítéséhez elengedhetetlen faszenet Erdélyből szerzik be, de igyekeznek hazai alapanyagokat használni, például lisztet. A vállalat számára a legfontosabb érték a családi hagyomány megőrzése, és a hagyományosan készült sütemény minél jobb minőségben való elkészítése az elégedett fogyasztók érdekében. A cég 20-25 fő munkavállalót alkalmaz, akiket folyamatosan képeznek, például angol nyelvtanfolyamokkal, ami a vásárokon való részvételnél rendkívül fontos. Nincsenek közvetítői, azonban partnerei vannak, akik segítséget nyújtanak, de saját kézből tartják a folyamatot, hiszen így ellenőrzés alatt tudják tartani. A fogyasztók 90%-át a budapesti állatkerti üzletnél vásárlók teszik ki, családok, magánszemélyek. A

vásárokon, illetve a rendezvényeken rengeteg külföldi turista választja a vállalat termékeit, akik szintén a fogyasztók körébe tartoznak. A Vitéz Kürtös Bt. vállalkozásoknak is értékesít a céges rendezvényeken való részvétel során, ez a bevétel 5–10%-át teszi ki. A fogyasztók mindig jó véleménnyel voltak a céggel és a termékeikkel kapcsolatban. A vásárokon és a rendezvényeken való részvétel során elégedettséget kifejező véleményeket osztanak meg velük. A közösségi médiában is rengeteg követővel rendelkeznek, akik aktívan figyelik az oldalait (Bálint Gáspár).

Cégalapításkor kevés versenytársuk volt, mivel a terméket kevesen ismerték. Később egyre több versenytárs jelent meg a piacon, ami segítette a termék megismertetését a fogyasztókkal. A konkurenciánál megjelentek a gázzal, illetve villannyal sült kürtöskalácsok. A technológia szempontjából a vállalkozás versenyelőnye az, hogy hagyomány szerint faszénrel készíti a süteményeket, és nem is szándékoznak változtatni ezen (Bálint Gáspár).

A vállalat fő versenytársa a Novi Sadban található KURTOŠ KOLAČ NS.

1.sz. táblázat: Hagyományos ízek összehasonlítása, saját szerkesztés

Vitéz Kürtös	KURTOŠ KOLAČ NS
vaníliás	mogyorós
diós	kekszes
fahéjas	fahéjas
kókuszos	színes cukorkás
kakaós	
mandulás	

Forrás: <https://vitezkurat.hu/termek/kurtoskalacsok> ,
<https://mirastojic.wixsite.com/website>

Az 1. táblázatban összefoglalt adatok mutatják az általam választott cég, illetve a versenytárs termékeinek összehasonlítását. A Vitéz Kürtösnek 6 hagyományos ízű terméke van, míg a konkurencia cégnek csak 4.

2.sz. táblázat: Különleges ízek összehasonlítása, saját szerkesztés

Vitéz Kürtös	KURTOŠ KOLAČ NS
málnás	Kinder Buenos töltött változat: mogyorós, étcsokoládés
epres	Raffaellós töltött változat: kókuszos, étcsokoládés, mogyorós
passiógyümölcsös	Banános töltött változat: kekszes, étcsokoládés, banános, banános csokoládés
csokicseppes	Cseresznyés töltött változat: színes cukorkás, étcsokoládés, cseresznyés, csoki darabkás
citrusos	
mogyorós	
chilis-csokis	
cappuccinós	
meggyes-mákos	

Forrás: <https://vitezkurat.hu/termek/kurtoskalacsok>,
<https://mirastojic.wixsite.com/website>

A két vállalat különleges ízű termékeit nem lehet összehasonlítani. Az általam kiválasztott cég termékei hagyományos formában készülnek, a versenytárs termékei viszont a trendekhez igazodva töltött formában is.

Versenyelőnyt jelenthet a cég számára, hogy kürtöskalácsból készített termékeket is értékesít, amit a konkurencia cég nem, illetve, hogy hagyományos módszerrel süti a süteményeket.

Ár szempontjából a Vitéz Kürtös termékei drágábbak, mint a versenytárs termékei. Az általam választott cég hagyományos ízű kürtöskalácsai 1500 Ft-ba kerülnek, míg a konkurencia termékei átszámítva 866,8 Ft-ba. A vállalat különleges ízű termékei 1900 Ft-ba kerülnek, míg a versenytárs különleges ízesítésű töltött süteményei átszámítva 1213,6 Ft-ba.

Primer kutatás

Kutatás körülményei és módszertana

Kvalitatív kutatás keretében szakértői interjú készült a Vitéz Kürtös Bt. tulajdonosával, Bálint Gáspárral. Az interjúra 2022. október 24.-én került sor a vállalkozás székhelyén, Budapesten. Az interjú során érintett főbb kérdéskörök: bemutatkozás és cégbemutató, jelenlegi külpiazi jelenlét, külpiazi lépés formája, alkalmazott marketingeszközök.

Kvantitatív kutatás keretében kérdőíves megkérdezést végeztünk. Kutatási célunk a szerb vásárlói igények, vásárlási és fogyasztási szokások felmérése volt az édesség, valamint a kürtőskalács tekintetében. A megkérdezés Google drive kérdőív alkalmazásával történt. A megkérdezett személyek száma 143 fő, a feldolgozható kérdőívek száma 121 darab. Az eltérés a hibás és hiányos kitöltésekből adódott. A minta a szerb rokonok, ismerősök, valamint a Szerbiában élő lakosokból tevődött össze. A válaszadók körében a nők (közel 2/3) és a 36-45 év közöttiek (több mint 1/4), kisvárosban (több mint 1/3), két fős háztartásban (közel 1/3) élők felülreprezentáltak. A kérdőívek feldolgozása az SPSS programmal történt. Zárt feleletválasztós és Likert skála kérdések alkották a kérdőívet.

Kutatás eredményei

Kvalitatív kutatás

Szakértői interjú szerint szeretnek élményt nyújtani a vásárlás mellé, ezt csak úgy tudják, ha személyesen bemutatják az előállítás folyamatát. Voltak külföldi piacra lépési próbálkozások, de a saját üzlet nyitását elvetették, mert akkor fizikailag ott kéne lenni saját munkavállalóiknak és ez elvonná a figyelmet a magyar üzletekről. Nem tudják magára hagyni a hazai piacot. Adtak el franchise átvételi jogot Portugáliába és Németországba is. A portugáliai a mai napig működik, a németországi partnerrel viszont nem tudtak szoros kapcsolatot kiépíteni. Külföldi rendezvényeken is részt szoktak venni, Bécsben, Németországban és Svájcban.

A vállalkozás célja, hogy megismertessék a világgal a világon egyedülálló módszerrel készített süteményt (kürtőskalácsot). Többször próbálták a piacot fejleszteni külpiacra lépéssel, hogy nagyobb ismertségre és bevételre tegyenek szert, de problémás felmérni az igényeket, például, hogy melyik országban milyen fűszereket használnak.

Gondolkodtak már Szerbiában piacra lépni, mivel a szerbeknek magas a grillkultúrájuk, szeretik a faszénparázon sült édességeket, viszont az Unió kívül esik és nincs olyan partnerük, aki ismeri a piacot.

TV reklámot elutasítják, mert túl nagy közönséget szólít meg, és ők helyi piacokat céloznak meg. A kürtőskalács impulzus termék, nem azért veszik meg, mert látják a TV-ben, hanem mert látják a vásárokon, hogy hogyan készül, érzik az illatát. Social media felületek közül Facebookon vannak jelen, és influencerek közreműködésével tettek jelentős hírnévre szert a fesztiválokon, a rendezvényeken való részvételen kívül.

Kvantitatív kutatás

Megkérdezettek körében azok aránya dominál, akik nem tartanak semmilyen speciális étrendet. Akik tartanak, azok között pedig a gluténmentes étrendet követők aránya meghatározó, 20,66%-kal. A tejmentes, illetve tej- és gluténmentes étrendet követők aránya megközelítőleg azonos. Süteményt jellemzően havonta többször vásárolnak, megközelítőleg azonos azok aránya, akik havi gyakorisággal vásárolnak. Fogyasztási szokások azonos tendenciát követnek. Sütemény vásárlás helyszínéként jellemzően a cukrászdát (közel 1/3), pékséget és élelmiszerüzletet jelöltek.

A környezettudatosság kérdése aktuális napjainkban, egyre fontosabb a fogyasztók számára, és a választott vállalkozás is ügyel erre. Környezetkímélő csomagolásokat használnak a termékek értékesítésekor. Jelentős azok aránya, akik számára nagyon fontos a környezettudatosság. Meglepően a válaszadók több, mint ötödének egyáltalán nem fontos.

A megkérdezettek szinte mindegyike kóstolta már a kürtöskalácsot és majdnem 80%-uk szereti is. Az ízpreferencia már változatos, a válaszadók több mint negyede a vaníliás ízűt, addig több mint ötödük a kókuszost és a mandulását választja szívesen. A Vitéz Kürtös a hagyományos ízű termékek mellett értékesít különleges ízű termékeket is. A különleges ízekre való igény felmérése a termékfejlesztés részét képezi. Legnagyobb arányban a csokicseppes ízesítésű kürtöskalácsot választották (29,41%), a chilis-csokis, az epres, a mogyorós, és a cappuccinós aránya megegyezik (11,76%). A legnagyobb igény a 4 darabos családi kürtöskalács csomagra, és a több ízű kürtöskalács tálra lenne (22,22%), a 4 darabos mini kürtösbox és a kürtöstorta aránya azonos (20%).

Keresztábrás elemzést végeztünk a kérdésekre adott válaszok és a nemek alapján. Szignifikáns eltérést találtunk a speciális étrend és a nemek között ($p \leq 0,05$). A kürtöskalács szeretete illetve a konkrét ízek preferenciája és a nemek között nem találtunk szignifikáns eltérést ($p = 0,64$, $p = 0,061$)

Összefoglalás

Kvantitatív kutatási eredmények alapján a szerb süteményvásárlási szokások (havonta többször) és a kürtös kalács ismertsége, kedveltsége, ízpreferencia alapján érdemes bevezetni Szerbiába.

A nemzetközi marketing fontos része a marketing eszközrendszer. Az eszközrendszer első eleme a termékpolitika. Termékszerkezet szempontjából 13 termék kerülne Szerbiába bevezetésre, amiket a kvantitatív kutatás eredményei alapján határoztunk meg. Az árpolitika szempontjából a cégvezetői interjúnak köszönhetően konkrét árakat tudtunk meghatározni. A franchise rendszerben résztvevő átvevőknek kötelezettségeket kell betartaniuk. Cégvezetővel készített interjú alapján Szerbiában a szabadtéri reklámeszközöket, illetve a közösségi médiát javasoljuk alkalmazni.

Irodalomjegyzék

A SZERB KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA (A SZK Hivatalos Közlönye, 98/2006. szám):
http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/Madjari/Jogszabalyok/alkotmany_srb.pdf

Baranya Megyei Hírportál (2011): *Magyar mintára lassítaná a népességfogyást Szerbia:*
(<https://www.bama.hu/ország-vilag/2021/11/magyar-mintara-lassitana-a-nepessegfogyast-szerbia>)

Bauer András, Berács József, Kenesei Zsófia (2016): *Marketing alapismeretek*, Akadémia Kiadó, Budapest, <https://mersz.hu/kiadvany/63/info/> digitális kiadás

Blahó András, Czakó Erzsébet, Poór József (2016): *Nemzetközi menedzsment*, Akadémia Kiadó, Budapest <https://mersz.hu/kiadvany/829/info/> digitális kiadás, ISBN: 978 963 05 9754 8

Dankó László (2006): *A nemzetközi kereskedelem technikája*, Pro Marketing Egyesület Miskolc: <http://midra.uni-miskolc.hu/document/12964/5054.pdf> digitális kiadás

Franchising.rs: <https://franchising.rs/>

KURTOŠ KOLAČ NS: <https://mirastojic.wixsite.com/website>

Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (2020): *Piaci útmutató a Szerb Köztársaságról:*
<file:///C:/Users/HP/Downloads/szerb-koeztarsasag.pdf> digitális kiadás

Reketttye G. (1999): *Az ár a marketingben*, Műszaki Könyvkiadó Budapest, https://eta.bibl.u-szeged.hu/1838/1/11.lecke_ar.pdf digitális kiadás

Rekettye Gábor, Tóth Tamás, Malota Erzsébet (2015): *Nemzetközi marketing*. Akadémia Kiadó, Budapest

Vajdaság ma (2021. január 26.): *Aggasztó és meglepő szerbiai adatok: 850 ezer polgárnak nincs általános iskolai végzettsége*: <https://www.vajma.info/cikk/szerbia/29405/Aggaszto-es-meglepo-szerbiai-adatok-850-ezer-polgarnak-nincs-altalanos-iskolai-vegzettsege.html>

Vajdaság ma (2022): *Szerbia lakossága 7 millió alá csökkent*: <https://m.vajma.info/cikk/szerbia/31567/Szerbia-lakossaga-7-millio-ala-csokkent.html>

Vajdaság ma (2022): *Szorosabbra fűzi Szerbia és Magyarország együttműködését az innováció és az új technológiák terén*: (<https://m.vajma.info/cikk/szerbia/31507/Szorosabbra-fuzi-Szerbia-es-Magyarország-egyuttmukodeset-az-innovacio-es-az-uj-technologiak-teren.html>)

Vitéz Kürtös: <https://vitezkurto.hu/>

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Busku Szilvia főiskolai docens, tanszékvezető

Doktori fokozatát 2019-ben szerezte meg Pécsen, ezt követően a Pécsi Tudományegyetem Filozófiai Doktori Iskola oktatója és témavezetője.

Jelenleg a Wekerle Sándor Üzleti Főiskola Társadalomtudományi Tanszék vezetője, a filozófiai tudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia Köztisztviselői Tagja, a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Bizottság Filozófiai Munkabizottságának Tagja, a Doktoranduszok Országos Szövetségének Tagja, a Magyar Filozófiai Társaság Tagja, a Magyar Professzorok Nemzetközi Szövetségének tudományos titkára.

Dr. Eperjesi Zoltán főiskolai tanár, tanszékvezető

2000-ben szerezte meg egyetemi diplomáját a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi kapcsolatok szakirányán. Ezt követően tizenhat éven keresztül különböző multinacionális, illetve hazai háttérű nagyvállalatnál dolgozott pénzügyi, illetve kereskedelmi területeken, jelentős részben vezető beosztásban. PhD doktori fokozatát a Debreceni Egyetem Kerpely Kálmán Regionális tanulmányok Doktori Iskolájának hallgatójaként vette át 2013-ban. 2019-ben főiskolai tanári kinevezésben részesült. Kilenc éve a Wekerle Sándor Üzleti Főiskola oktatója, jelenleg a Gazdaságtudományi tanszék tanszékvezetője.

Fábián Zóra

Idén februárban végeztem el felsőfokú tanulmányaimat a Wekerle Sándor Üzleti Főiskolán jó eredménnyel. Kereskedelem és marketing alapképzési szakon végeztem nappali tagozaton, specializációnak pedig a kereskedelemszervezést választottam.

Ezen a területen szeretnék elhelyezkedni, jelenleg keresem azt a lehetőséget, ahol tanulmányaimat a gyakorlatban tudom kamatoztatni. Dolgozatom témája a nemzetközi marketing, melyben kutatásom célja volt a külföldre lépés motivációinak feltárása, formájának kiválasztása, és a fogyasztói igények felmérése.

Dr. Fekete József, főtitkár, főiskolai docens

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskolában szerezte PhD fokozatát, illetve a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán jogász végzettséget is szerzett. Rendelkezik még történelem szakos középiskolai tanári diplomával, szociológus diplomával és katekétá-lelképásztori munkatárs (BA) diplomával is, illetve

szakirányú felsőfokú szakképesítés keretében: oktatási informatikus, rendszerinformatikus (rendszergazda) és segédkönyvtáros végzettségekkel, illetve közigazgatási szakvizsgával is. 2003-tól oktat a felsőoktatásban, Gábor Dénes Főiskolán óraadó, majd a Pázmány egyetemi adjunktusa, később a Tomori Pál Főiskola rektori hivatalvezetője és főiskolai docense, 2022-től a Wekerle Sándor Üzleti Főiskola főtitkára és főiskolai docense. Az Aquinói Szent Tamás Társaság igazgatója, a Magyar Népfőiskolai Társaság elnökségi tagja, a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend lovagja.

Földi Kata, főiskolai docens

Képzettsége: Marketing-szakirányos gazdálkodási szakon közgazdász (MSc). 2004 óta kereskedelem és marketing szakmai tantárgyakat oktat felsőoktatásban. Kisvállalati tanácsadó oklevelet szerzett a Case Western Reserve University és a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának közös képzésén. Közgazdaságtudományok doktori fokozatot szerzett a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán 2012-ben. Regionális Gazdaságtan és Politika doktori iskolában „A fogyasztói üzletválasztási döntések az élelmiszerorientált kiskereskedelemben” című értekezéssel. Tehetségsegítő coaching végzettséggel tehetséggondozásban évekig tudományos diákköri konferenciákat szervezett, szakkolégiumi mentorként tevékenykedett. Pályázati értékelő feladatokat lát el évek óta az Innovációs- és Technológiai Minisztériumban. A Magyar Tudományos Akadémia Köztestületi Tagja. MTA DAB Jász-Nagykun-Szolnok megyei szakbizottság Szolgáltatásmenedzsment tagja. Magyar Közgazdasági Társaság és az Egyesület a Marketing Oktatásért és Kutatásért tagja. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Kereskedelmi és Iparkamara önkéntes tagja, mesterképzésen oktatója és vizsgáztatója.

Dr. Gyenge Balázs, egyetemi docens

A Szent István Egyetem Gazdaság és Társadalomtudományi Karán gazdasági agrármérnökként, agrármarketing szakirányon szerzett diplomát 2001-ben, doktori (PhD) fokozatát a Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskolájában 2009-ben védte meg. 2003 és 2004-ben ösztöndíjas kutatóként dolgozott Bécsben az Universität für Bodenkultur Wien-en. Oktatóként a Szent István Egyetemen 2001-től folyamatosan, majd ennek jogutódján a Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetemen 2021-től a Piackutatás I. és II., a Fogyasztói magatartás, a Kereskedelmi marketing, a Marketingkutatás, a Kvalitatív marketingkutatás, a Szoftverek a marketingben és az Adatfeldolgozás a marketingkutatásban című tantárgyakat oktatta, illetve tárgyfelelősként gondozta.

A Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskolájában 2016-tól, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskolájában 2021-től a Kvalitatív kutatási módszerek című tárgy tárgyfelelőse és előadója, mind az utóbbi doktori iskolának, mind jogelődjének doktori témavezetője. 2018-tól a Szent István Egyetem Üzleti Tudományok Intézet Marketing Módszertani Tanszékének intézeti tanszékvezetője. Vendégelőadóként 2002 és 2007 között a Budapesti Gazdasági Főiskolán, 2002 és 2008 között a Károly Róbert Főiskolán oktatott. 2022 szeptemberétől a Wekerle Sándor Üzleti Főiskola Társadalomtudományi Tanszékének egyetemi docense, a Kereskedelem és Marketing Felsőoktatási Szakképzés és a Kereskedelem és Marketing Alapszak szakfelelőse. Kutatói és doktori témavezetői tevékenysége a fogyasztói és vásárlói magatartás témakörén belül a fogyasztói boltválasztás, a kozmetikai termékekkel kapcsolatos vásárlói magatartás, az élelmiszervédjegyek fogyasztói döntéseket befolyásoló szerepének és a fogyasztói bizalom kérdéskörének vizsgálatára, továbbá a kultúramarketing területén a film és a színház marketing speciális kérdéseire terjed ki.

Horváth Ádám, egyetemi tanársegéd

2007. szeptemberében kezdte meg egyetemi tanulmányait a Szent István Egyetem Gödöllői Campusán Kereskedelem és marketing alapképzésben, majd itt folytatta a Marketing mesterképzést is 2011. februártól. Egyetemi tanulmányai befejezését követően lett a SZIE Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola (GSZDI) hallgatója 2013 és 2016 között. Tudományos munkássága a filmek (és sorozatok) mint egyedi szolgáltatás-termékek, illetve a kapcsolódó fogyasztói magatartás vizsgálatának témakörét öleli fel. Ebben a témában folyamatosan publikál magyar és nemzetközi folyóiratokban egyaránt, illetve számos magyar és nemzetközi szakmai konferencián vett részt. Kutatói munkájának köszönhetően 2016-ban fél évet töltött az Egyesült Államokban a Murray State University-n. PhD tanulmányai kezdetétől a kutatás mellett folyamatosan oktat marketinges tantárgyakat BSc és MSc képzéseken. Jelenleg a Magyar Agrár- és Élettudományi egyetem oktatója.

Horváth Klaudia

Jelenleg a MÁV Zrt-nél dolgozom forgalmi szolgálattevőként, fő tevékenységi köröm pedig a forgalomszabályozás. Legfőbb érdeklődési köröm a HR világa, ezért kezdtem el felsőfokú tanulmányaimat a Wekerle Sándor Üzleti Főiskolán, ahol idén év elején jeles eredménnyel közgazdasági diplomát szereztem Emberi Erőforrások szakon, specializációnak pedig a Karriertanácsadás - Coachingot választottam. A további karrierpályámat is ezen a területen

szeretném folytatni, a jelenlegi munkám inkább csak ugródeszkeként szolgál a jövőmet illetően. Az elmúlt években a cégnél történő hatalmas fluktuáció és a dolgozók elégedetlensége miatt egyre jobban foglalkoztatott a saját munkakörömben dolgozók motiválásának elérése, amelyhez szorosan kapcsolódik a teljesítményértékelés témaköre is, megjelenő cikkünk és a szakdolgozatom is ezt a témát hivatott górcső alá venni.

Németh Balázs

Németh Balázs, született 1982-ben, jelenleg a Corvinus Egyetem Tech Leadja, 15 éves szoftverfejlesztői és IT architektúra tapasztalata van. Az UniSpace ELTE továbbképzésen vesz részt, hogy mélyítse tudását az űrgazdaságtan témakörében. Jelenleg az űripar mellett mesterséges intelligenciával és blokklánc technológiákkal foglalkozik. Csapata a Cassini Magyar Védelmi Ipari Hackathonon 3. helyet szerzett 2023-ban.

WEKERLE SÁNDOR ÜZLETI FŐISKOLA
